

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

**Rolandas LEMEŽIS
Vlada LEMEŽIENĖ**

**VERSLO ĮMONIŲ VEIKLOS KREDITAVIMO
RIZIKOS VERTINIMAS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2009

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

**Rolandas LEMEŽIS
Vlada LEMEŽIENĖ**

**VERSLO ĮMONIŲ VEIKLOS KREDITAVIMO
RIZIKOS VERTINIMAS**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)**

Magistro darbo autorius

(vardas, pavardė, parašas)

Magistro darbo autorius

(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Rolandas Lemežis, Vlada Lemežienė

Verslo įmonių veiklos kreditavimo rizikos vertinimas. Magistro darbas.

Magistro darbe teoriniu požiūriu nagrinėjama kreditavimo rizikos samprata, atsiradimo priežastys, įtaka Lietuvos bankų veiklai, pateikiama išsami kreditavimo rizikos vertinimo modelių analizė. Darbe išanalizuoti ir susisteminti Lietuvos ir užsienio autorių teoriniai kredito rizikos vertinimo elementai, atlikta Lietuvos Respublikos norminių aktų, turinčių įtakos banko verslo klientų kredito rizikos vertinimui, analizė.

Naudojant pasirinkto banko kreditavimo rizikos vertinimo modelį, darbe įvertinta stambios ir smulkios įmonių kreditavimo rizika, atlikti projektiniai skaičiavimai, modeliuojant rizikos lygio kitimą ilgalaikėje perspektyvoje. Atliktas tyrimas patvirtino iškeltą hipotezę, jog verslo įmonės kreditavimo rizikos vertinimas remiantis faktiniais veiklos rezultatais nėra pakankamas vertinant įmonės kreditingumą, tam tikslui net ir atliekant esamo kliento kreditingumo pokyčių tyrimą reikalinga naudoti prognozavimo metodus.

Raktiniai žodžiai: kreditavimo rizika, kreditavimo rizikos vertinimas, verslo įmonės kreditingumas.

SUMMARY

Rolandas Lemežis, Vlada Lemežienė

Credit risk evaluation for financing business companies activities. Master thesis.

Master thesis explores theoretical analysis of credit risk conception, cause origin, influence on Lithuanian commercial banks activities, is given wide analysis of credit risk evaluation models. It analyses and structures Lithuanian and foreign authors' theoretical and practical elements of the banks credit risk evaluation, is given analysis of Lithuanian standart acts and legal statements which influences credit analysis of business companies in banks.

According to one bank credit risk evaluation model, in this paper is evaluated credit risks for financing a large company and a small company: made project calculation on modeling credit risk trends in long-term outlook. Paper proves scientific hypothesis that evaluation of credit risk for financing business company based on historical financial statements is not sufficient for making companies ratings and for that purpose is needed to use forecasting models.

Key words: credit risk, evaluation of credit risk, credit rating of business company.

TURINYS

ĮVADAS	10
1. KREDITAVIMO RIZIKOS VERTINIMAS: TEORINIAI, METODOLOGINIAI ASPEKTAI.....	14
1.1. Kreditavimo rizikos samprata ir atsiradimo prielaidos.....	14
1.2. Kredito rizikos aktualumas Lietuvos bankams	18
1.3. Kreditavimo rizikos valdymo principai ir reglamentavimas	21
1.4. Kredito rizikos vertinimo metodai ir modeliai.....	27
1.5. Verslo įmonių veiklos kreditingumo vertinimas	32
1.5.1. Verslo įmonių finansinės veiklos analizės būdai.....	33
1.5.2. Verslo įmonių finansinės veiklos analizės rūšys.....	37
1.5.3. AB „ATEITIES“ bankas naudojami santykinės finansų analizės rodikliai	40
1.5.4. Bankroto tikimybės nustatymo modeliai	44
2. VERSLO ĮMONIŲ VEIKLOS KREDITAVIMO RIZIKOS VERTINIMAS AKCINĖJE BENDROVĖJE „ATEITIES“ BANKAS	47
2.1. Stambių ir vidutinių įmonių kreditavimo rizikos vertinimo metodika	47
2.2. AB „Panevėžio statybos trestas“ kreditavimo rizikos vertinimas pagal stambių ir vidutinių įmonių kredito rizikos vertinimo metodiką	53
2.2.1. AB „Panevėžio statybos trestas“ verslo rizikos įvertinimas.....	54
2.2.2. AB „Panevėžio statybos trestas“ finansinės rizikos įvertinimas	61
2.2.3. AB „Panevėžio statybos trestas“ ir rizikos grupės nustatymas	76
2.3. Smulkių įmonių kredito rizikos vertinimo metodika	78
2.4. UAB „Baldynė“ kreditavimo rizikos vertinimas pagal smulkių įmonių kredito rizikos vertinimo metodiką	84
3. RIZIKOS VERTINIMO MODELIAVIMO SPRENDIMAI	88
3.1. Bankroto tikimybės nustatymo modelių naudojimas kredito rizikos vertinime	88
3.2. Perspektyvinės analizės naudojimas stambių ir vidutinių įmonių kredito rizikos vertinime	90
3.2.1. Prognozinės finansinės atskaitomybės sudarymas	91
3.2.2. Prognozuojamų santykinų finansinių rodiklių apskaičiavimas	95
3.2.3. Prognozuojamos bankroto tikimybės ir rizikos grupės nustatymas	100
IŠVADOS.....	105
REKOMENDACIJOS	108
LITERATŪRA	110
PRIEDAI	114

1 priedas. Kredito rizikos valdymo principai	114
2 priedas. Lietuvos Respublikos įstatymai ir Lietuvos banko valdybos nutarimai, reglamentuojantys kredito riziką	116
3 priedas. Finansinės veiklos santykiniai rodikliai	118
4 priedas. Orientacinis įmonės finansinės būklės rodiklių vertinimo lygis	120
5 priedas. Moody's ir Standard & Poor's konversijos lentelė	121
6 priedas. Trumpas įmonių rizikos grupių apibūdinimas	122
7 priedas. AB „ATEITIES“ banko rizikos nustatymo lentelė	124
8 priedas. AB „Panevėžio statybos trestas“ balansų ir pelno (nuostolio) ataskaitų duomenys už 2004-2008 metus	125
9 priedas. AB „Panevėžio statybos trestas“ balansų ir pelno (nuostolio) ataskaitų 2004-2008 metų horizontali analizė	127
10 priedas. AB „Panevėžio statybos trestas“ 2005-2008 metų grynujų pinigų srautų ataskaitų duomenys	129
11 priedas. UAB „Baldynė“ balansų ir pelno (nuostolio) ataskaitų duomenys už 2004-2008 metus	130
12 priedas. AB „Panevėžio statybos trestas“ prognozuojami balansai ir pelno (nuostolio) ataskaitos 2009-2013 metams	132
13 priedas. AB „Panevėžio statybos trestas“ prognozuojamos grynujų pinigų srautų ataskaitos 2009-2013 metams	134
14 priedas. Darbe naudojamos sąvokos	135

LENTELĖS

	Psl.
1 lentelė. Kredito rizikos apibrėžimai	16
2 lentelė. Kredito rizikos atsiradimo priežastys	17
3 lentelė. Bankų suteiktos paskolos pagal svarbiausias ekonominės veiklos rūšis 2004 – 2009 metų pradžia	20
4 lentelė. Kredito rizikos modelių klasifikacija pagal rezultatus	29
5 lentelė. Kredito rizikos vertinimo modelių naudojimo Lietuvos bankuose galimybės	31
6 lentelė. Loginiai finansinės analizės būdai	34
7 lentelė. Įmonės orientacinė SWOT analizės schema	36
8 lentelė. Altman'o modelyje naudojami rodikliai	45
9 lentelė. Verslo įmonių klasifikavimas AB „ATEITIES“ bankas	47
10 lentelė. AB „ATEITIES“ banko stambių ir vidutinių įmonių rizikos vertinimo proceso sudėtinės dalys	49
11 lentelė. AB „ATEITIES“ banke įmonių finansinės būklės analizei naudojami koeficientai	50
12 lentelė. UAB „Panevėžio statybos trestas“ palyginimas su kitais rinkos dalyviais	59
13 lentelė. AB „Panevėžio statybos trestas“ likvidumo rodikliai	66
14 lentelė. AB „Panevėžio statybos trestas“ finansų struktūros rodikliai	67
15 lentelė. AB „Panevėžio statybos trestas“ pelningumo rodikliai	69
16 lentelė. AB „Panevėžio statybos trestas“ veiklos efektyvumo rodikliai	72
17 lentelė. AB „Panevėžio statybos trestas“ grynujų pinigų srautų rodikliai	75
18 lentelė. Smulkios įmonės vertinime naudojami finansiniai rodikliai	81
19 lentelė. Smulkios įmonės finansinį pajėgumą vertinantys kriterijai ir taškų reikšmės	81
20 lentelė. Kliento charakterį vertinantys kriterijai ir taškų reikšmės	83
21 lentelė. UAB „Baldynė“ veiklos rizikos vertinimas	86
22 lentelė. UAB „Baldynė“ finansinio pajėgumo vertinimas	86
23 lentelė. UAB „Baldynė“ kreditavimo rizikos balo nustatymas	87
24 lentelė. AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybės nustatymas pagal Altman'o modelį	88
25 lentelė. AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybės nustatymas pagal R.Lis modelį	88
26 lentelė. AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybės nustatymas pagal G.Springate modelį	89

27 lentelė. UAB „Baldynė“ bankroto tikimybės nustatymas pagal Altman‘o modelį	89
28 lentelė. UAB „Baldynė“ bankroto tikimybės nustatymas pagal R.Lis modelį	90
29 lentelė. UAB „Baldynė“ bankroto tikimybės nustatymas pagal G.Springate modelį	90
30 lentelė. Prielaidos AB „Panevėžio statybos trestas“ finansinėms prognozėms	92
31 lentelė. Prognozuojami AB „Panevėžio statybos trestas“ likvidumo rodikliai 2009 – 2013 metams	95
32 lentelė. Prognozuojami 2009 – 2013 metų AB „Panevėžio statybos trestas“ finansų struktūros rodikliai	96
33 lentelė. Prognozuojami 2009 – 2013 metų AB „Panevėžio statybos trestas“ pelningumo rodikliai	96
34 lentelė. Prognozuojami 2009 – 2013 metų AB „Panevėžio statybos trestas“ veiklos efektyvumo rodikliai	97
35 lentelė. Prognozuojami 2009 – 2013 metų AB „Panevėžio statybos trestas“ pinigų srauto rodikliai	99
36 lentelė. AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybės 2009-2013 metais nustatymas pagal Altman‘o modelį	101
37 lentelė. AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybės 2009-2013 metais nustatymas pagal R.Lis modelį	101
38 lentelė. AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybės 2009-2013 metais nustatymas pagal G.Springate modelį	101

PAVEIKSLAI

	Psl.
1 pav. Lietuvos komercinių bankų grynojo turto struktūros kaita 2003-2009 metų pradžioje	18
2 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų portfelio struktūra pagal paskolų suteikimo terminus 2003 – 2009 metų pradžioje	19
3 pav. Paskolų palūkanų reikšmė Lietuvos komercinių bankų pajamų struktūroje 2003 – 2009 metų pradžioje	19
4 pav. Rizikos rūšių reikšmė Lietuvos komercinių bankų sektoriuje 2002 - 2003 m.	21
5 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ akcininkų struktūra	55
6 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ akcijų kainos dinamika 2005 – 2008 metais	56
7 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ darbuotojų struktūra 2004 – 2008 metų pabaigoje	56
8 pav. Statybų sektoriaus augimas 1996 – 2008 metais	57
9 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ pajamų diversifikacija pagal veiklos segmentus 2004 – 2008 metų pabaigoje	60
10 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ pajamų diversifikacija pagal valstybes 2004 – 2008 metų pabaigoje	60
11 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ ilgalaikio turto struktūra 2004 – 2008 metų pabaigoje	62
12 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ ilgalaikio materialaus turto struktūra 2004 – 2008 metų pabaigoje	63
13 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ trumpalaikio turto struktūra 2004 – 2008 metų pabaigoje	63
14 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ nuosavybės ir įsipareigojimų struktūra 2004 – 2008 metų	64
15 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ nuosavybės struktūra 2004 – 2008 metų pabaigoje	65
16 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ trumpalaikių įsipareigojimų struktūra	65
17 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ savikainos struktūra 2005 – 2008 metų pabaigoje	70
18 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ veiklos sąnaudų struktūra 2005 – 2008 metų pabaigoje	71
19 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ SWOT analizė	77
20 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ rizikos nustatymo lentelė	78
21 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ trumpalaikio turto struktūra 2008 – 2013 metų	93

pabaigoje

22 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ nuosavybės ir išsipareigojimų struktūra 2008 – 2013 metų pabaigoje	94
23 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ trumpalaikių išsipareigojimų struktūra 2008-2013 metais	94
24 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ pardavimų ir grynojo pelno jautrumas	97
25 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ pinigų srautai ir paskolos aptarnavimas	100
26 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ rizikos nustatymo lentelė	102

IVADAS

Temos aktualumas. Tiek Lietuvoje, tiek ir visame pasaulyje bankai susiduria su įvairiomis rizikomis. Viena reikšmingiausių komerciniams bankams yra kredito rizika, nes kelia didžiausią grėsmę bankų veiklos stabilumui. Kreditinės rizikos nuostoliams padengti reikalinga daugiausiai atskaitymų iš uždirbto pelno, todėl kreditinė rizika turi būti tinkamai vertinama ir veiksmingai valdoma.

Nuo 2002 metų, po paskutinio valstybinio banko privatizacijos, Lietuvos bankams pradėjus aktyviai kredituoti verslo įmones gerokai sumažėjo verslo finansavimo suvaržymai. Tai lėmė tiek bankų kreditų pasiūlos, tiek jų paklausos veiksniai. Kreditų paklausą didino spartus ekonomikos augimas – prekių ir paslaugų eksporto augimas, gana sėkmingai perorientuotas į Vakarų rinkas, nuosekliai augo įmonių pelningumo rodikliai, didėjo bendrasis vidaus produktas, šalyje mažėjo nedarbo lygis. Kreditų pasiūla didėjo dėl stiprėjančios konkurencijos tarp bankų – bankai, siekdami padidinti savo dalį kreditų rinkoje, siūlė palankesnes paslaugų teikimo sąlygas, diegė naujas technologijas, supaprastino kreditų teikimo procedūras. Ekonomikai augant, bankai tapo pajėgūs siūlyti labiau klientų poreikius atitinkančių paslaugų, o dėl pasiektos masto ekonomijos didėjo kreditų teikimo efektyvumas ir mažėjo jų kaina (palūkanų norma). Dėl šių priežasčių kilo kreditų bumas – sparčiai didėjo kreditų apimtis.

Kreditų augimą sustabdė 2008 metais Lietuvą pasiekusi pasaulio finansų krizė – bankų sistema nuo metų vidurio įžengė į nuosaikios plėtros etapą, pradėjo blogėti paskolų kokybė ir išaugo naujų paskolų teikimo rizika, ko pasėkoje išaugo kredito išteklių pritraukimo į bankus kaina, sumažėjo teikiamų paskolų apimtis ir išaugo klientams taikomų palūkanų marža. Anksčiau pasiekti išpūdingi pelningumo ir kiti finansiniai rodikliai stabilizavosi ar net pradėjo mažėti. Daug problemų sukėlė per daug liberalios kreditavimo sąlygos, nepakankamas ekonominės ar kitokios aplinkos vertinimas.

Viso to pasekmės – lėtesnis naujai suteiktų paskolų augimas bei ryškėjantys paskolų portfelio kokybės blogėjimo požymiai, ką rodo didėjantis padidintos rizikos paskolų, kurios dar nelaikytinos abejotinomis arba beviltiškomis, tačiau atspindi pirmuosius klientų finansinių sutrikimų požymius. Laimėjo tie bankai, kurie anksčiausiai išvelgė artėjantį nekilnojamojo turto rinkos sąstingį bei verslo ciklo kaitą ir atitinkamai sugriežtino kredito politiką ir kreditavimo rizikos vertinimą.

Atitinkamai bankų priežiūros institucijose buvo suprasta, kad į kredito riziką reikia pažvelgti ne tik kaip į kliento nesugebėjimą vykdyti savo finansinių įsipareigojimų, bet ir kaip į suminę riziką, susidedančią iš portfelio diversifikacijos, kliento finansinės būklės, valiutų kurso svyravimo, ir kitų

rizikų, kurias bet kuris bankas gali identifikuoti ir valdyti. Siekiant minimizuoti kredito riziką, bankuose pradėti įgyvendinti Naujojo kapitalo susitarimo reikalavimai, žinomi Basel II pavadinimu, ir tobulinami kreditinės rizikos valdymo metodai.

Problema. Daugumoje bankų verslo klientų kreditavimas duoda didžiausias pajamas, todėl verslo klientų kredito rizika tiesiogiai daro įtaką banko pelningumui. Banke saugumo tikslas dažniausiai iškeliamas į pirmą vietą, todėl bankas susiduria su pelno siekiančioms organizacijoms būdingu prieštaravimu – „pelnas – rizika“, kas reiškia, kad kuo didesnis siekiamas pelningumas, tuo didesnė laukiama rizika. Siekdami minimizuoti kredito riziką, bankai dažniausiai daro dviejų tipų klaidas:

- vieni bankai, apsidrausdami nuo visų įmanomų rizikų, išduoda sąlyginai mažai paskolų, maksimizuodami pajamas iš kitų veiklos sričių;
- kiti bankai siekia gauti kuo didesnes pajamas iš kreditavimo veiklos, todėl jų tikslas yra išduoti kuo daugiau paskolų tinkamai neįvertinant ir nevaldant kredito rizikos, kas dažniausiai virsta nuostoliais dėl blogų paskolų.

Sėkmingai veikiantis bankas privalo rasti pusiausvyrą tarp minėtų aspektų. Išlaikant kreditų kokybės ir kiekybės pusiausvyrą, ją visada turėtų nulemti kredito kokybė: jokia palūkanų marža nebus pakankamai didelė, kad uždirbtos pajamos adekvačiai kompensuotų negrąžintą kreditą. Todėl visa banko kreditavimo veikla turi vykti laikantis patikimiausių bankininkystės principų – likvidumo, saugumo ir pelningumo.

Per kreditų bumą Lietuvoje buvo išduota pakankamai daug rizikingų kreditų, kurie šiai dienai jau yra tapę problemineis, kas reiškia, kad bankai nepakankamai vertino kredito riziką išduodant naujus kreditus ar atliekant esamų kreditų monitoringą.

Darbo objektas - verslo įmonių veiklos kreditavimo rizikos vertinimas.

Darbo tikslas – atskleisti vidutinės ir smulkios įmonės kredito rizikos vertinimo ir rizikos grupės nustatymo ypatumus, analizuojant vienos finansinio tarpininkavimo įstaigos rizikos vertinimo metodiką, siekiant rasti dar kitų rizikos vertinimo būdų.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti kredito rizikos įtaką ir jos valdymo galimybes Lietuvos komerciniuose bankuose teoriniu požiūriu.
2. Atskleisti verslo įmonių kreditavimo rizikos vertinimo metodikas AB „ATEITIES“ banke.
3. Atlikti projektinius skaičiavimus įvertinant AB „Panevėžio statybos trestas“ ir UAB „Baldynė“ kreditingumą AB „ATEITIES“ banke.
4. Parengti rizikos vertinimo modeliavimo ekonominius sprendimus.

Hipotezė. Verslo įmonės kreditavimo rizikos vertinimas remiantis faktiniais veiklos rezultatais nėra pakankamas vertinant įmonės kreditingumą.

Tyrimo metodai. Atlikta aktualios mokslinės, statistinės, publicistinės literatūros, teisinių dokumentų, banko dokumentų analizė, sisteminimas, apibendrinimas, prognozavimas, analitinių rodiklių skaičiavimas kiekybiniu ir kokybiniu požiūriu. Naudojama kiekybinė ir kokybinė gautų rezultatų suvestinė, iliustruojama lentelėmis, grafikais bei kitomis vaizdinėmis priemonėmis.

Mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė. Pasirinkta tema apie kreditavimo rizikos vertinimą yra labai aktuali Lietuvos komerciniams bankams, susiduriantiems su didėjančiu probleminių paskolų portfeliu. Nors kitos rizikos rūšys bankams mažiau reikšmingos negu kreditavimo rizika, tačiau literatūros šaltinių gausa ir nagrinėjimo aspektu visos rizikos vienodos. Net ir Lietuvos bankas, atliekantis komercinių bankų veiklos priežiūros funkcijas, nėra išleidęs jokio dokumento, kuris reglamentuoja kreditavimo rizikos vertinimą banke. Visa tai rodo, kad Lietuvoje skiriamas per mažas dėmesys vienai reikšmingiausių rizikos rūšių bankams. Rašant darbą, daugiausia rėmėmės užsienio autorių literatūra.

Šiame darbe, remiantis Lietuvos komercinių bankų faktiniais veiklos rezultatais, nustatytas ir įrodytas kredito rizikos reikšmingumas bankų veikloje. Siekiant tiksliau iširti kreditavimo rizikos vertinimo specifiką, pateikta išsami kredito rizikos vertinimo modelių analizė. Remiantis Bazelio bankų priežiūros komiteto dokumentais, papildant papildydami juos Lietuvos autorių klasifikavimais, buvo išskirti pagrindiniai kredito rizikos valdymo principai. Taip pat buvo išnagrinėti ir susisteminti pagrindiniai Lietuvos Respublikos norminiai aktai, reglamentuojantys kredito rizikos valdymą.

Pasirinkus vieną iš svarbiausių finansinės analizės rūšių pagal laiką, tai yra perspektyvinę analizę, ir pasiremiant duomenimis, gautais atlikus operatyvinę ir retrospektyvinę analizę, darbe buvo iširtas verslo įmonės gebėjimas įvykdyti esamus ir naujai prisiimamus įsipareigojimus ilgalaikės veiklos perspektyvoje ir sukurtas kredito rizikos prognozavimo modelis. Atliktas tyrimas parodė, kad įvairiais aspektais išanalizuota pinigų srautų ataskaita realiau atspindi verslo įmonių kreditavimo riziką negu įmonių veiklos bei santykinės finansinės analizės. Taip pat buvo nustatyta, kad siekiant įvertinti verslo įmonių kreditavimo riziką neužtenka vien atlikti operatyvinių ir retrospektyvinių duomenų analizės, būtina papildomai atlikti perspektyvinę analizę.

Rašant darbą buvo atsiribota nuo banko organizacinės struktūros, vertinančios kredito riziką, analizės ir tobulinimo galimybių, taip pat atsiribota nuo kitų bankų kredito rizikos vertinimo metodikų, pasirenkant vieno banko vertinimo metodiką.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas (61 šaltinis) ir 14 priedų. Darbo apimtis - 144 puslapiai.

Pirmoje dalyje nagrinėjama kredito rizikos samprata, atsiradimo priežastys, įtaka Lietuvos bankų veiklai. Analizuojami Bazelio bankų priežiūros komiteto dokumentai, Lietuvos Respublikos įstatymai, Lietuvos banko valdybos nutarimai, reglamentuojantys kredito riziką. Pateikiama verslo įmonių kredito rizikos vertinimo metodų ir modelių analizė. Šioje dalyje taip pat aptariami įmonių finansinės veiklos analizės būdai, rūšys ir bankroto tikimybės nustatymo modeliai.

Antroje dalyje nagrinėjamos AB „ATEITIES“ banko stambių ir vidutinių bei smulkių įmonių kredito rizikos vertinimo metodikos bei praktinis jų taikymas.

Trečioje dalyje pateikiami būdai, kaip dar galima būtų įvertinti įmonių kreditingumą. Nagrinėjamos įmonėms naudojami bankroto tikimybės nustatymo modeliai, AB „Panevėžio statybos trestas“ atliekama prognozinė analizė.

1. KREDITAVIMO RIZIKOS VERTINIMAS: TEORINIAI, METODOLOGINIAI ASPEKTAI

1.1. Kreditavimo rizikos samprata ir atsiradimo prielaidos

Iki devintojo dešimtmečio pradžios buvo susiformavusi nuomonė, jog bankinė rizika susideda išimtinai iš kredito ir rinkos rizikų, kurių pirmąją valdo bankas, kita yra visiškai nekontroliuojama ir todėl nei jos pačios, nei jos sukeliama nuostolių pašalinti yra neįmanoma. Tobulėjant bankams ir visai bankinei sistemai apskritai, buvo suvokta, kad bankai didesnę dalį savo veiklos rizikos gali sėkmingai valdyti, jei tik sugeba nustatyti rizikos šaltinius. Universalioje bankinėje sistemoje, kai bankai tapo integruota ir neatsiejama gyvenimo dalis, visos bankinės problemos gali sukelti ir sukelti problemas visam ekonominiam sektoriui. Dėl šios priežasties bankinę veiklą ėmėsi reglamentuoti įvairios priežiūros institucijos, kurių pagrindinis tikslas - žinoti visas potencialias problemas, su kuriomis gali susidurti bankai ir apsaugoti nuo tų problemų įtakos kitus ekonominio sektoriaus subjektus.

Rizikos klasifikuojamos priklausomai nuo jų atsiradimo vietos į *vidines* ir *išorines* rizikas (Bankovskij portfel – 3, 1995). *Išorinė rizika* – tai tokia rizika, kuri atsiranda banko išorinės veiklos srityje. Ji skirstoma į *likvidumo* riziką ir *sėkmės* riziką. *Likvidumo rizika* apima: depozitinę riziką, kuri atsiranda kai indėliai atsiimami nepasibaigus sutartyje numatytam terminui; kreditų riziką, kuri susijusi su laiku negražinamais kreditais; naujų, neplanuojamų kreditų riziką, kai būtina įvertinti naujai išduodamų kreditų susigrąžinimo galimybes; ir rinkos riziką, kuri atsiranda bankui pradėjus vykdyti naują veiklą (pvz., lizingą, faktoringą ir pan.). *Sėkmės rizika* apima valiutinių operacijų riziką, palūkanų normos riziką ir išteklių poreikio riziką.

Vidinė rizika – tai tokia rizika, kuri susijusi su banko veiklos technine – organizacine puse. Ši rizikos rūšis skirtingai nuo išorinės rizikos nėra susijusi su finansine banko veiklos puse. *Vidinė rizika* apima *personalo riziką*, kuri atspindi kadro parinkimo, jų apmokymo bei kvalifikacijos kėlimo problemas; *materialinio-techninio tipo riziką*, kuri susijusi su banko techninėmis priemonėmis (pvz., kompiuterine įranga) bei materialine baze; *struktūrinę-procesinę riziką*, kuri susijusi su banko veiklos automatizavimu ir su psichologiniu kadro parengimu, jų kompetencija.

V.Vaškėlaitis (2003) banko rizikas taip pat klasifikuoja į *vidines (valdymo)* ir *išorines*. Remiantis šiuo skirstymu *vidinė (valdymo) rizika* susideda iš vadybos, inovacijų, technologijos, strategijos, personalo, piktnaudžiavimo ir apgavystės rizikų. *Išorinė rizika* skiriama į dvi dalis – pirmos eilės išorinė rizika ir antros eilės išorinė rizika. *Pirmos eilės išorinę riziką* apima kredito, palūkanų, valiutos, palūkanų normų ir likvidumo rizika, o *antros eilės išorinė rizika* susideda iš rinkos, šalies ir stichinės nelaimės rizikų. Pagal šį klasifikavimą kredito rizika yra priskiriama

pirmos eilės išorinei rizikai, kurios lygis priklauso nuo bankų sistemos lygio ir jos teisinio reguliavimo.

Bazelio bankų priežiūros komiteto nutarime [42] ir Lietuvos Banko Valdybos nutarime dėl kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklių [54] siūloma išskirti šias bankinių rizikų rūšis:

1. *Kredito rizika*, kuri atsiranda dėl sandorio šalies nesugebėjimo atsiskaityti sutartyje nustatyta tvarka.
2. *Rinkos rizika*, kuri apibrėžiama kaip tikimybė, kad rinkos kintamieji pasikeis taip, jog bankas dėl sudaryto sandorio patirs nuostolių. Rinkos kintamieji ir su jais susijusios rizikos skirstomos į šias dalis:
 - *užsienio valiutos kurso pasikeitimo rizika* – tai rizika, kad bankas, turintis grynąją atvirą poziciją užsienio valiuta (taip pat ir tauriaisiais metalais), susidariusią dėl prekybinių operacijų užsienio valiuta ir (ar) dėl jo turto ir įsipareigojimų struktūros, patirs nuostolių dėl tam tikros užsienio valiutos keitimo kurso arba kursų svyravimo.
 - *palūkanų normos rizika* – tai rizika, kad bankas patirs nuostolių dėl palūkanų normų svyravimo.
 - *nuosavybės vertybinių popierių kainos rizika* – rizika, kad bankas patirs nuostolių dėl turimų nuosavybės vertybinių popierių kainų svyravimo.
 - *biržos prekių kainos rizika* – rizika, kad bankas, besiverčiantis prekyba biržos prekių rinkoje, gali patirti nuostolių dėl šių prekių atvirų pozicijų kainų pokyčių. Biržos prekė – produktas, kuriuo yra prekiaujama arba galima prekiauti antrinėje rinkoje. Tai yra žemės ūkio produktai, metalai, naudingosios iškasenos, taurieji metalai.
3. *Operacinė rizika* – tai rizika patirti nuostolį dėl netinkamų arba neįgyvendintų vidaus kontrolės procesų, darbuotojų klaidų ir (ar) neteisėtų veiksmų bei informacinių sistemų veiklos sutrikimų arba dėl išorės įvykių įtakos.

Viena reikšmingiausių komerciniams bankams yra kredito rizika. Bazelio bankų priežiūros komitetas yra nurodęs, kad daugiausia problemų kredito įstaigoms kelia per daug liberalios kreditavimo sąlygos, prastas paskolų portfelio rizikos valdymas, nepakankamas besikeičiančios ekonominės ar kitokios aplinkos vertinimas [46]. Išnagrinėjęs ekonomiškai išsivysčiusių šalių bankų krizes, šis komitetas nustatė, kad 11 iš jų sietinos su kredito rizika ir tik po 4 krizes – su rinkos ir operacine rizika [48].

Bendrovė Capital Market Risk Advisors, atlikdama 38 pasaulio šalių bankų apklausą, paprašė nurodyti tris dalykus, 2001 m. kėlusius daugiausia rūpesčių valdant riziką (Capital Market Risks Advisors, 2001). Didžioji dalis bankų (25) nurodė kredito riziką. Suskaičiuota, kad jai

padengti bankai skiria vidutiniškai 62 procentus, didieji bankai – 49 procentus ekonominio kapitalo. Kitų rūšių rizikai bankai jo skiria kur kas mažiau: rinkos rizikai – 19 (didieji bankai – 21), operacinei rizikai – 12 (didieji bankai – 31) procentų.

Kredito rizikos svarbą bankams rodo ir tas faktas, kad 1988 m. Bazelio bankų priežiūros komiteto išleistame pirmajame kapitalo susitarime kapitalo poreikis buvo skaičiuojamas tik kredito rizikai. Rinkos rizikai padengti jis pradėtas skaičiuoti pakeitus kapitalo susitarimą tik nuo 1996 m., o operacinei rizikai skaičiuojamas nuo 2007 m.

Kredito rizikos apibrėžimų apibūdinimai įvairiuose literatūros šaltiniuose apibendrinti 1 lentelėje.

1 lentelė

Kredito rizikos apibrėžimai

Šaltinis	Kredito rizikos apibrėžimas
[46]	Rizika, kad banko skolininkas ar sandorio šalis neįvykdys savo įsipareigojimų taip, kaip sutarta.
[58]	Rizika, dėl sandorio šalies nesugebėjimo atsiskaityti sutartyje nustatyta tvarka.
Disctionary of banking terms, 2000	Rizika, kad skolininkas negrąžins paskolos kaip numatyta pradinėje paskolos sutartyje, o galiausiai gali iš viso neįvykdyti savo įsipareigojimų.
I.Kamienas, V.Valvonis, 2004	Galimybė patirti nuostolį, skolininkui arba kitai sandorio šaliai negalint arba nenorint vykdyti įsipareigojimų sutartyje numatytais sąlygomis.
D.Ivaškevičius, A.Sakalas, 1997	Įvertina tikimybę, kad pasiskolinta suma nebus grąžinta ir nebus mokamos palūkanos.
R.Urniežius, 2001	Skolos ir palūkanų negrąžinimo rizika. Kredito rizika gali būti apibūdinta kaip skolininko neapibrėžtumo problema. Visad gali atsitikti taip, kad skolininkas neturės galimybės įvykdyti savo įsipareigojimų grąžinti skolą pagal sutartas sąlygas.
T.W.Koch, SS.McDonald, 2000	Potencialus įplaukų nepastovumas, sąlygojamas skolininko atsisakymo grąžinti paskolą ir mokėti palūkanas.
V.Vaškelaitis, 2003	Rizika, kad banko skolininkas dėl tam tikrų priežasčių (ekonominiai, politiniai pakitimai, bankrotas ir kt.) negalės įvykdyti savo įsipareigojimų bankui.
G.Smalenskas, 2007	Rizika, kad skolininkas (paskolos ėmėjas) gali nepadengti paskolos. Tada bankas patiria nuostolį.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal lentelėje nurodytus šaltinius

Kaip matyti iš 1 lentelėje pateiktų kredito rizikos apibrėžimų, visi jie labai panašūs, tačiau juos galima suskirstyti į dvi grupes: vienuose jų kreditinė rizika labiau siejama su įsipareigojimų nevykdymo faktu, atsižvelgiant į paskolos sutarties terminus bei sąlygas, kituose apibrėžimuose kredito rizika suprantama kaip paskolos sutarties tarpinės baigtys (suteiktos paskolos vertės pasikeitimas dėl pasikeitusios skolininko rizikos).

Įvairūs autoriai skirtingai išskiria kredito rizikos sudedamąsias dalis. Pavyzdžiui, J.Bessis (1998) išskiria tris kredito rizikos sudedamąsias dalis:

1. Įsipareigojimų nevykdymo rizika. Kredito rizika iš esmės yra tapatinama su šia dedamąja – tai tikimybė, jog skolininkas neįvykdys savo įsipareigojimų ir kredito institucija negaus planuotų pajamų, o dėl mažesnių nei planuota įplaukų patirs nuostolį.
2. Netikrumo rizika. Šią riziką generuoja vyraujantis netikrumas dėl ateities. Kai kuriais atvejais, pavyzdžiui, kredito linijos atveju, šio tipo rizika laikoma minimalia, nes pagal praėjusių laikotarpių skolininko pinigų srautus galima pakankamai tiksliai įvertinti jo būsimus srautus.
3. Nuostolių kompensavimo rizika. Skolininkui nevykdant įsipareigojimų, nuostolių atgavimas yra tikimybinis dydis, kurį iš anksto numatyti yra sunku. Šios rizikos laipsnį sąlygoja užstato, trečiųjų asmenų garantijos buvimas, teisinės normos.

I.Kamienas ir V.Valvonis (2004) pateikia kiek kitokią kredito rizikos sudedamųjų dalių klasifikaciją, kuri susideda iš: įsipareigojimų nevykdymo tikimybės (arba reitingo pasikeitimo tikimybė); nuostolio įsipareigojimų nevykdymo atveju; kredito pozicijos įsipareigojimų nevykdymo atveju; kredito pozicijos trukmės.

Kredito rizikos atsiradimo priežastys pagal R.Urniežių (2001) pateiktos 2 lentelėje.

2 lentelė

Kredito rizikos atsiradimo priežastys

Kredito rizikos pavadinimas	Priežastis
1. Rizika, susijusi su skolininku, garantu, laiduotoju.	
Objektyvi (finansinės galimybės)	Skolininko (garanto, laiduotojo) negebėjimas įvykdyti savo įsipareigojimus.
Subjektyvi (reputacija).	Skolininko reputacija verslo pasaulyje, jo noras ir galimybės įvykdyti įsipareigojimus.
Juridinė	Sutarties įforminimo trūkumai.
2. Rizika, susijusi su užstatu	
Likvidumo	Nėra galimybės realizuoti užstatą.
Konjunktūros	Galimas užstato vertės sumažėjimas per kredito laikotarpį.
Mirties	Užstato sunaikinimas.
Juridinė	Sutarties įforminimo trūkumai.
3. Kitos rizikos	
Sisteminė rizika	Išorinės ekonominės aplinkos pokyčiai, galintys turėti įtaką finansinei skolinimo situacijai (pvz., mokesčių sistemos pokyčiai).
Force majeure rizika	Žemės drebėjimai, katastrofos, mirtis, karas.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal R.Urniežių (2001)

Viena reikšmingiausių kredito rizikos priežasčių – skolininko nesugebėjimas įvykdyti savo įsipareigojimus kreditoriui. Svarbiausia vertinant kredito riziką – tinkamai įvertinti skolininko finansines galimybes gražinti kreditą.

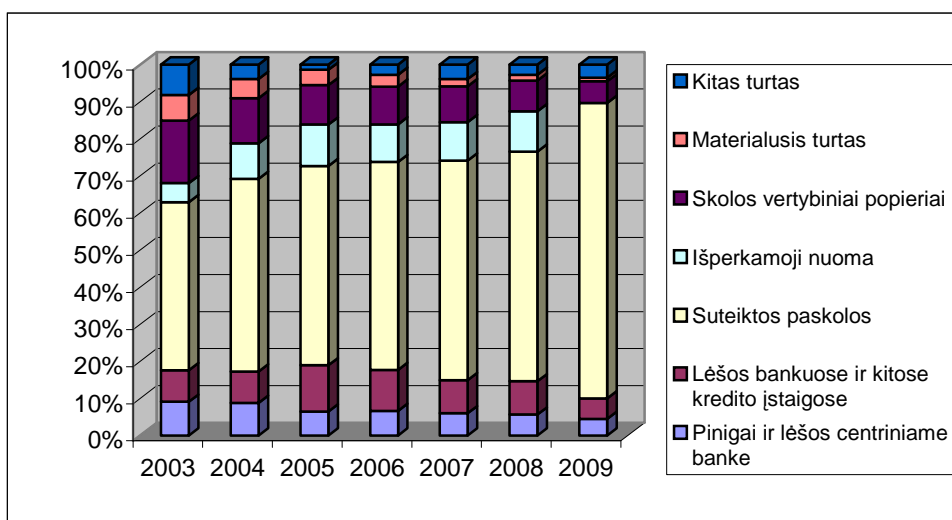
Išanalizavus bankinių rizikų rūšis ir jų atsiradimo prielaidas galima daryti išvadą, kad svarbiausia ir dažniausia iš analizuojamų bankinės rizikos rūšių yra kreditinė rizika, kadangi ji yra tiesiogiai susijusi su bankų veikla rinkoje ir charakterizuoja kredito institucijos polinkį į riziką. Viena iš pagrindinių kredito rizikos priežasčių yra įsipareigojimų nevykdymo rizika, kurios

pasireiškimo tikimybės yra aktualiausias ir svarbiausias kredito rizikos vertinimo proceso uždavinys.

1.2. Kredito rizikos aktualumas Lietuvos bankams

Siekiant nustatyti kredito rizikos valdymo aktualumą Lietuvoje veikiančioms komerciniams bankams, buvo analizuojami Lietuvos komercinių bankų 2002 – 2008 metų finansiniai rodikliai.

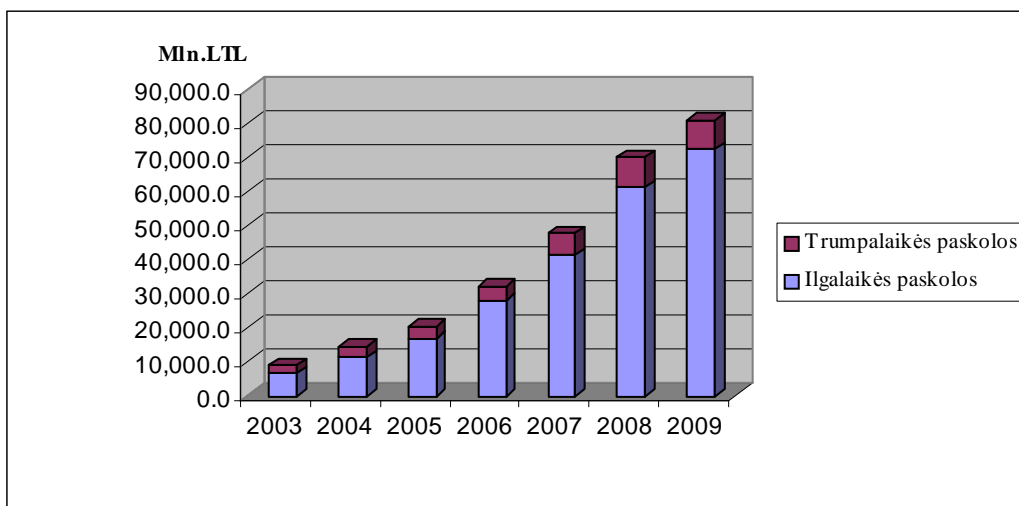
Išanalizavus Lietuvos bankų grynojo turto struktūros kaitą 2002 – 2008 metais, nustatyta, kad bankų pagrindinę turto dalį sudaro paskolos, kurios labiausiai susijusios su kredito rizika (1 pav.). Pastaraisiais metais paskolų ir išperkamosios nuomos (lizingo) lyginamoji dalis turto struktūroje labai išaugo, kas siejama su ekonomikos pakilimu ir išaugusiu paskolų ir lizingo portfeliu. Per analizuojamą laikotarpį paskolų apimtis didėjo sparčiau negu visas bankų turtas. 2003 metų pradžioje paskolos ir išperkamoji nuoma sudarė 50,5% viso bankų turto, o 2008 metų pradžioje jau 72,8%.

1 pav. Lietuvos komercinių bankų grynojo turto struktūros kaita 2003-2009 metų pradžioje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos banko duomenis

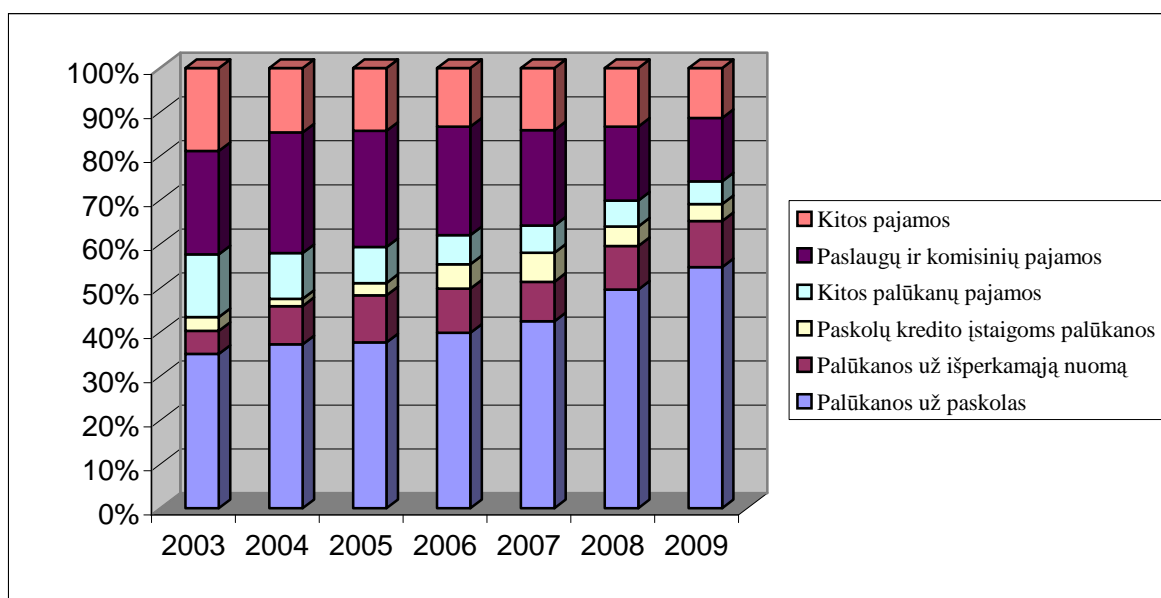
Visą tiriamą laikotarpį, o pastaraisiais metais ypatingai, didėjo ilgalaikių paskolų dalis tarp bankų paskolų (žr. 2 pav.). Ilgalaikės paskolos visados susijusios su didesne kredito rizika, nes ilgu laikotarpiu yra sudėtingiau prognozuoti skolininkų finansinę būklę ir kitų veiksnių įtaką paskoloms.

2 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų portfelio struktūra pagal paskolų suteikimo terminus
2003 – 2009 metų pradžioje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos banko duomenis

Nagrinėjant paskolų palūkanų įtaką bankų pajamoms, matome, kad paskolų ir išperkamosios nuomos palūkanos sudaro ženklią dalį tiek banko pajamose, tiek palūkaninėse pajamose (žr. 3 pav.). Tai siejama su anksčiau aptartu paskolų lyginamojo svorio didėjimu bankų turte. Paskolų ir išperkamosios nuomos palūkanų pajamos sudaro 59,5% visų bankų pajamų ir net 83,3% visų palūkanų pajamų (duomenys 2008-12-31 dienai).

3 pav. Paskolų palūkanų vaidmuo Lietuvos komercinių bankų pajamų struktūroje
2003 – 2009 metų pradžioje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos banko duomenis

Didelę riziką bankams kelia paskolų koncentracija, tai yra pernelyg didelis skolinimas tam pačiam ekonominiam sektoriui. Lietuvos bankų suteiktų paskolų pasiskirstymas pagal ekonominės veiklos rūšis rodo, kad paskolų portfelio diversifikacija pastaraisiais metais labai keitėsi (žr. 3 lentelę). Didžiausią dalį suteiktų kreditų 2008 m. pabaigai sudaro paskolos, nepriskirtos ekonominei veiklai (paskolos privatiems asmenims), taip pat didėjo paskolų nekilnojamam turtui dalis. Labiausiai per laikotarpį mažėjo paskolos, suteiktos apdirbamajai pramonei ir didmeninei ir mažmeninei prekybai.

3 lentelė

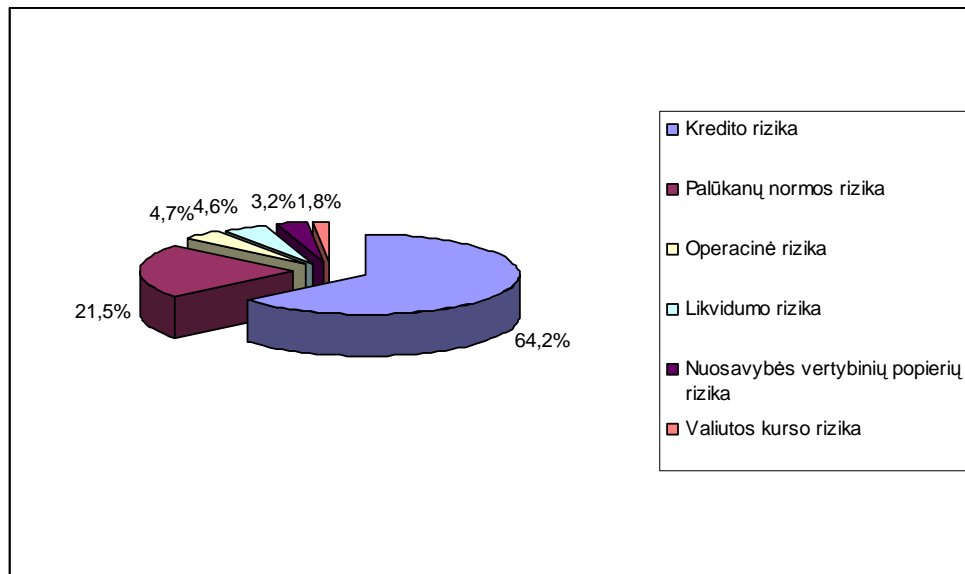
**Bankų suteiktos paskolos pagal svarbiausias ekonominės veiklos rūšis
2004 – 2009 metų pradžiai**

Ekonominės veiklos	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Žemės ūkis, medžioklė, miškininkystė	2,3%	2,1%	2,1%	2,0%	1,7%	2,1%
Kasyba ir karjerų eksploatavimas	0,4%	0,2%	0,2%	0,1%	0,1%	0,2%
Apdirbamoji pramonė	26,8%	18,7%	15,2%	11,9%	9,9%	10,7%
Elektros, dujų ir vandens tiekimas	9,3%	6,4%	4,2%	2,5%	2,2%	1,9%
Statyba, nekilnojamasis turtas, nuoma	13,4%	13,6%	16,4%	20,2%	20,9%	22,2%
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	23,6%	17,5%	13,0%	12,8%	10,7%	10,7%
Viešbučiai ir restoranai	2,0%	1,6%	1,5%	1,6%	1,4%	1,6%
Transportas, sandėliavimas ir ryšiai	3,6%	2,6%	2,6%	2,5%	2,3%	2,5%
Finansinis tarpininkavimas	13,1%	11,1%	14,6%	7,3%	5,5%	6,3%
Viešasis valdymas ir gynyba; privalomasis socialinis draudimas; švietimas	3,2%	4,6%	3,4%	1,5%	1,3%	2,4%
Sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	0,8%	0,8%	0,5%	0,3%	0,3%	0,2%
Kita komunalinė, socialinė ir asmeninė aptarnavimo veikla	1,4%	0,9%	0,7%	0,9%	0,9%	0,9%
Kitos ekonominės veiklos rūšys	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Paskolos, nepriskirtos ekonominei veiklai	0,1%	19,9%	25,8%	36,4%	42,9%	38,4%
Iš viso:	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Šaltinis: Sudaryta autorių pagal Lietuvos banko duomenis

Didžiausias lyginamasis svoris bankų paskolų struktūroje 2008-12-31 dienai tenka paskoloms, nepriskirtoms ekonominei veiklai (šiai veiklai priskiriamos paskolos privatiems asmenims) – 38,4%; statybai, nekilnojamajam turtui ir nuomai – 22,2%; apdirbamajai pramonei bei didmeninei ir mažmeninei prekybai – po 10,7%. Taip pat, analizuojant pateiktus duomenis, galima teigti, jog eliminavus paskolas privatiems asmenims (būsto ir vartojamąsias), bankų paskolų portfelis tampa vis labiau diversifikuotas.

Kredito rizikos svarbą Lietuvos bankams patvirtina į kapitalo pakankamumo rodiklio skaičiavimą įtrauktų rizikos rūšių struktūra (rodikliai gauti įvertinus bankų turto ir nebalansinių straipsnių, įtrauktų skaičiuojant kapitalo pakankamumo rodiklį, pasiskirstymą pagal konkrečias rizikos rūšis) (žr. 4 pav.).

4 pav. Rizikos rūšių reikšmė Lietuvos komercinių bankų sektoriuje 2002 - 2003 m. ¹

Šaltinis: Sudaryta autorių pagal F.Jasevičiene, V.Valvonis (2003)

Atlikus kredito rizikos reikšmės Lietuvos bankams analizę, nustatyta, kad ši rizikos rūšis yra viena iš svarbiausių šalies bankams. Tokias išvadas patvirtina tiek faktiniai bankų veiklos rodikliai, tiek kapitalo pakankamumo rodiklių skaičiavimo rezultatai. Taigi tinkamas kredito rizikos valdymas yra labai reikšmingas Lietuvos komerciniams bankams.

1.3. Kreditavimo rizikos valdymo principai ir reglamentavimas

Kiekvieno banko pagrindinis tikslas – kurti pridėtinę vertę savo akcininkams ir padėti tai daryti visuomenei, kuriai teikiamos paslaugos. Siekiant šio tikslo, turi būti kaip galima veiksmingiau valdomi turimi ištekliai ir kylanti rizika. Bankai valdo ir investuoja jiems patikėtas indėlininkų lėšas, siekdami gauti didžiausią pelną, esant priimtinaam rizikos lygiui. Taigi veiksmingas rizikos valdymas jiems ypač aktualus (V.Valvonis, 2004).

Kredito rizikos valdymas komerciniuose bankuose užtikrina saugumą, ši rizika valdoma analizuojant kredituojamo kliento kreditingumą, diversifikuojant paskolų portfelį, įvertinant išduodamų paskolų sumas ir kontroliuojant anksčiau išduotas paskolas bei efektyviai valdant problemines paskolas. Būtent todėl Mačerinskienė ir Ivaškevičiūtė (2000) tikslingai išskiria papildomus kreditinės rizikos valdymo veiksnius: *kreditingumo nustatymas, portfelio diversifikacija, paskolų monitoringas ir probleminių paskolų valdymas.*

¹ Pastaba: šiam momentui yra prieinami tik 2002 - 2003 m. duomenys, tačiau per laikotarpį iki šiol neįvyko jokių reikšmingų struktūrinių pokyčių bankų veikloje, tad rizikos rūšių reikšmingumo pasiskirstymas neturejo žymiai keistis. Priešingai, dėl labai išaugusio paskolų portfelio, kredito rizikos reikšmė turėjo net padidėti.

Kliento kreditingumo nustatymo metu vertinant portfelio diversifikacijos veiksnį būtina pažymėti, kad dažnai kredituojamos tik tam tikros ūkio subjektų veiklos sritys, kurios duotu momentu yra mažiausiai rizikingos pagal komercinio banko sukurtą ir patvirtintą kreditingumo vertinimo sistemą. Paskolų monitoringas atliekamas pastoviai, siekiant laiku pastebėti atsiradusią riziką. Probleminių paskolų valdyme gera kliento kreditingumo nustatymo sistema, pastovus jos tobulinimas mažina probleminių paskolų atsiradimo tikimybę.

Kreditinės rizikos valdyme nagrinėjant *portfelio diversifikacijos* veiksnį, kliento kreditingumo nustatymą apsunkina didelė portfelio diversifikacija. Paskolų monitoringo metu, kuomet daugiau yra išduota paskolų įvairiems skirtingiems klientams (paskolų portfelis labai diversifikuotas), tuo sunkiau yra vykdyti jų kontrolę. Taip pat stipriai diversifikuotame portfelyje atsiranda didesnė probleminių paskolų dalis.

Paskolų monitoringo metu randami kliento kreditingumo nustatymo sistemos trūkumai. Portfelio diversifikacija monitoringo metu padeda tikslingai pasirinkti kredituotinus segmentus ir prioritetus, atsisakyti rizikingų ūkio subjektų veiklos sričių kreditavimo. Probleminių paskolų valdymo aspektu, paskolų monitoringas padeda laiku aptikti problemines paskolas.

Probleminių paskolų valdymo veiksnys kliento kreditingumo nustatyme skatina pastovių klientų kreditingumo nustatymo tobulinimą. Portfelio diversifikacijoje šis veiksnys padeda atsiriboti nuo nuostolingų pramonės šakų ar ūkio subjektų kreditavimo. Taip pat didesnė probleminių paskolų dalis reikalauja dažnesnio monitoringo.

Analizuojant kredito riziką, didelis dėmesys turi būti skiriamas kredito rizikos valdymo principams. Bazelio bankų priežiūros komitetas 2000 metais parengė ir išleido dokumentą „Kredito rizikos valdymo principai“ [46]. Šiame dokumente išvardinta 17 kredito rizikos valdymo principų, kurie suskirstyti į 5 grupes (žr. 1 priedą): *tinkamos kredito rizikos aplinkos nustatymo principai; kredito suteikimo proceso principai; kreditų administravimo, vertinimo ir monitoringo principai; kredito rizikos pakankamos kontrolės užtikrinimas; priežiūros institucijų vaidmuo.*

Tinkamos kredito rizikos aplinkos nustatymo principai. Kredito rizikos valdymas banke prasideda nuo banko stebėtojų tarybos. Pirmasis iš 17 principų tai ir nusako. Jame nurodoma, kad banko stebėtojų taryba turi patvirtinti ir ne rečiau kaip kartą per metus peržiūrėti kredito rizikos valdymo strategiją. Kredito rizikos valdymo strategijoje, turėtų būti numatyta: 1) kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra; 2) kredito rizikos valdytojų teisės, pareigos ir informacijos perdavimo tvarka; 3) valdymo metodų visuma; 4) bankui (ne)priimtinas kredito rizikos lygis; 5) kreditavimo tikslai; 6) siektinas paskolų portfelio dydis, struktūra ir savybės paskolų pasiskirstymas, koncentracija, kokybė, portfelio didėjimas, sudaroma rinkos dalis ir kt.; 7) principai, kuriais remiantis nustatomos bankui priimtinos su kredito rizika susijusios paslaugos ar paslaugos, kurioms

bankas teikia pirmenybę, tokių paslaugų teikimo geografiniai regionai, rinkos dalys, sandorių šalys ir pan.

Kredito rizikos valdymo strategija turi būti ilgo laikotarpio ir rengiama atsižvelgiant į įvairias ekonomikos ciklo fazes. Su ja turi būti susipažinę visi banko darbuotojai, susiję su kredito rizikos valdymu, strategija jiems turi būti suprantama. Vykdomosios struktūros padaliniai ne rečiau kaip kartą per metus banko stebėtojų tarybai turėtų pateikti ataskaitą apie strategijos įgyvendinimą.

Vadovaujantis antru principu, atsakomybė už kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimą suteikiama banko valdybai. Banko valdyba turi užtikrinti, kad paskolos būtų teikiamos laikantis numatytos strategijos ir kreditavimo politikos, banko organizacinė struktūra sudarytų palankias sąlygas valdyti kredito riziką ir jos valdymui skirtų pakankamai finansinių išteklių, banko darbuotojai, teikiantys paslaugas, susijusias su kredito rizika, atitiktų jiems keliamus reikalavimus ir šias paslaugas teiktų profesionaliai, laikydamiesi banke nustatytų principų ir procedūrų, o mokėjimo už darbą tvarka neprieštarautų kredito rizikos valdymo strategijai (darbuotojai neturi būti skatinami siekti tik trumpalaikių tikslų, pvz., kuo didesnio paskolų portfelio, neatsižvelgiant į pelną, įvertintą pagal riziką).

Labai svarbu, kad nustatant kredito rizikos valdytojų teises ir pareigas būtų skiriamos jų funkcijos – tai mažina interesų konfliktus tarp paskolas teikiančių, jas administruojančių, paskolų riziką vertinančių, paskolų užtikrinimo priemonių vertę nustatančių ir paskolų portfelio riziką valdančių darbuotojų. Be to, banko valdyba turi užtikrinti, kad banke būtų nustatytos ir įgyvendinamos reikiamos rašytinės procedūros (kredito politika, limitų sistema), įdiegta veiksminga vadovybės informavimo sistema, banko informacinių technologijų sistema sudarytų galimybes nuolat stebėti skolininkų, jų grupių ir bendrą banko skolininkų kredito riziką.

Trečias principas nurodo, kad prieš patvirtinant ir pradėdant teikti su kredito rizika susijusias naujas paslaugas (pačiam bankui, banko klientams arba naujame bankui geografiniame regione) informacija apie tokias paslaugas, galimo jų poveikio banko veiklai analizę (paslaugų rizika, tolesnės šių paslaugų rizikos stebėjimo, vertinimo ir kontrolės galimybės ir pan.), jų rizikos valdymo priemonės ir procedūras, kita svarbi informacija turi būti pateikiama banko valdybai, rizikos valdymo komitetui ir kitiems kredito rizikos valdytojams.

Antra principų grupė – *kredito suteikimo proceso* – reglamentuoja kredito suteikimo procesą. 4 ir 6 principuose keliamas reikalavimas: paskolų teikimo tvarka turi būti išsamiai aprašyta, tai yra turi būti numatyta, kam, kokios, kokio dydžio, kokiomis sąlygomis gali būti teikiamos paskolos. Jos negali būti teikiamos spekuliaciniais tikslais. Visi skolininkai turi būti vertinami, laikantis vienodų principų. Pavyzdžiui, nuolatiniai, gerai pažįstami banko klientai neturėtų būti laikomi patikimais vien pagal jų žodinį patikinimą. Bankas turi užtikrinti, kad finansiškai patikimam skolininkui nebūtų

teikiama tokia paskola, kuri pranoktų jo finansines galimybes. Sprendimą dėl paskolos suteikimo turi priimti ne mažiau kaip du asmenys, jis turi būti patvirtintas įgaliojimus turinčių asmenų parašais. Priimant sprendimą suteikti paskolą turi būti pateiktos verslo padalinio atstovo ir kredito riziką vertinusio asmens išvados. Sprendimus dėl nedidelių ir nerizikingų paskolų gali priimti ir vienas asmuo, tačiau tik kredito politikos ar kitokiame dokumente banko valdybos nustatytais atvejais.

Penktu principu rekomenduojama paskolų koncentracijos rizikos valdymui taikyti kredito rizikos limitų sistemą ir kitas priemones. Jei laikomasi pasyvios paskolų portfelio valdymo strategijos, limitų sistema yra viena svarbiausių paskolų portfelio rizikos valdymo priemonių. Dažniausiai taikomi šie limitai:

- paskolai: maksimali suma, terminas, paskolos užtikrinimo priemonės ir paskolos santykis, paskolos įmokos ir mėnesio pajamų santykis;
- paskolų grupėms: skolininkų grupė (įskaitant su banku susijusius skolininkus ir vidaus paskolas), ekonominės veiklos rūšys, paskolų užtikrinimo priemonės, paskolų rizikos grupė, didelių sumų paskolos, paskolų rūšys;
- visam paskolų portfeliui: geografiniai regionai, paskolų portfelio dydis.

Kreditų administravimo, vertinimo ir monitoringo principai. 8 ir 9 principuose nurodoma suteiktą paskolą administruoti ir nuolat vertinti jos riziką, bei reikalaujama, kad banke būtų įdiegtos veiksmingos sistemos su rizika susijusioms paskoloms ir jų portfeliams nuolat administruoti ir stebėti, probleminėms paskoloms nustatyti ir valdyti, reikiama jas įvertinti ir atidėjiniams sudaryti.

Banke turi būti sukurta tokia paskolų administravimo sistema, kuri leistų tinkamai tvarkyti kiekvienos suteiktos paskolos dokumentų bylą, iš skolininko pareikalauti finansinės ir kitokios informacijos, skolininkui laiku siųsti informacinius pranešimus. Be to, reikia skirti paskolas administruojančių ir jas teikiančių banko darbuotojų funkcijas, nes pastarieji gali turėti ketinimų nuslėpti blogėjančią jų suteiktų paskolų kokybę.

Pagal 10-ą principą skolininkų (paskolų) rizikai vertinti rekomenduojama taikyti kokybinius (ekspertinius) vertinimus ir kiekybinius, statistiniais metodais pagrįstus skolininkų rizikos vertinimo modelius (statistinius modelius) arba juos derinti. Taip pat vertinant skolininkų (paskolų) riziką rekomenduojama taikyti skolininkų (paskolų) reitingavimo sistemą.

Vis dėlto, kad ir kokie modeliai būtų taikomi, reikia numatyti ir raštu išdėstyti tuos atvejus, kai galima priimti sprendimą suteikti paskolą, net ir gavus neigiamą eksperto ar modelio įvertinimą, ir kai galima priimti sprendimą jos nesuteikti, net ir gavus teigiamą eksperto ar modelio įvertinimą. Taip pat būtina nuolat vertinti modelių patikimumą. Banke turi būti laiku parengiama ir pateikiama tiksli informacija apie prisiimtą kredito riziką ir jos valdymą (11 principas).

Nustatyti, vertinti, stebėti ir kontroliuoti būtina ne tik atskirų paskolų, bet ir viso paskolų portfelio riziką. Paskolų portfelio rizikos valdymo pagrindinis tikslas – pasiekti bankui priimtina rizikos ir pajamų balansą viso paskolų portfelio mastu (12 principas). Valdant paskolų portfelio riziką galima dvejopa strategija (V.Valvonis, 2004):

1. *Pasyvi.* Tai tradicinis požiūris į paskolų portfelio rizikos valdymą: suteiktos paskolos laikomos iki jų grąžinimo termino pabaigos (vadinamasis principas “nusipirk ir laikyk”), bankas nekeičia jau suteiktų paskolų portfelio sudėties. Laikantis pasyvios strategijos, paskolų portfelio rizika iš esmės valdoma tik taikant limitus, tai yra nesuteikiant per daug paskolų vienam skolininkui, susijusiems ar ta pačia ekonomine veikla užsiimantiems skolininkams. Pasyvios strategijos laikosi dauguma bankų.
2. *Aktyvi.* Bankas, išlaikydamas dalį paskolų iki jų grąžinimo termino pabaigos, aktyviai keičia paskolų portfelio sudėtį, kad gautų didžiausią pelną, esant priimtina rizikai. Taikomos tokios priemonės, kaip paskolų pardavimas, paskolų keitimas vertybiniais popieriais, paskolų draudimas, taip pat išvestinės finansinės priemonės. Banke, kuris pasirenka aktyvią strategiją, paprastai įsteigiamas struktūrinis padalinys, atsakingas už paskolų portfelio rizikos valdymą.

Bazelio bankų priežiūros komitetas tiek aktyvią, tiek pasyvią paskolų portfelio rizikos valdymo strategiją pasirinkusiems bankams siūlo reguliariai atlikti kredito rizikos testavimą nepalankiomis sąlygomis (13 principas). Jei banke taikomas paskolų portfelio rizikos vertinimo modelis, testavimą nepalankiomis sąlygomis galima atlikti daug geriau, nei tada, kai toks modelis netaikomas.

Kredito rizikos pakankamos kontrolės užtikrinimas. Šioje principų dalyje pabrėžiama veiksmingos kredito rizikos vidaus kontrolės – bendrosios banko vidaus kontrolės sudėtinės dalies, svarba. Banko vidaus kontrolė turėtų užtikrinti, kad būtų laikomasi kredito rizikos valdymo strategijos, kredito politikos, nustatytų limitų, kad būtų taikomos numatytos kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūros. Tokia kontrolė padeda nustatyti neleistinas kreditavimo operacijas, nustatyti ir kaip galima labiau sumažinti nuostolius, atsirandančius dėl nukrypimų nuo nustatytų procedūrų, limitų ir kitų reikalavimų.

Labai svarbi sėkmingo kredito rizikos valdymo sąlyga – turi būti sukurta tinkama kredito rizikos stebėjimo ir vertinimo sistema. Ji leidžia kontroliuoti, kaip laikomasi paskolų sutarčių, iš anksto nustatyti galimas problemines paskolas, tiksliai ir laiku nustatyti paskolos užtikrinimo priemonių vertę ir pan.. Sukaupus informaciją apie suteiktų paskolų riziką, turi būti sudaromi reikiamo dydžio atidėjimai (koreguojama paskolų vertė finansinėje ataskaitoje), o informacija ir

dokumentai, esant reikalui, perduodami su probleminėmis paskolomis dirbantiems banko darbuotojams.

Su probleminėmis paskolomis dirbantis banko struktūrinis padalinys turi būti nepriklausomas nuo verslo padalinių. Pagal 16-ą Bazelio bankų priežiūros komiteto nustatytą principą rekomenduojama parengti darbo su probleminėmis paskolomis dokumentą, kuriame būtų numatyti aiškūs kriterijai ar sąlygos, kada paskola perduodama administruoti su probleminėmis paskolomis dirbančiam struktūriniam padaliniui. Tokiam struktūriniam padaliniui patariama atlikti bent didžiausių probleminių paskolų paskesnę analizę: ar tokios paskolos suteiktos laikantis kredito politikos, kokia buvo skolininko finansinė būklė jam suteikiant paskolą, kada ir kaip pastebėtos problemos, ar tiksliai įvertinta paskolos užtikrinimo priemonė ir pan.

Remdamasis tokios analizės rezultatais, su probleminėmis paskolomis dirbantis banko struktūrinis padalinys banko valdybai turėtų teikti siūlymus, kaip tobulinti kredito politiką, kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras.

Priežiūros institucijų vaidmuo. Pagal 17-tą principą priežiūros institucijos turi reikalauti, kad bankai turėtų veiksmingą sistemą, kuri leistų nustatyti, įvertinti, stebėti ir kontroliuoti kredito riziką. Priežiūros institucijos turėtų atlikti nepriklausomą banko strategijų, politikos, praktikos ir procedūrų, susijusių su kreditų teikimu ir suteiktų kreditų portfelio valdymu, vertinimą. Priežiūros institucijos turėtų nustatyti rizikos apribojimus, kuriais būtų ribojami skolinimo vienam skolininkui ar susijusių asmenų grupei limitai.

Būtina sąlyga efektyviai priežiūros institucijų veiklai – tinkamų teisės aktų išleidimas ir jų nuolatinis atnaujinimas (teisinis reglamentavimas). Lietuvos teisės aktai, reglamentuojantys kredito riziką ir jos valdymą, gali būti suskirstyti į 2 dalis pagal jų leidėją: Lietuvos Respublikos įstatymai ir Lietuvos banko valdybos nutarimai. Lietuvos Respublikos įstatymai, reglamentuojantys bankų veiklą, aprašyti ir pateikiami 2 priede.

Apibendrinant kredito rizikos valdymo principus, galime teigti, kad kiekvieno banko rizikos valdymo organizacinėje struktūroje gali būti skiriamos dvi dalys: strateginė struktūra (banko stebėtojų taryba, valdyba, rizikos valdymo komitetai) ir vykdomoji struktūra (banko struktūriniai padaliniai). Pagrindinė strateginės struktūros organų funkcija valdant riziką – numatyti rizikos valdymo strategiją ir politiką, užtikrinti tinkamas sąlygas jas įgyvendinti, o pagrindinė vykdomosios struktūros funkcija – įgyvendinti rizikos valdymo strategiją ir politiką.

Kad rizika būtų valdoma veiksmingai, strateginė ir vykdomoji struktūra turi nuolat keistis informacija. Strateginę struktūrą sudarantys organai turi aiškiai nurodyti, kaip valdyti riziką, kokių tikimasi veiklos rezultatų, o vykdomosios struktūros padaliniai – informuoti, kaip įgyvendinama rizikos valdymo strategija, politika, teikti rekomendacijas, kaip pagerinti rizikos valdymą. Bankui

labai svarbi rizikos valdymo kultūra, tai yra kad darbuotojai suprastų rizikos valdymo būtinumą, jo naudą. Rizikos valdymo organizacinė struktūra bankuose gali skirtis. Tą įtakoja teikiamos paskolos, jų įvairovė, dydis, sudėtingumas, paskolų ir paskolų portfelio rizikos, banko dydis, valdymas, veiklos ypatybės.

Vis dėlto nepakanka vien tik sukurti kredito rizikos valdymo sistemą. Svarbi yra ir vadinamoji rizikos valdymo kultūra – vertybių, įsitikinimų ir elgesio normų visuma. Kredito politikos ir banko politikos neatitikimą gali lemti ne tik kontrolės procedūrų neefektyvumas, kredito rizikos valdymo sistemos netikimas esamai situacijai, bet ir priemonių, galinčių paskatinti darbuotojus atlikti su banko politika nesuderinamus veiksmus, taikymas, kreditavimo kultūros trūkumas ar jos neišmanymas.

Kiekvienas Lietuvos komercinis bankas teikdamas paskolas turi savo kreditavimo politiką, kuri privalo laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų, Lietuvos banko Valdybos nutarimų. Vienas iš Lietuvos banko Valdybos nutarimų yra Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimas. Todėl rašant šį poskyrį, didelis dėmesys buvo skiriamas Bazelio principų analizei.

1.4. Kredito rizikos vertinimo metodai ir modeliai

Bazelio bankų priežiūros komitetas [42] kredito rizikos vertinimo modelius traktuoja kaip sudėtinę kredito rizikos vertinimo dalį, kredito rizikos valdymo rekomendacijose pabrėždamas kredito rizikos vertinimo modelių naudojimo būtinumą.

Viena iš svarbiausių potencialaus skolininko kredito rizikos vertinimo proceso dalių yra rizikos analizė, kuriai atlikti naudojami du metodai (Vaškelaitis, 2003):

1. Kokybinė analizė. Jos tikslas yra apibrėžti įvairius rizikos veiksnius, nustatyti sąlygas, kurioms esant rizika pasireiškia. Iš esmės tai potencialių rizikos sričių nustatymas ir visų galimų rizikos veiksnių identifikavimas.
2. Kiekybinė analizė. Šis metodas skirtas įvairių rizikos sričių skaitiniam įvertinimui. Toks uždavinys yra laikomas labai sudėtingu, kadangi galimybės pateikti tikslų konkrečios rizikos pasireiškimo tikimybės įvertinimą yra ribotos ir tai reikalauja aukšto techninio lygio programinės įrangos, žinių ir patirties, tam tikslui rengiamos aukšto lygio tarptautinės konferencijos ir seminarai.

Patikimus rizikos analizės rezultatus gali užtikrinti tik išsami informacija apie skolininko būklę ir jos kitimo tendencijas, įvertinta tiek kokybiškai, tiek kiekybiškai, bei taikomi techniškai

kokybiški surinktos informacijos apdorojimo modeliai, kurių pagalba nustatomas potencialaus skolininko rizikos lygis. Akivaizdu, kad finansų sektoriuje didelė kredito rizikos vertinimo reikšmė sąlygoja nuolatinę dėmesį įvairių tipų kredito rizikos vertinimo modelių kūrimui ir tobulinimui.

Pagrindinis dalykas visuose kredito rizikos valdymo proceso dalyse yra tinkamo kredito rizikos vertinimo modelio pasirinkimas. Kredito rizikos modeliai šiuolaikinėje finansų sistemoje yra kredito rizikos vertinimo technologinės bazės pagrindas, priklausantis nuo konkrečios finansų institucijos požiūrio į kredito rizikos vertinimo ir valdymo būtinybę bei didžiąja dalimi lemiantis galutinį sprendimą dėl kredito suteikimo. Bazelio bankų priežiūros komitetas kredito rizikos vertinimo modelius traktuoja kaip sudėtinę kredito rizikos vertinimo dalį, kredito rizikos valdymo rekomendacijose pabrėždamas kredito rizikos vertinimo modelių naudojimo būtinumą [45].

K.Giesecke (2004) kredito rizikos vertinimo modelius klasifikuoja pagal rizikos vertinimo metodiką ir rizikos pasireiškimą šaltinius, išskirdamas tris modelių grupes: *struktūriniai modeliai*, *supaprastintos formos modeliai* ir *nepilnos informacijos modeliai*.

Struktūriniuose modeliuose kredito rizikos vertinimo bazė yra prielaida, jog įmonės įsipareigojimai priklauso nuo įmonės turto struktūros. Kredito rizikos šaltiniu šiuo atveju laikomas įmonės rinkos vertės neapibrėžtumas.

Supaprastintos formos modeliuose, skirtingai nei struktūriniuose, daroma prielaida, kad nuostolio pasireiškimą tikimybė ar dažnis yra iš anksto žinomas dydis, kuriuo remiantis nustatoma kredito kaina.

Nepilnos informacijos modelių grupė apima pagrindines struktūrinių ir supaprastintos formos modelių savybes. Nepilnos informacijos modeliai traktuojami kaip kitų dviejų modelių grupių hibridiniai dariniai, sujungiantys struktūrinius ir supaprastintos formos modelius į bendrą kredito rizikos vertinimo modelių grupę. Nepilnos informacijos modeliai yra traktuojami kaip labiausiai patikimi kredito rizikos vertinimo modeliai.

I. Kamienas ir V.Valvonis (2004) kredito rizikos vertinimo modelius skirsto pagal gaunamų rezultatų pobūdį. Autoriai visus kredito rizikos modelius išskiria į tris grupes: 1) įsipareigojimų nevykdymo tikimybės, 2) kredito pozicijos, ir 3) portfelio nuostolio (4 lentelė).

Kredito rizikos modelių klasifikacija pagal rezultatus

Modelių grupė	Dažniausiai taikomi modeliai	Modelio rezultatas
Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės	Aktuarinis Pasirinkimo sandorio Vertinimo balais Kredito maržos	Įsipareigojimų nevykdymo tikimybė (angl. Probability of Default – PD).
Kredito pozicijos	Kredito ekvivalento pozicijos Gražinimo lygio	Kredito pozicija įsipareigojimų nevykdymo atveju (angl. Exposure at Default – EAD). Nuostolis įsipareigojimų nevykdymo atveju (angl. Loss Given Default – LGD).
Portfelio nuostolio	Rinkos vertės Įsipareigojimų nevykdymo	Tikėtinas nuostolis (angl. Expected losses – EL). Netikėtinas nuostolis (angl. Unexpected Losses – UL).

Šaltinis: Sudaryta autorių pagal I.Kamienas, V.Valvonis (2004)

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modeliai. Tai gausiausia modelių grupė. Nors visi šia kredito rizikos modeliai skirti konkretaus skolininko įsipareigojimų nevykdymo tikimybei vertinti, jų sudarymo metodai ir naudojama informacija skiriasi.

Aktuariniais skaičiavimais pagrįsti modeliai (dar kitaip vadinami “mirtingumo” modeliai) leidžia įvertinti individualų skolininkų įsipareigojimų nevykdymo per tam tikrą laikotarpį faktinius santykinus dydžius. Daroma prielaida, kad praeityje stebėti įsipareigojimų nevykdymo santykiniai dažniai tokie pat turėtų išlikti ir ateityje. Didžiausias tokių modelių trūkumas yra tai, kad neatsižvelgiama į kokybinius paskolų pokyčius, kai iš esmės pasikeitus vertinamų paskolų kokybei praeities duomenys to nerodo, o jei ir rodo, tai tik praėjus tam tikram laikui.

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybei skaičiuoti taikant aktuarinius modelius, pirmiausia visus skolininkus reikia suskirstyti į grupes pagal jų riziką. Tam būtina turėti praeities duomenų apie įsipareigojimus vykdžiusius ir jų nevykdžiusius skolininkus. Jeigu tokia informacija yra kaupiama paskolų registre, tuomet sunkiausias uždavinys yra suskirstyti skolininkus pagal kredito riziką. Kiekvienas bankas verslo įmonių kredito rizikai vertinti turi savą reitingų sistemą. Panašios kredito rizikos smulkiems verslo klientams suteikiama daug paskolų, kurių vidutinė suma palyginti maža. Bankams finansiškai nenaudinga skirti daug smulkių verslo klientų rizikos grupių. Bankų praktikoje, atsižvelgiant į smulkių verslo klientų rizikos panašumus, skiriamos 4-6 rizikos grupės, kurių įsipareigojimų nevykdymo santykiniai dydžiai yra pakankamai pastovūs.

Vertinimo balais modeliai dažniausiai grindžiami įmonių finansinių ataskaitų duomenimis. Pirmas uždavinys kuriant įmonių vertinimo balais modelį – atrinkti tokius finansinius rodiklius, kurie leistų tiksliai prognozuoti įmonių įsipareigojimų nevykdymo tikimybę. Paprastai skiriama 5-10 įmonės finansinių rodiklių grupių, pavyzdžiui pelningumo, likvidumo, įsiskolinimų lygio ir pan. Parenkami tokie rodikliai, kurie geriausiai atspindi įmonės kredito riziką. Kaip chrestomatinis

pavyzdys galėtų būti Altmano “Z” modelyje naudojami 5 rodikliai: apyvartinio kapitalo ir turto santykis; nepaskirstyto pelno ir turto santykis; pelno prieš palūkanas ir mokesčius ir turto santykis; kapitalizacijos ir įsipareigojimų santykis; pajamų ir turto santykis (Altman, 1983).

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybei skaičiuoti, taikant *pasirinkimo sandorio ir kredito maržos modelius*, naudojama rinkos informacija – verslo klientų nuosavybės ir skolos vertybinių popierių kainos. Šiuo atveju pilnai galima įvertinti tik stambius verslo klientus, kurie naudojami rinkos instrumentais – skolos vertybiniais popieriais, yra prekiaujama vertybinių popierių biržoje įmonės akcijomis ir pan.

Kredito pozicijos vertinimo modeliai skirti paskolų grąžinimo lygiui ar kredito linijų (limitų) panaudojimui įsipareigojimo nevykdymo atveju prognozuoti (I.Kamienas, V.Valvonis, 2004). Taikant šiuos modelius, skolininkai ir finansinės priemonės suskirstomos į keletą homogeninių grupių. Remiantis praeities duomenimis, apskaičiuojamos kiekvienos homogeninės grupės kredito rizikos sudedamųjų dalių reikšmės. Kredito pozicijos modelių grupei priskiriami ir išvestinių finansinių priemonių modeliai, leidžiantys išvestinių finansinių priemonių pozicijas transformuoti į kredito pozicijas.

Portfelio nuostolio modeliai sudaromi remiantis įsipareigojimo nevykdymo tikimybės vertinimo ir kredito pozicijos vertinimo modelių rezultatais. Taikant portfelio nuostolio modelius, įvertinamas kredito nuostolio skirstinys, pagal kurį galima apskaičiuoti tikėtino (expected loss – EL) ir netikėtino (unexpected loss – UL) nuostolio dydį. Kad būtų galima įvertinti paskolų portfelio nuostolį, turi būti žinomos kiekvienos paskolos kredito rizikos sudedamosios dalys ir jų tarpusavio priklausomybė. Remiantis kredito nuostolio skirstiniu, galima įvertinti pasirinktą kvantilį atitinkantį nuostolio lygį ir ekonominio kapitalo poreikį šiam nuostoliui padengti. Bankų vidaus tikslais ekonominio kapitalo poreikis skaičiuojamas ir kapitalas banko struktūriniais padaliniais paskirstomas naudojant vieną iš portfelio nuostolio modelių. Labiausiai praktikoje paplitę šie portfelio nuostolio modeliai: “*Credit Metrics*”, “*CreditPortfolioView*” ir “*CreditRisk*” (I.Kamienas, V.Valvonis, 2004).

“*Credit Metrics*” modelyje rizika apibūdinama turto vertės pokyčiais. Tam reikia duomenų apie įvairių reitingų vertybinių (paskolų) rinkos kainas, todėl šį modelį sunku taikyti šalyse, kur finansų rinkos neišplėtotos, kadangi išsamiam kredito rizikos vertinimui nepakanka rinkos duomenų. “*CreditPortfolioView*” modelio pagrindas yra makroekonominiai rodikliai, apibūdinantys potencialaus skolininko būklės kitimą, priklausomai nuo aplinkos poveikio. “*CreditRisk*” modelio kintamieji – įsipareigojimų nevykdymo tikimybė ir paskolos grąžinimo lygis.

Kredito rizikos vertinimui ir modelių kūrimui Lietuvoje galėtų būti panaudota Paskolų rizikos duomenų bazė (PRDB). Lietuvos bankams reikėtų naudotis PRDB duomenimis, skaičiuojant

įsipareigojimų nevykdymo tikimybes, nuostolį įsipareigojimų nevykdymo atveju ir kaupti kitus su skolininko įsipareigojimų nevykdymu susijusius dokumentus. Remiantis PRDB tvarkymo taisyklėmis, bankai privalo teikti duomenis į PRDB apie tam tikrus nustatytus skolininkų finansinius rodiklius: trumpalaikį turtą, atsargas, išankstinius mokėjimus ir nebaigtas vykdyti sutartis, per vienerius metus gautinas sumas, nuosavą kapitalą, per vienerius metus mokėtinas sumas ir trumpalaikius įsipareigojimus, pardavimo pajamas, bendrąjį pelną (nuostolį), grynąjį pelną (nuostolį) [50]. Bankams tokiu būdu sudaryta galimybė, pateikus antrojo ar trečiojo tipo užklausa, gauti paskolos gavėjų grupės vidutinius santykinus finansinius rodiklius už paskutinius 8 ketvirčius. Tokiu būdu bankai gali palyginti skolininko rodiklius su atitinkamos grupės rodikliais, siekiant nustatyti skolininko rizikingumą grupės atžvilgiu, taikyti vertinimo balais metodus, reitinguoti skolininkus.

5 lentelė

Kredito rizikos vertinimo modelių naudojimo Lietuvos bankuose galimybės

Modeliai	Privalumai	Trūkumai	Galimos taikymo sritys
Aktuariniai	Skolininkų grupių faktiniai įsipareigojimų nevykdymo santykiniai dažniai per tam tikrą laikotarpį.	Duomenų PD ir LGD skaičiavimui stygius.	Paskolų grupavimas bendrai; įsipareigojimų nevykdymo tikimybei vertinti paskolų registro mastu.
Vertinimo balais	Taikymas paskolų registro mastu; modelių rezultatai gali būti naudojami priežiūros tikslais.	Duomenų apie įsipareigojimų (ne)vykdančias įmones stygius, per maža tokių duomenų imtis tiksliais statistiniams vertinimams.	Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės skaičiavimas; naudojimas suteikiant reitingus.
Pasirinkimo sandorio ir kredito maržos	Rinkos informacijos naudojimas padidina rezultatų tikslumą.	Neišplėtotą Lietuvos finansų rinką.	Praktiškai neįmanoma taikyti šių modelių.
Kredito ekvivalento pozicijos	Gražinimo lygiui ar kredito linijų panaudojimui įsipareigojimų nevykdymo atveju prognozuoti.	Sunku taikyti paskolų registro mastu.	Praktiškai neįmanoma taikyti šių modelių.
Gražinimo lygio	LGD komponentės įvertinimas.	Rinkos duomenų stygius; sunku taikyti paskolų registro mastu.	Praktiškai neįmanoma taikyti šių modelių.
“Credit Metrics”	Rinkos informacijos naudojimas padidina rezultatų tikslumą.	Skolininkų kredito reitingų, reitingų pasikeitimo tikimybių, LGD ir koreliacijos statistikos nebuvimas. Diskonto palūkanų normų nebuvimas.	Praktiškai neįmanoma taikyti šių modelių.
“Credit Portfolio View”	Makroekonominių faktorių įsipareigojimų nevykdymo tikimybei įvertinimas.	Makroekonominiai faktoriai paskolų registre nekaupiami.	Sunkus taikymas, Statistikos departamento duomenų naudojimas.
“Credit Risk”	Labiausiai tinkamas metodas paskolų registro mastu.	Duomenų įsipareigojimų nevykdymo santykiniam dažniui ir gražinimo lygio skaičiavimui stygius.	Atidėjimams sudaryti, limitams nustatyti, paskolų portfeliui valdyti.

Šaltinis: Sudaryta autorių pagal I.Kamienas, V.Valvonis (2004)

Iš šios analizės galima daryti išvadą, kad Lietuvoje, ypač orientuojantis į paskolų registro duomenų bazės plėtrą, yra galimybės plėtoti vertinimo balais modelių naudojimą, naudoti aktuarinius modelius, portfelio nuostolio modelius, ypač CreditRisk modelį. Pagrindinės daugelio kredito rizikos vertinimo modelių naudojimo Lietuvos bankuose kliūtys yra duomenų, reikalingų kredito rizikos sudedamųjų dalių skaičiavimui, stygius ar nepakankama imtis.

Bazelio Bankų priežiūros komitetas akcentuoja dvi esmines kredito rizikos vertinimo modelių kūrimo ir naudojimo problemas [45]:

1. *Duomenų trūkumas.* Finansinės institucijos yra linkusios kredito rizikos vertinimo modelių informacine baze pasirinkti finansinėse ataskaitose pateikiamus duomenis, kurie iš esmės neatspindi esamos situacijos ir galimų pokyčių rinkoje. Tai lemia informacijos, charakterizuojančios potencialaus skolininko kredito rizikos lygį, trūkumą, kuris sąlygoja vertinimo nepatikimumą. Jeigu į kredito rizikos vertinimo modelį yra įtraukiami situaciją rinkoje atspindintys kintamieji, tuomet iškyla šių kintamųjų kiekybinio įvertinimo problema, kadangi daugelio aplinkos veiksnių būklės pozicijos negali būti tiksliai sugretintos su skaitine skale.
2. *Modelio patikimumas.* Kredito rizikos vertinimo modelių patikimumo nustatymas yra gerokai sudėtingesnis uždavinys nei rinkos rizikos modelių atveju. Pirmiausia, mažas kredito rizikos vertinimo modelių patikimumas siejamas su vertinimo horizontu – ilgalaikio kredito rizika turi būti nustatyta visam kredito teikimo laikotarpiui, o tai reiškia, kad kliento būklė turi būti tiksliai įvertinama kelis metus į priekį. Toks vertinimo poreikis įtakoja santykinai didelį neapibrėžtumą, todėl kuriant kredito rizikos vertinimo modelius reikia tinkamai įvertinti laiko veiksnį.

Bendra kredito rizikos vertinimo modelių analizė parodė, kad derinant kelis skirtingų tipų kredito rizikos vertinimo modelius, galima tiksliai įvertinti potencialaus skolininko kredito riziką. Tačiau analizuojant kredito rizikos modelių pritaikymo praktikoje galimybes, taip pat reikia įvertinti, kad praktinis kredito rizikos vertinimas, naudojant konkrečius kokybiniu ar kiekybiniu pagrindu sudarytus modelius, yra problemiškas dėl kredito riziką lemiančių veiksnių identifikavimo ir įvertinimo sudėtingumo.

1.5. Verslo įmonių veiklos kreditingumo vertinimas

Bankas, kaip kreditorius, stengiasi išvengti skolinimo rizikos. Jis, siekdamas efektyviai valdyti savo kreditinius išteklius, nori gauti objektyvų kliento finansinės būklės, ypač mokumo ir finansinio stabilumo įvertinimą tam tikrai datai ir prognozuoti, ar ši būklė išliks stabili ateityje, kitaip tariant, kredito ir procentinių pinigų grąžinimo datas bei laikotarpius.

Galima teigti, skolinimo rizika tiesiogiai priklauso nuo banko paskolų portfelio kokybės ir kreditinio proceso organizavimo bei tinkamo kreditingumo įvertinimo. Todėl svarstant bet kurią kreditavimo galimybę, atliekant kreditingumo įvertinimą, būtina visiškai suprasti, kokį kreditinį sandorį bus prašoma finansuoti. Tam kiekviena įmonė yra vertinama pagal atitinkamą teorinį modelį ar metodą, pritaikytą praktikoje.

Finansinė analizė teikia gana daug išsamios informacijos, kurią jos vartotojai (įmonių vadovai, akcininkai, darbuotojai, kredito įstaigos, kreditoriai, valstybės institucijos ir kt.) gali naudoti įvairiems tikslams. Analizuojant įmonių finansinę veiklą iš kredito įstaigų pusės, faktiniai rodikliai lyginami su planiniais, išsiaiškinamos jų pasikeitimo priežastys, įvertinamos ir apskaičiuojamos finansinių rezultatų gerinimo kryptys bei galimybės. Finansinė analizė kredito įstaigoms padeda nustatyti įmonės veiklos finansinius aspektus, įvertinti esamą padėtį ir ateities perspektyvas. Jos informacija bankams leidžia patikrinti ar preityje priimti sprendimai tikslūs, padeda pagrįsti esamus ir būsimus valdymo sprendimus. Vertinant įmonių finansines ataskaitas, jas rekomenduojama nagrinėti keliais aspektais: *veiklos tęstinumo, pastovumo ir sukauptų pajamų ir būsimų laikotarpių išlaidų atskleidimo*.

Veiklos tęstinumo aspektas reiškia, kad įmonė bus pajėgi tęsti savo veiklą. Jeigu įmonė turi nutraukti savo veiklą ir per trumpą laiką realizuoti turta, tai darys didelę įtaką vertinant jos balansinę ataskaitą. Tai ypatingai pasakytina apie balanso turto dalį, pvz. įmonėje naudojami specifiniai įrengimai ir jų pardavimas greitu laiku yra sunkiai tikėtinas. Jeigu numatome, kad įmonė nesugebės tęsti savo veiklos, į tai turėtų būti atsižvelgta vertinant įmonės kredito riziką.

Pastovumo aspektas reiškia, kad finansinės būklės vertinimo metodai, taikomi atskirais finansiniais metais, negali būti keičiami. Jeigu buvo pakeitimų, tai įmonės vadovai bei finansininkai turi apie tai informuoti kredito įstaigos darbuotojus, vertinančius riziką, ir nurodyti, kaip tai veikia įmonės pelną, turta, įsipareigojimus bei finansinę padėtį.

Sukauptų pajamų ir būsimų laikotarpio išlaidų atskleidimo aspektas reiškia, kad neatsižvelgiant į realaus sumokėjimo laiką, įmonės pajamos ir išlaidos turi būti parodytos tais metais, kuriems priklauso. Priešingu atveju banko darbuotojams būna sunku nustatyti realų įmonės uždarbį konkrečiais finansiniais metais.

1.5.1. Verslo įmonių finansinės veiklos analizės būdai

Įmonių veiklos analizės tyrimo būdai – tai būdai analizės šaltiniams apdoroti, susisteminti ir apibendrinti. Tiriant įmonių veiklą, gali būti taikomi patys įvairiausi tyrimo būdai, kurie taikomi ir kituose moksluose: ekonomikos teorijoje, vadyboje, statistikoje, matematikoje ir kt. Kadangi įmonių

veiklos analizėje taikomi ir kitų mokslo tyrimo būdai, tai įvairūs autoriai pateikia nevienodas šių būdų klasifikacijas (Mackevičius, 2007).

Analizės būdai dažnai tapatinami su analizės metodais. Žodis metodas kilęs iš graikų kalbos žodžio „methodos“ ir reiškia „tyrimo kelią“ (Tarptautinių žodžių žodynas, 1985). Finansinės analizės metodas suprantamas kaip ūkio subjektų finansinės veiklos ir jų vidinių galimybių tyrimo būdų ir priemonių visuma.

Analizės būdai įvairių autorių yra klasifikuojami nevienodai. Pavyzdžiui, J.Mackevičius (2007) įmonių veiklos analizėje tyrimo būdus klasifikuoja į tris grupes: *bendrūs ekonominius* (lyginimas, eliminavimas, balansinių ryšių, skaidymas, apibendrinimas, vidutiniai dydžiai, indeksai), *matematinis* (koreliacija, dinamikos eilutės, tiesinis programavimas) ir *euristinius* (analogijos ir asociacijos, „smegenų šturmas“, „kolektyvinis bloknotas“ ir kontroliniai klausimai).

E. Buškevičiūtė ir I.Mačerinskienė (2008) analizės būdų sistemas pagal bendrus požymius suklasifikavo į 5 grupes: *loginiai, ekonometriniai, euristiniai (psichologiniai), grafiniai ir specifiniai būdai*.

6 lentelė

Loginiai finansinės analizės būdai

Eil. Nr.	Pavadinimas	Aprašymas
1.	Lyginimas	Rodiklių lyginimas įmonės viduje, tarpįmoninis lyginimas arba lyginimas su atitinkamos šakos rodikliais.
2.	Grupavimas	Analizuojamų rodiklių jungimas į grupes pagal grupei būdingus tam tikrus požymius.
3.	Svarbiausių grandžių išskyrimas	Prioritetinių įmonės finansinės veiklos bei su ja susijusios veiklos sričių nagrinėjimas.
4.	Detalizavimas ir apibendrinimas	Detalizavimas – apibendrinančių rodiklių skaidymas mintimis, įvairiomis kryptimis (vietą, laiką, įvairius veiksnius) į sudėtinės dalis. Apibendrinimas – nagrinėjamų dalinių, reiškinių sujungimas į tiriamą visumą ir ją atspindinčių rodiklių apibendrinimas.
5.	Indeksų būdai	Santykiniai dydžiai, apibūdinantys ekonominio reiškinio kitimą laiko ir vietos atžvilgiu.
6.	Grandinių pasikeitimų (eliminavimo)	Padedą apskaičiuoti įvairių veiksmų įtaką konkrečiam rodikliui, dažniausiai faktinių rodiklių nukrypimus nuo planinių.
7.	Lyginamųjų svorių (dalių) skaičiavimas	Kiekvienas finansinės ataskaitos rodiklis lyginamas su bendroju baziniu tos ataskaitos rodikliu, o gautas dydis išreiškiamas procentais.
8.	Dinamikos eilutės	Eilė absoliutinių ar santykinų dydžių, apibūdinančių ekonominį reiškinį laiko požiūriu.
9.	Balansinis	Šio būdo esmę sudaro tai, kad sudarytas balansas padeda ištirti atskirų rodiklių tarpusavio ryšį.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Buškevičiūtė, Mačerinskienė (2008)

Finansų analizėje iš loginių būdų plačiausiai yra taikomas lyginimo būdas. Lyginamieji rodikliai visada turi būti kokybiškai vienuodūs. Analizuojamo rodiklio nepalyginamumas atsiranda dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, dėl nevienodos rodiklių apskaičiavimo metodikos, pakitusių kainų

ir kt. Kad rodikliai būdų palyginami, reikia pašalinti atsiradimo priežastis. Kiekybiniai rodikliai (produkcijos gamybos apimtis, parduotos produkcijos apimtis ir kt.) turi būti apskaičiuojami ir įvertinami pašalinant kainų kitimo įtaką. Kokybiniams rodikliams (savikainai, pelningumui ir kt.) reikia pašalinti kokybinio veiksnio įtaką. Analizuojant rodiklių dinamiką, imti vienodus laikotarpius (darbo dienas, valandas). Rodikliai turi būti apskaičiuoti vienoda metodika. Rodiklių lyginimas padeda išaiškinti nukrypimus nuo plano, normų ir sąmatų, įmonės raidos dinamiką, augimo tempus, tendencijas ir kt.

Ekonometrinius finansinės analizės būdus sudaro: regresinės-koreliacinės analizės, dispersinės analizės, lošimų teorijos, matematinio programavimo, imitacinio modeliavimo, masinio aptarnavimo būdai. Šių būdų naudojimo esmę sudaro matematiniai bei statistiniai metodai ir kompiuterių panaudojimas ekonominių uždavinių sprendimui. Jie spartina analizės atlikimo tempus, daro ją gilesnę, veiksmingesnę. Šie būdai yra ypač efektyvūs analizuojant didelės visumos finansinę būklę (asociacijos, sudėtingos struktūros kompanijos ir pan.) ir leidžia išsiaiškinti nefunkcinės ir funkcinės priklausomybės veiksnių poveikį, kurį tradiciniais būdais kiekybiškai įvertinti sunkiau. Labiausiai paplitę būdai yra: regresinė-koreliacinė analizė ir matematinis prognozavimas. Regresinė – koreliacinė analizė naudojama tiriant atsitiktines priklausomybes tarp reiškinių, neturinčių griežtų sąsajų, pavyzdžiui ryšys tarp personalo kvalifikacijos ir įmonės finansinio rezultato.

Euristinių būdų pagrindą sudaro euristika, t.y. mokslas apie kūrybinį mąstymą. Taikant šiuos būdus naudojama individualia asmens nuomone ir kolektyviniu ekspertiniu įvertinimu. Šie metodai yra pagrįsti specialistų patyrimu ir intuicija, kuri pasireiškia sprendžiant ekonominius uždavinius ir ypač prognozuojant ekonomines situacijas. Euristinių būdų pavyzdžiais gali būti analogijos ir asociacijos, inversija, „smegenų šturmas“, sinektika, kontroliniai klausimai, kolektyvinis bloknatas, morfologinė analizė, septynių kartų paieška ir pan.

Grafiniai būdai aiškiau iliustruoja analizės rezultatus, leidžia nustatyti ryšio tarp atskirų rodiklių ar veiksnių formą, parodo ekonominio reiškinių kitimą laikui bėgant. Grafinių būdų pavyzdžiu gali būti įvairios diagramos, statistinės kreivės, linijiniai grafikai ir pan.

Prie *specifinių būdų* priskiriama finansinių koeficientų, SWOT, funkcinė-vertinė analizė ir kiti būdai. Šie būdai yra labiausiai naudojami įmonės finansinėje analizėje. Finansinės institucijos, vertindamos kliento būklę, praktikoje dažnai naudoja SWOT analizę.

SWOT analizė (pavadinimas sudarytas iš keturių anglišku žodžių *Strengths, Weakness, Opportunities, Threats* santrupos) leidžia įvertinti įmonės pranašumus, trūkumus, galimybes ir grėsmes.

Įmonės orientacinė SWOT analizės schema

Pranašumai (Strengths)	Trūkumai (Weakness)
<ul style="list-style-type: none"> - išteklių pakankamumas; - teigiamas vartotojų įvaizdis; - gerai parengtos funkcinės strategijos; - ekonomija dėl gamybos apimčių; - rinkoje pripažinto lyderio pozicija; - sugebėjimas išvengti konkurentų spaudimo; - savos technologijos buvimas; - pranašumai mažinant išlaidas; - patirtis kuriant naujus produktus; - gerai veikianti valdymo sistema; - didelės gamybos galimybės; - toboli technologiniai įgūdžiai. 	<ul style="list-style-type: none"> - išteklių trūkumas; - aiškios strateginės plėtros krypties nebuvimas; - pasenę įrenginiai; - mažas pelningumas; - žema valdymo personalo profesinė kvalifikacija; - prastai parengta įmonės strategija; - netobuli darbuotojų įgūdžiai ir patirtis svarbiausiose veiklos srityse; - silpni moksliniai tyrimai.
Galimybės (Opportunities)	Grėsmės (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> - galimybė aptarnauti papildomus vartotojus; - galimybė patekti į naujas rinkas; - galimybė išplėsti produkcijos asortimentą; - prekybos barjerų panaikinimas užsienio rinkose; - konkurentų pozicijų susilpnėjimas; - galimybė staigiai išplėsti gamybą atsiradus paklausai rinkoje - naujų technologijų taikymo galimybė. 	<ul style="list-style-type: none"> - nežinomų (iš kitų regionų) konkurentų atėjimas į rinką; - panašių produktų pardavimo padidėjimas; - nepakankama rinkos plėtra; - nepalankūs užsienio valiutų kurso pokyčiai; - nepalanki užsienio prekybos politika; - įstatymų ar kitų teisės aktų nuostatų pasikeitimas; - didelė priklausomybė nuo paklausos; - nuolat didėjantys pirkėjų ir tiekėjų reikalavimai; - vartotojų poreikio pasikeitimas.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Buškevičiūtė, Mačerinskienė (2008) ir Mackevičius (2007)

Įmonės pranašumai – tai materialiniai, finansiniai ir darbo ištekliai, taip pat vadovų sugebėjimai ir kitos stipriosios pusės veiklos pusės palyginus su konkurentais. *Trūkumai* – tai visų rūšių išteklių trūkumas ir kitos silpnosios pusės, trukdančios įmonės darbui ir veiklos veiksmingumui. *Galimybės* – tai palankios sąlygos ir veiksniai, kurių panaudojimas gali garantuoti sėkmingą veiklą. *Grėsmės* – kitos sąlygos ir veiksniai, dėl kurių įmonė gali nepasiekti nustatytų tikslų. Pagal šiuos SWOT analizės elementus galima įvertinti įmonės vidaus ir aplinkos sąlygas bei veiksnius. Tam tikra prasme ši analizė panaši į įmonės balanso sudarymą – pranašumai ir galimybės sudaro konkuruojančiųjų aktyvą, o trūkumai ir grėsmės – pasyvą. Dauguma iš SWOT analizės veiksmių neįmanoma kokybiškai išmatuoti, todėl dažniausiai kredituojamų klientų SWOT analizę bankuose atlieka analitikai, derindamiesi pozicijas su kliento vadybininku. Manome, kad SWOT analizė padeda konkrečiau ir aiškiau numatyti, kokios yra įmonės silpnosios ir stipriosios pusės ir į tai atsižvelgti priimant finansavimo sprendimus.

Šiame darbe, atliekant kredito rizikos vertinimo pasirinktame banke ekonominius skaičiavimus, atsižvelgiant į banko kredito rizikos vertinimo metodiką, bus naudojami lyginimo, grupavimo, detalizavimo ir apibendrinimo, lyginamųjų svorių (dalių) skaičiavimo, balansiniai, diagramų, linijinių grafikų, finansinės koeficientų analizės ir SWOT analizės būdai.

1.5.2. Verslo įmonių finansinės veiklos analizės rūšys

Finansinės veiklos ir jos rezultatų analizė yra sudėtingas procesas. Priklausomai nuo atskirų autorių jai keliamų tikslų bei supratimo ji klasifikuojama į tam tikras rūšis pagal įvairius požymius (Buškevičiūtė, Mačerinskienė, 2008).

Įmonių veiklos analizę galima klasifikuoti *pagal apimtį, subjektą, tikslą, pasikartojimo dažnumą, vykdymo laiką, analitinės programos turinį, palyginimų pobūdį, tyrimo kryptis, objektą ir jo aprėpimo mastą* (Mackevičius, 2007).

Pagal *apimtį* skiriamos šios analizės rūšys: *šalies ūkio, ekonominio administracinio, šakos, pošakio ir įmonės padalinių* (cechų, barų, darbų vietų, funkcinių tarnybų) analizė.

Pagal *subjektus* (pagal tai, kas ją atlieka) skirstoma į *vidaus ir išorės*. Vidaus analizę atlieka įmonės darbuotojai – vidaus auditoriai, analitikai, buhalteriai (priklausomai nuo vadovybės požiūrio, įmonės dydžio ir kitų veiksnių). Vidaus analizė atliekama įmonės valdymo problemoms spręsti. Išorės analizę atlieka visi subjektai, kurie turi tam tikrų tikslų ir interesų daugiau sužinoti apie įmonės veiklą. Tiek atliekant vidaus, tiek išorės analizę, vertinama įmonės finansinė būklė ir veiklos rezultatai, skaičiuojami įvairūs finansiniai rodikliai, jų struktūra ir dinamika, aiškinami veiksniai, darantys įtaką jų pokyčiams ir kt.

Pagal *tikslą* veiklos analizė klasifikuojama į: moksliskai pagrįstiems einamiesiems ir perspektyviniams planams sudaryti, plano vykdymo eigai kontroliuoti; įmonės ir jos padalinių rezultatams nustatyti ir veiklai įvertinti; vidaus rezervams iširti; optimaliems valdymo sprendimams priimti ir kt.

Pagal analizės *pasikartojimo dažnumą* skiriama *vienkartinė ir periodinė* analizė. Vienkartinė analizė yra daroma dėl vienkartinio pobūdžio aplinkybių. Periodinė analizė yra tokia, kuri sistemingai po tokio pat laiko tarpo pasikartoja. Pagrindinis analizės tikslas yra kontroliuoti, kaip vykdomi planai, nustatyti vidaus rezervus ir t.t.

Pagal *analitinės programos turinį* veiklos analizė skirstoma į *kompleksinę ir teminę*. Kompleksinės analizės tikslas išanalizuoti visą įmonės ir jos padalinių ūkinę veiklą, o teminės – vieną ar kitą ūkio reiškinių, procesą, rodiklį.

Pagal *palyginimo būdą* veiklos analizė klasifikuojama į *įmonės vidaus lyginamąją ir tarpįmoninę lyginamąją* analizę. Vidaus lyginamoji analizė tiria vienos įmonės padalinių veiklą, jų rezultatus ir indėlį vykdant įmonės nustatytus tikslus, o tarpįmoninės lyginamosios analizės metu

tiriama kelių įmonių veikla. Atliekant šią analizę, vienos įmonės veiklos rezultatai lyginami su kitų giminingų šalių ir užsienio įmonių rezultatais.

Pagal *tyrimo kryptį* įmonės veiklos analizė klasifikuojama į *finansinę ekonominę, techninę ekonominę ir funkcinę vertę*. Taikant pirmas dvi analizės rūšis, daugiau dėmesio skiriama atitinkamai finansinei ir techninei įmonės veiklos pusei tirti. Funkcinės vertinės analizės svarbiausias tikslas – patobulinti objekto atliekamas funkcijas ir sumažinti išlaidas.

Pagal *tyrimo objektą* veiklos analizė skirstoma į darbo jėgos, darbo priemonių, darbo objektų, darbo gamybos išlaidų ir produkcijos savikainos, pelno ir pelningumo, finansinės būklės analizę.

Priklausomai nuo *analizuojamo objekto aprėpimo masto* skiriama *atrankinė* ir *ištisinė* analizė. Atliekant atrankinę analizę, atrenkami tokie tyrimo objektai, operacijos, procesai, rodikliai, kurie kuo tiksliau reprezentuotų visumą.

Pagal *analizės darymo laiką* skiriamos trys jos rūšys: *operatyvinė* (einamoji), *retrospektyvinė* (paskesnioji) ir *perspektyvinė* (prognozinė):

- svarbiausias *operatyvinės analizės* uždavinys yra įmonės veiklos nuolatinė kontrolė, rezervų laiku atskleidimas ir jų tikslinis panaudojimas. Ši analizė vykdoma iš karto po ūkinių operacijų atlikimo. Ji pagrįsta pirminės apskaitos dokumentais.
- *retrospektyvinė analizė* – tai įmonės tam tikro ataskaitinio laikotarpio veiklos tyrimas remiantis finansine ir nefinansine atskaitomybe, buhalterinės apskaitos duomenimis. Šios analizės pagrindiniai tikslai yra objektyviai įvertinti tam tikro laikotarpio įmonės veiklą; nustatyti įmonės veiklos trūkumus; iširti įmonės vidaus ir išorės rezervus; siekti pašalinti trūkumus.
- *perspektyvinė analizė* – tai įmonės veiklos rezultatų tyrimas, kuris reikalingas siekiant numatyti ateities raidos perspektyvas. Pagrindinis šios analizės tikslas yra planinių, projektinių, prognozinių ir ūkinių sprendimų variantų analizė, kuo objektyviau įvertinant praeities ir faktinius veiklos rezultatus.

Vakarų šalių literatūroje dažnai vartojamos *horizontaliosios, vertikaliosios ir santykinės analizės* sąvokos. Vieni autoriai jas vadina analizės rūšimis, kiti – analizės techniniais, metodiniais būdais. Dėl didelio jų populiarumo ir praktiškumo (ypač analizuojant finansinių ataskaitų rodiklius) tikslinga jas vadinti analizės rūšimis (Mackevičius, 2007).

Horizontalioji analizė padeda nustatyti rodiklių dinamiką absoliučiais dydžiais bei procentais ir nukrypimus nuo bazinių rodiklių. Ši analizė dažniausiai atliekama lyginant 2-5 metų duomenis.

Atliekant horizontaliąją analizę, galima įvertinti ilgalaikio ir trumpalaikio turto, pajamų ir sąnaudų, apyvartinio kapitalo, grynujų pinigų srautų pokyčius. Horizontalioji analizė padeda įvertinti įmonės vadovavimo strategiją, politiką ir motyvus, nustatant jų poveikį pasiektiems finansiniams rezultatams. Atliekant horizontaliąją analizę, reikia pasirinkti tinkamus lyginimo laikotarpius (pavyzdžiui, finansiniai metai lyginami su finansiniais metais, ketvirtis su ketvirčiu ir pan.) bei bazinius metus, su kuriais lyginama. Pasirinkus bazinį laikotarpį, visi kiti po jo einantys metai analizuojami apskaičiuojant augimo tempą arba prieauglio koeficientus. Prie šios analizės trūkumų galima priskirti tai, kad kaip bazinių rodiklių negalima naudoti neigiamų arba lygių nuliui rodiklių, taip pat ši analizė neatsako į klausimą, dėl kokių veiksnių tam tikri rodikliai kito nevienodu tempu (Šlekienė, Klimavičienė, 2000). Bankuose dažniausiai atliekama balanso ir pelno (nuostolių) ataskaitų horizontalioji analizė, kadangi iš jos galima įvertinti įmonės ilgalaikio turto padėtį, įsitikinti ar pakanka įmonės turto, kad galima būtų jį pateikti kaip užstatą kreditui gauti; nustatyti ilgalaikio turto nusidėvėjimo atskaitymus; apskaičiuoti apyvartinio kapitalo dydį, grynujų pinigų likučio tendencijas; atskleisti įmonės skolų būklę, pajamų ir sąnaudų lygio kitimą.

Vertikaliosios analizės tikslas yra nustatyti, kokią dalį konkretus rodiklis ar ataskaitos straipsnis (procentais) sudaro palyginti su tam tikra visuma, pavyzdžiui kokią dalį bendros turto sumos sudaro trumpalaikis turtas arba kokią dalį trumpalaikio turto sudaro pirkėjų skolos. Atliekant vertikaliosios analizę, galima įvertinti: ar optimaliai ir racionaliai naudojamas turtas; finansavimo struktūros pokyčius – nuosavomis ir skolintomis lėšomis, įmonės pajamų ir sąnaudų struktūrą ir jų kitimo priežastis; įmonės finansinės būklės kitimo tendencijas ir pan. Ši analizės rūšis dar vadinama *struktūrine analize*, nes sudaro galimybę susipažinti su finansinių ataskaitų rodiklių struktūra (Mackevičius, 2007). Tačiau, atliekant vertikaliosios analizę, nepakanka apskaičiuoti tam tikrų rodiklių struktūros – ši analizė padeda nustatyti ir rodiklių struktūros pasikeitimo per tam tikrą laikotarpį pasikeitimo priežastis, taip pat padeda išskirti svarbiausius, prioritetinius rodiklius. Vertikalioji analizė nustato konkrečių rodiklių tarpusavio ryšį ir įtaką bei leidžia daryti tam tikras išvadas dėl vienu ar kitu rodiklių pasikeitimo priežasčių, nes bet koks vieno finansinės ataskaitos rodiklio pasikeitimas gali daryti įtaką kito ar kelių rodiklių pasikeitimui.

Horizontaliosios ir vertikaliosios analizės rezultatai yra pagrindas atlikti *santykinei analizei*, t.y. apskaičiuoti įvairius santykinus rodiklius (finansinius koeficientus). Santykiniai rodikliai – tai vieno ar kelių absoliutinių rodiklių ir kito vieno ar kelių absoliutinių rodiklių santykis (Mackevičius, 2007). Jie leidžia nesunkiai palyginti skirtingų įmonių veiklos rezultatus įvairiais aspektais, nepriklausomai nuo tokių veiksnių kaip priklausomybė tam tikrai ūkio šakai, įmonės juridinis statusas, dydis ir pan. Naudojant santykinus rodiklius, galima gana objektyviai ir tiksliai įvertinti

įvairias įmonės veiklos puses, atskleisti rezervus ir nepanaudotas galimybes, prognozuoti ir priimti optimalius valdymo sprendimus. Be to ši analizė kreditinėms institucijoms leidžia palyginti kredituojamos įmonės skirtingų laikotarpių finansinius rezultatus, nustatyti jų kitimo tendencijas. Santykinė analizė ypač veiksminga nustatant veiksnius, turėjusius įtakos konkrečių rodiklių pokyčiams. Galima teigti, kad santykinė analizė yra viena iš svarbiausių priemonių nustatyti ir įvertinti bendrą įmonės finansinę ekonominę būklę, išreikštą tam tikrais standartiniais dydžiais, nepriklausomai nuo nevienodų veiksnių, apibūdinančių įmonės struktūrą, dydį ar statusą.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad analizuojant kreditavimo riziką viena svarbiausių verslo įmonių finansinės veiklos analizės rūšių yra santykinė analizė, apimanti tiek vertikaliąją, tiek horizontaliąją analizę. Santykinėje analizėje naudojamus rodiklius aptarsime sekančioje dalyje.

1.5.3. AB „ATEITIES“ bankas naudojami santykinės finansų analizės rodikliai

Iš finansinės atskaitomybės galima apskaičiuoti pakankamai daug santykinų rodiklių – kai kurie autoriai priskaičiuoja virš 200 įvairių rodiklių pavadinimų. Tačiau įvairios finansinės institucijos Lietuvoje klientų finansinės veiklos analizei naudoja 20-30 rodiklių, sugrupuotų į kelias grupes. Šiame darbe remsimės AB „ATEITIES“ banko naudojamais santykiniais finansiniais rodikliais, papildant juos Nacionalinės vertybinių popierių biržos rekomenduojamais finansiniais rodikliais. Juos galima sugrupuoti į 5 grupes: *likvidumo rodikliai, pelningumo rodikliai, finansų struktūros rodikliai, turto panaudojimo efektyvumo rodikliai ir pinigų srautų santykiniai rodikliai.*

Likvidumo (mokumo) rodikliai parodo įmonės sugebėjimą įvykdyti einamuosius įsipareigojimus laiku. Prie šių rodiklių priskirtini ir nagrinėjamame banke naudojami šie rodikliai: einamojo mokumo koeficientas, likvidumo (greitojo mokumo) koeficientas, padengimo grynais pinigais koeficientas ir apyvartinio kapitalo rodiklis (rodiklių apskaičiavimo formulės pateikiamos 2 priede, orientacinės rodiklių reikšmės pagal Statistikos departamento rekomendacijas, pateikiamos 3 priede). Einamojo mokumo koeficientas parodo, kiek kartų visas trumpalaikis turtas didesnis už visus trumpalaikius įsipareigojimus, t.y. padeda prognozuoti įmonės mokumo būklę artimiausiu metu. Praktika rodo, kad norint išlaikyti finansinę pusiausvyrą, laiku įvykdyti trumpalaikius įsipareigojimus, būtina, kad trumpalaikis turtas 2 kartus būtų didesnis už įsipareigojimus. Egzistuoja šio rodiklio „saugumo“ slenkstis, kurio nereikėtų peržengti, t.y. jis negali būti mažesnis kaip 1,2. Tais atvejais, kai rodiklis mažesnis už 1, tai įmonė negali laiku atsiskaityti už savo trumpalaikius

įsipareigojimus. Taip pat nėra gerai, jeigu šis rodiklis yra labai aukštas, pavyzdžiui jeigu jo reikšmė siekia 4-5, tai reiškia, kad įmonė nesugeba efektyviai panaudoti turto.

Tačiau ne visas trumpalaikis turtas yra vienodai likvidus, t.y. prireikus skubiai sumokėti trumpalaikius įsipareigojimus, tą galima padaryti ne visu turto. Todėl, norint objektyviau įvertinti įmonės mokumo dabartinę būklę, reikia skaičiuoti ir antrąjį rodiklį – *greitojo trumpalaikio mokumo koeficientą*. Skaičiuojant šį rodiklį, iš trumpalaikio turto atimamos atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys. Vertinant likvidumo koeficiento dydį, nėra vieningos nuomonės, tačiau sutariama, kad labai gerai vertinamas didesnis už 1 rodiklis, o blogai – mažesnis nei 0,5.

Skaičiuojant *padengimo grynais pinigais koeficientą*, gauname rezultata, kuris parodo, kokią trumpalaikių įsipareigojimų dalį įmonė gali padengti pačiu likvidžiausiu trumpalaikiu turto – grynais pinigais. Kuo šis rodiklis didesnis, tuo įmonė laikoma likvidesne.

Skaičiuojant *apyvartinį kapitalo koeficientą*, visų pirma nustatomas apyvartinio kapitalo dydis, kuris gaunamas iš trumpalaikio turto atėmus trumpalaikius įsipareigojimus. Apyvartinis kapitalas normaliai veikiančioje įmonėje turėtų būti teigiamas, o rodiklio dydis parodo įmonės trumpalaikio mokumo lygį, jo dinamika – didėjančią arba mažėjančią įmonės bankroto tikimybę.

Finansų struktūros rodikliai skaičiuojami norint parodyti įmonės finansavimo šaltinius ir skolų vaidmenį finansavimui, palūkanų sumokėjimo greitį, galimybes greičiau apmokėti skolas, prognozuoti finansinį stabilumą ir veiklos tęstinumą. Pagrindiniu finansų struktūros rodikliu laikomas *bendrasis skolos rodiklis*. Kuo mažesnis šis rodiklis, tuo geresnė įmonių finansinė būklė. Jis rodo, kokia dalis skolintų lėšų panaudojama formuojant įmonės turtą. Kuo didesnis skolos rodiklis, tuo žemesnis saugumo lygis. Vertinant įmonių kreditavimo riziką, laikoma, kad labai geras rodiklis yra mažesnis už 30 proc., geras – mažesnis kaip 50 proc., patenkinamas – mažesnis kaip 70 proc. ir blogas, kai didesnis nei 70 proc.

Skaičiuojant *finansinio svorto rodiklį*, nustatome skolinto kapitalo naudojimo lygį įmonės veiklai užtikrinti. Pagal finansinių institucijų vertinimus, įmonės laikomos įsiskolinusiomis kai šis rodiklis yra didesnis kaip 0,5. Šis rodiklis dar gali būti vadinamas ir finansinės rizikos rodikliu:kuo didesnė skaitinė rodiklio reikšmė, tuo didesnė ir rizika, nes bankroto atveju su kreditoriais reikės atsiskaityti anksčiau nei su savininkais.

Siekiant nustatyti, kiek kartų nuosavas kapitalas didesnis už skolintą kapitalą, tikslinga apskaičiuoti *pastovaus mokumo koeficientą*, kuris yra atvirkštinis dydis finansiniam svertui. Remiantis šiuo rodikliu, galima spręsti apie įmonei gresiantį bankrotą ir kitus pavojus. Kuo šis

koeficientas didesnis, tuo aukštesnis įmonės mokumo lygis ir mažesnė finansinė rizika. Įmonei bankrotas tikrai negrės, jei koeficientas bus lygus 2 ar bus didesnis.

Apie įmonės ilgalaikį mokumą galima spręsti ir iš *auksinės balanso taisyklės koeficiento*, kuris rodo, kokia dalimi ilgalaikis turtas finansuojamas pastoviu kapitalu. Šiuo atveju galioja verslo taisyklė, kai ilgalaikių investicijų negalima finansuoti trumpalaikėmis skolomis. Aukštinės balanso taisyklės koeficientas neturėtų nukrypti nuo 1: geriausias variantas, kai koeficientas yra lygus 1,0 arba nedaug mažesnis.

Pardavimo pelningumo rodikliai parodo įmonės ūkinės veiklos ir pardavimo proceso pelningumą. *Bendrasis pelningumas* parodo įmonių sugebėjimą uždirbti pelną iš pagrindinės veiklos, t.y. kokia dalis bendrojo pelno tenka vienai daliai pardavimo ir paslaugų pajamų. Teigiamas vertinama, kai rodiklis svyruoja nuo 10 iki 35 procentų. Mažesnė nei 10 procentų rodiklio reikšmė rodo, kad įmonė turi problemų mažindama išlaidas. Taip pat svarbu yra tirti ilgo laikotarpio dinamiką. Manoma, kad bendrasis pelningumas ilgu laikotarpiu turėtų būti stabilus, t.y. svyruoti ne daugiau kaip 5 procentais.

Veiklos pelningumo rodiklis geriausiai apibendrina valdymo efektyvumą. Jis rodo įmonės vadovybės sugebėjimą kontroliuoti veiklos sąnaudas, taip pat, kaip įmonė dirbo nepriklausomai nuo finansinio svarto, mokesčių ir nusidėvėjimo apskaitos. Šį rodiklį siūloma vertinti atsižvelgiant į pardavimo pajamų ir bendrojo pelno pokyčius.

Grynasis pardavimų pelningumas parodo visos įmonės tikrąjį pelningumą įvertinus visas pajamas ir išlaidas, tiksliau – šis rodiklis rodo, kiek grynojo pelno tenka kiekvienam grynujų pardavimų pajamų vienetui. Rodiklio mažėjimas reikalauja naujovių, įspėja apie neefektyvų valdymą. Rodiklio dydis labai priklauso nuo šakos ir įmonės veiklos ypatybių, todėl įmonių, veikiančių skirtingose šakose, lyginimas, neturi prasmės.

Turto pelningumas atspindi investicijų į turto efektyvumą, parodo, kaip įmonės vadovai sugeba juo disponuoti. Taip pat turto pelningumo rodiklis atspindi kiek grynojo pelno tenka kiekvienam viso turto piniginiam vienetui. Jis apibūdina sugebėjimą pelningiau naudoti visą turta, parodo, kokia viso turto dalis susigražinama pelno pavidalu. Šį rodiklį priimtina lyginti su palūkanų norma, ir jei turto pelningumo rodiklis mažesnis už palūkanas, reikia susirūpinti rezultatyvesniu turto valdymu. *Nuosavo kapitalo pelningumas*, analogiškai turto pelningumui, parodo, koks yra savininkų investicijų pelningumas.

Turto panaudojimo efektyvumo (dar kitaip vadinama turto apyvartumo) rodikliai daro didelę įtaką įmonės finansinei būklei. Šie rodikliai gali būti skaičiuojami kartais ir dienomis. Turto

apyvartumas kartais parodo, kiek kartų per metus ar kitą analizuojamą laikotarpį turtas perėjo visus apytakos etapus. Turto apyvartumas dienomis parodo, kiek dienų turtas išbūna atitinkamame lėšų apytakos etape. Iš finansinės atskaitomybės galima apskaičiuoti virš turto apyvartumo rodiklių. Šiame darbe skaičiuosime 4 pagrindinius, darančius įtaką kreditavimo rizikos vertinimui ir naudojamus daugelyje bankų: atsargų, debitorinio įsiskolinimo, prekybos skolų ir viso turto apyvartumo rodiklius.

Viso turto apyvartumas parodo, kaip efektyviai įmonė panaudoja turimą turtą pardavimo procesui garantuoti, t.y. kiek vienas turto litas sukuria pardavimo pajamų. Labai skiriasi gamybos ir prekybos įmonių viso turto apyvartumo koeficientai. Statistikos departamento finansinės būklės vertinimo rodiklių metodikoje nurodyta, kad gamybos įmonių viso turto apyvartumo koeficientas vertinamas labai gerai, jeigu yra didesnis negu 2, o prekybos – didesnis negu 5. Patenkinama gamybos įmonių šio rodiklio reikšmė laikoma 1, o prekybos įmonių – 3.

Ypač svarbu yra skaičiuoti ir vertinti svarbiausio trumpalaikio turto elemento – *atsargų apyvartumą*. Kadangi atsargos balanse parodomos įsigijimo (pasigaminimo) savikaina arba grynąja galimo realizavimo verte, tai skaičiuojant atsargų apyvartumą tikslingiau vartoti pardavimo savikainos rodiklį. Atsargų apyvartumas dienomis parodo, per kiek dienų yra atnaujinamos atsargos norint parduoti numatytą produkcijos kiekį, taip pat parodo ir mažiausias atsargas, kurių reikia veiklai vykdyti. Analizuojant atsargų apyvartumą, svarbiausia yra nustatyti jo kitimo priežastis. Atsargų apyvartumo rodiklis priklauso nuo įmonės veiklos specifikos ir turi būti vertinamas individualiai kiekvienai įmonei pagal veiklos sritis.

Debitorinio įsiskolinimo apyvartumas dienomis parodo įmonės mokėjimų politiką pirkėjų atžvilgiu, t.y. per kiek dienų pirkėjai atsiskaito su įmone. Statistikos departamento rekomenduojamos orientacinės šio rodiklio reikšmės: labai geras – mažiau kaip 30 dienų, geras – mažiau kaip 45 dienos, patenkinamas – mažiau kaip 60 dienų ir blogas – daugiau kaip 90 dienų.

Debitorinio įsiskolinimo apyvartumo rodiklį yra tikslinga lyginti su *kreditorinio įsiskolinimo (prekybos skolų) rodikliu*, kuris parodo, per kokį laiką įmonė atsiskaito su tiekėjais. Didėjantį kreditorinio įsiskolinimo apyvartumą galima aiškinti dvejopai: pirma – tai, kad tiekėjai vis labiau pasitiki įmonės veikla ir tiki, kad bus atsiskaityta, antra – tai, kad įmonė delsia atsiskaityti su tiekėjais, jų sąsnaity viršijimu kredituodama savo apyvartinį kapitalą, arba dar blogiau – ilgalaikio turto poreikius. Mažėjantis apyvartumas (kitiems veiksniams nesikeičiant) vienareikšmiškai rodo papildomo apyvartinio kapitalo finansavimo poreikį.

Skaičiuojant *pinigų srautų santykinius rodiklius* pagrindinį dėmesį reikia skirti pagrindinės veiklos pinigų srautams, nes iš pagrindinės veiklos ne tik gaunama daugiausiai pinigų įplaukų, bet ir tai, kad šios įplaukos yra pastoviausios, gaunamos kiekvieną mėnesį, savaitę, kiekvieną dieną. O pinigų įplaukos iš investicinės ir finansinės veiklos dažniausiai būna retos ir vienkartinės, pavyzdžiui, paskolų susigrąžinimas, paskolų gavimas, savininkų įmokos ir kt.

Šiame darbe bus nagrinėjami *grynojo pinigų srauto rodikliai*, susiję su įmonės pelningumu ir įmonės mokumu. *Grynojo pinigų srauto graža iš pardavimo pajamų* rodo pardavimų „kokybę“ ir padeda įmonių vadovams spręsti apie kreditavimosi galimybes. *Grynojo pinigų srauto graža iš turto* rodo turto panaudojimo efektyvumą ir yra turto pelningumo rodiklio pakaitalas. *Grynojo pinigų srauto graža iš kapitalo* rodo nuosavo kapitalo (nuosavybės) panaudojimą, t.y. investicijų veiksmingumą. *Grynojo pinigų srauto ir pelno santykis* rodo įmonės būklę pinigų srautų atžvilgiu. Kuo šis rodiklis didesnis, tuo geresnė įmonės finansinė padėtis. *Visų įsipareigojimų apmokėjimo koeficientas* labai aktualus kreditoriams, kadangi jis parodo, ar suėjus terminui įmonė galės gražinti pasiskolintas lėšas.

Apskaičiavus santykinius finansinius rodiklius, kreditavimo rizikos vertinime reiktų naudoti bankroto tikimybės nustatymo modelius.

1.5.4. Bankroto tikimybės nustatymo modeliai

Įmonių bankroto skaičiaus didėjimas rodo, kad būtinai reikia ieškoti būdų ir priemonių jam išvengti ir sėkmingos veiklos tęstinumui garantuoti. Vienas efektyviausių bankroto tikimybės nustatymo ir prevencijos būdų yra įmonių veiklos analizė. Kiekviena įmonė bankrutuoja savaip, nes jos veiklai turi įtakos skirtingos priežastys, veiksniai ir aplinkybės. Tačiau yra vienas universalus būdas išvengti bankroto – tai sistemingai atliekama įmonių veiklos analizė. Ji padeda geriau suvokti įmonėse vykstančius reiškinius ir procesus, o svarbiausia – priimti geriausius valdymo sprendimus, esant ribotiems ištekliams ir neribotoms reikmėms (Mackevičius, Rakštelienė, 2005).

Įmonių vadovai ir vadybininkai turi siekti, kad būtų kuo anksčiau nustatytos įmonių finansinės būklės blogėjimo priežastys, veiksniai ir tos „skausmingos vietos“, kurios rodo įmonių veiklos sutrikimus. Svarbu, kad įmonių vadovai pasirinktų tinkamiausius ir tiksliausius bankroto prognozavimo modelius. Pagaliau įmonių bankroto tikimybės įvertinimas leidžia sukurti nemokių, nuostolingai dirbančių, neperspektyvių įmonių pasitraukimo iš rinkos mechanizmą ir pelningų, tačiau laikinų sunkumų patiriančių įmonių, taip pat nuostolingai dirbančių, bet turinčių galimybių išlikti rinkoje ir tapti pelningomis, gelbėjimo programą. Siūloma šiam tikslui taikyti literatūroje aprašytus bankroto prognozavimo modelius, pritaikytus prie šalies verslo sąlygų ir aplinkybių.

Įmonių bankrotas tiksliausiai prognozuojamas naudojant finansinių ataskaitų (balanso, pelno ir nuostolių, pinigų srautų ir kapitalo pokyčių) duomenis. Paul Fitzpatrick, William Hickman, Arthur Winakor ir Raymond Smith, pradėję įmonių bankroto tyrimus, pagrįstus finansinių ataskaitų duomenimis, naudojo vieną ar du santykinius rodiklius.

Didžiausią teorinę ir praktinę reikšmę turi Altman modelis. Kurdamas modelį, E. I. Altman 1968 m. ištyrė 66 bendroves (33 bankrutavusias ir 33 sėkmingai dirbančias) ir išanalizavo 22 rodiklius, apibūdinančius šių bendrovių finansinę būklę. Pirmasis tyrimo rezultatas buvo funkcija, kurią sudarė 22 kintamieji. Mažiausiai skyręsis bankrutavusių ir sėkmingai dirbančių įmonių kintamasis iš šios funkcijos buvo šalinamas. Kintamojo šalinimo procedūra buvo kartojama tol, kol liko 5 kintamieji. Šią funkciją E. I. Altman pavadino Z modeliu (Altman, 1983).

8 lentelė

Altman'o modelyje naudojami rodikliai

Rodiklio pavadinimas	Formulė
Turto pelningumas (k_1).	$k_1 = \text{Pelnas iki apmokestinimo} / \text{Visas turtas}$
Turto grąža (k_2)	$k_2 = \text{Pardavimai} / \text{Visas turtas}$
Nuosavo kapitalo padengimo rodiklis (k_3)	$k_3 = \text{Nuosavas kapitalas} / \text{Įsipareigojimai}$
Grynasis turto pelningumas (k_4)	$k_4 = \text{Nepaskirstytas pelnas} / \text{Visas turtas}$
Nuosavo kapitalo dalis aktyvuose (k_5)	$k_5 = \text{Nuosavas apyvartinis kapitalas} / \text{Visas turtas}$

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Altman (1983)

Kiekvienam rodikliui nustatytas atitinkamas svarbumo lygis ir išvesta tokia penkių faktorių lygtis:

$$Z = 3,3 * k_1 + 1 * k_2 + 0,6 * k_3 + 1,4 * k_4 + 1,2 * k_5$$

JAV, atlikus tyrimą su 66 įmonėmis, nustatyta kritinė Altmano indekso reikšmė ($Z=2,675$).

Todėl galima teigti, kad:

- jei $Z > 2,91$, tai įmonės bankroto tikimybė artimiausiu metu (per 2-3 metus) labai nedidelė;
- jei $2,71 < Z < 2,9$, tai įmonės bankroto tikimybė įmanoma;
- jei $1,81 < Z < 2,7$, tai įmonės bankroto tikimybė didelė;
- jei $Z < 1,80$, tai įmonės bankroto artimiausiu metu tikimybė yra labai didelė.

Šis modelis naudojamas įmonių, kurių akcijos kotiruojamos vertybinių popierių biržoje, bankroto tikimybei įvertinti. Vėliau E.I.Altman sukūrė dar du modelius. Įmonių, kurių akcijos nekotiruojamos vertybinių popierių biržoje, bankrotui prognozuoti E.I.Altman siūlė sudaryti tokią funkciją (Altman, 1983):

$$Z = 0,717 * k_1 + 0,847 * k_2 + 3,107 * k_3 + 0,420 * k_4 + 0,995 * k_5$$

Bankroto tikimybė labai didelė, jei Z reikšmė yra mažiau nei 1,23. Jei Z reikšmė svyruoja tarp 1,23 ir 2,90, bankrotas įmanomas, o jei ji yra daugiau nei 2,90 – bankroto tikimybė labai maža.

Paslaugų ir individualių įmonių bankrotui prognozuoti E. I. Altman siūlė taikyti keturių rodiklių modelį (Altman, 1983):

$$Z = 6,56*k_1 + 3,26*k_2 + 6,72*k_3 + 1,05*k_4$$

- kur: k_1 = Turtas / Apyvartinis kapitalas;
 k_2 = Turtas / Nepaskirstytas pelnas;
 k_3 = Turtas / Pelnas iki apmokestinimo;
 k_4 = Įsipareigojimai / Akcinio kapitalo rinkos vertė.

Jei Z reikšmė yra mažiau nei 1,10, bankroto tikimybė labai didelė. Jei ji svyruoja tarp 1,10 ir 2,59, bankrotas yra įmanomas, o jei yra daugiau nei 2,60 – bankroto tikimybė labai maža.

Pagal E.Altmano modelį buvo sukurti panašūs bankroto prognozavimo modeliai. R.Lis skaičiavimams siūlė naudoti 9 koeficientus (Mackevičius, 2007):

$$Z = 0,063*K_1 + 0,092*K_2 + 0,057*K_3 + 0,001*K_4$$

- kur: K_1 = Apyvartinis kapitalas / Turtas;
 K_2 = Pelnas iš pardavimų / Turtas;
 K_3 = Nepaskirstytas pelnas / Turtas;
 K_4 = Nuosavas kapitalas / Skolintas kapitalas.

Jeigu pagal šią formulę apskaičiuotas rodiklis yra mažesnis nei 0,037, tai pagal R.Lis galima teigti, kad įmonės bankroto tikimybė didelė.

G.Springate siūlė naudoti keturių rodiklių formulę. Pagal šį autorių bankroto tikimybė apskaičiuojama naudojant formulę (Mackevičius, 2007):

$$Z = 1,03*A + 3,07*B + 0,66*C + 1,05*D$$

- kur: A = Apyvartinis kapitalas / Turtas;
 B = Pelnas iki apmokestinimo / Turtas;
 C = Pelnas iki apmokestinimo / Trumpalaikiai įsipareigojimai;
 D = Nepaskirstytas pelnas / Turtas.

Naudojant G.Springate modelį, bankroto tikimybė yra tikėtina, kai $Z < 0,862$.

Apibendrinant galima teigti, kad visus tris išnagrinėtus bankroto modelius tikslinga taikyti Lietuvos įmonių bankrotui prognozuoti. Tokias prognozes reikia atlikti kiekvienais metais, nes vienerių metų rezultatai neleidžia daryti vienareikšmės išvados dėl įmonės bankroto tikimybės. Taip pat svarbu nustatyti, kaip, palyginti su ankstesniais laikotarpiais, kito modelio sudedamosios dalys, išsiaiškinti šių pokyčių priežastis ir veiksnius. Tiksliausi įmonių bankroto tikimybės prognozavimo rezultatai gaunami, kai taikomas atitinkamas bankroto tikimybės nustatymo modelis ir jo rezultatai lyginami su trijų santykinų rodiklių – einamojo likvidumo, bendros skolos ir pardavimų grynojo pelningumo – reikšmėmis.

2. Verslo įmonių veiklos kreditavimo rizikos vertinimas akcinėje bendrovėje „ATEITIES“ bankas

Verslo įmonių kreditavimo rizikos vertinimo metodologijos ir principai AB „ATEITIES“ bankas priklauso nuo įmonės dydžio. Šiame banke skiriamos stambių ir vidutinio dydžio įmonių bei smulkių įmonių vertinimo metodikos. Įmonės atitinkamam segmentui priskiriamos pagal pajamas ir išsipareigojimus banko grupei.

9 lentelė

Verslo įmonių klasifikavimas AB „ATEITIES“ banke

Įmonės rūšis	Apibūdinimas
Didelė įmonė	Konsoliduoti pardavimai viršija 50 mln. EUR.
Vidutinio dydžio įmonė	Konsoliduoti pardavimai nesiekia 50 mln. EUR, bet didesni nei 10 mln. EUR arba turtas viršija 10 mln. EUR arba bendras grupės išskolinimas yra lygus ar viršija 300 tūkst. EUR.
Smulki įmonė	Bendri pardavimai arba turtas mažesni nei 10 mln. EUR arba bendras grupės išskolinimas yra mažesnis nei 300 tūkst. EUR.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Ateities“ banko rizikos vertinimo metodiką

Šiame darbe išanaluosime stambių ir vidutinių bei smulkių įmonių kreditavimo rizikos vertinimo metodikas, aptardami jų pranašumus ir trūkumus, bei praktiškai atliksime vienos stambios ir vienos smulkios įmonės kreditavimo rizikos įvertinimą pagal nagrinėjamame banke taikomas rizikos vertinimo metodikas.

2.1. Stambių ir vidutinių įmonių kreditavimo rizikos vertinimo metodika

Verslo įmonių kredito rizikos vertinimo procese pats svarbiausias dalykas yra skolininko rizikos grupės nustatymas. AB „Ateities“ banko rizikos grupės nustatymo sistema yra tiesiogiai naudojama vienai iš pagrindinių rizikų, sąlygojančių skolinimo nuostolius (rizikai, kad sandorio šalis nevykdys savo išsipareigojimų), matuoti, dar vadinamai išsipareigojimų nevykdymo tikimybe PD (angl. – probability of default). Nuostolio, kuris atsiranda po visų bandymų atgauti mokėjimus iš išsipareigojimų nevykdančių skolininkų, rizika išskiriama kaip nuostolis esant nevykdymui „LGD“ (angl. – loss given default). Taip pat, išsipareigojimų nevykdymo atveju, egzistuoja rizika, jog įmonė panaudos iki šiol neišnaudotus patvirtintus kredito limitus bei nebalansinius išsipareigojimus. Tai vadinama paskolos suma išsipareigojimų nevykdymo atveju „EAD“ (angl. – exposure of default).

Į tokius faktorius kaip kredito rūšis, įtakojančius galimų papildomų įsipareigojimų atsiradimą, AB “Ateities” banko rizikos grupės nustatymo sistemoje nėra atsižvelgiama.

Šio banko rizikos grupės nustatymo sistemos rizikos grupės yra naudojamos priimant sprendimą dėl kredito rizikos, o taip pat ir kitose srityse: nustatant įgaliojimus dėl kreditavimo sprendimų priėmimo; apibrėžiant kredito politikos apribojimus; vykdant paskolų portfelio priežiūrą bei valdymą; prognozuojant kredito nuostolius ir atidėjimus; nustatant kredito produkto kainą; skaičiuojant banko kapitalą; ateityje skaičiuojant banko rizikingus aktyvus bei priežiūros institucijų nustatytą kapitalą.

AB “Ateities” bankas naudoja specialią sistemą bendrai skolininko kredito rizikai nustatyti, t.y. atliekama išsami ir objektyvi analizė, atsižvelgiant į kokybinius ir į kiekybinius veiksnius. Rizika vertinama balais, intervalas yra nuo 1 iki 16. Organizacijos, turinčios 1 rizikos grupę, vertinamos kaip mažiausiai rizikingos. Kiekviena sekanti rizikos grupė atspindi rizikos padidėjimą lyginant su prieš tai buvusiu. 16 rizikos grupei priskiriamos įsipareigojimų nevykdančios sandorio šalys, kurių detalus apibrėžimas atitinka naudojamus bankinės veiklos praktikoje, priežiūros institucijų keliamus reikalavimus ir leidžia palyginti turimus duomenis apie įsipareigojimų nevykdymo galimybes su ūkio šakos standartais. Norint nustatyti teisingą įsipareigojimų nevykdymo tikimybę ir teisingai diferencijuoti riziką, rizikos grupės nustatymo procesas turi būti skaidrus, aiškus, ir naudojamas taip, kad skirtingi rizikos vertintojai skolininką priskirtų tai pačiai rizikos grupei. Kai yra iš esmės pritarta skolininkų rizikos grupavimui, įsipareigojimų nevykdymo istorija naudojama skaičiuoti atitinkamos rizikos grupės įsipareigojimų nevykdymo tikimybę.

AB “Ateities” bankas finansuojamos verslo įmonės graduojamos pagal apskaičiuotą rizikos balą:

- įprastas verslas priskiriamas 1 – 10 rizikos grupei;
- ribojamas verslas priskiriamas 11 rizikos grupei;
- specialus stebėjimas – 12 rizikos grupei;
- stebėtini klientai priskiriami 13-15 rizikos grupei;
- įsipareigojimų nevykdantys klientai – 16 rizikos grupei.

Rizikos grupių atitikimas reitingų vertinimo agentūrų Moody’s ir Standard & Poor’s reitingams pateikiamas 4 priede. Trumpas didelių, vidutinių ir komercinio nekilnojamojo turto įmonių apibūdinimas ir jų atitikimas rizikos grupėms pateikiamas 5 priede.

Vertinant kredito riziką, analizuojami verslo rizikos vertinimo ir finansinės rizikos vertinimo veiksniai. Šiuos veiksnius papildo bendri koreguojantys veiksniai. Esminių, koreguojančių ir

bendrųjų veiksnių grupes sudaro 3 ar 4 veiksniai. Šių veiksnių vertinimo eiliškumas, dar vadinamas “žingsnis po žingsnio” metodu, pateikiamas 10 lentelėje.

10 lentelė

AB „ATEITIES“ banko stambių ir vidutinių įmonių rizikos vertinimo proceso sudėtinės dalys

Verslo rizikos vertinimas	Finansinės rizikos vertinimas
<ul style="list-style-type: none"> • Sektorius • Rinkos pozicija • Diversifikacija • Įmonės struktūra • Galimybės • Vadovavimas 	<ul style="list-style-type: none"> • Kapitalo struktūra • Likvidumas • Paskolų aptarnavimas • Finansinis lankstumas • Koreguojantys veiksniai • Pardavimai • Pelningumas • Pinigų srautai iš veiklos
Verslo ir finansinės rizikos vertinimą koreguojantys bendri veiksniai	
<ul style="list-style-type: none"> • Informacijos kokybė • Įsipareigojimų nevykdymas • Šalies rizika 	Bendri koreguojantys veiksniai

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB “Ateities” banko stambių ir vidutinių įmonių rizikos vertinimo metodiką

Stambių ir vidutinių įmonių rizikos vertinimą galima išskirti į aštuonis etapus:

- verslo rizikos lygio įvertinimas;
- verslo rizikos veiksnių vertinimo koregavimas;
- finansinės rizikos vertinimas;
- koreguojančių veiksnių, susijusių su finansine rizika, įvertinimas;
- verslo rizikos ir finansinės rizikos vertinimų sujungimas;
- informacijos kokybės veiksnio vertinimas;
- įsipareigojimų nevykdymo veiksnio vertinimas;
- šalies rizikos įvertinimas.

Pirmas etapas apima esminių verslo rizikos vertinimo veiksnių, t.y. sektoriaus, rinkos pozicijos ir diversifikacijos įvertinimą. Šių veiksnių rizikos grupių nustatymas parodo pirminį skolininko verslo rizikos lygio įvertinimą.

Antrame etape vertinami koreguojantys veiksniai – įmonės struktūra, galimybės ir vadovavimas. Šis vertinimas gali patikslinti pirminę rizikos grupę, gautą vertinant verslo rizikos esminius veiksnius. Bendrai tariant, čia ieškome silpnų sričių, kurios indikuotų nustatytos pirminės rizikos grupės korekciją į blogesnę pusę, nors kartais išskirtinai stipri įmonės struktūra arba laiko patikrintos galimybės gali suteikti pagrindą patikslinti pirminę rizikos grupę į geresnę pusę. Norint nustatyti galutinį verslo rizikos reitingą, reikia įvertinti šiuos koreguojančius rizikos veiksnius: įmonės struktūra, vadovybės galimybės ir vadovavimas. Šis vertinimas gali patikslinti pirminę

rizikos grupę, gautą vertinant verslo rizikos vertinimo esminius veiksnius. Neskaidri ar paini įmonės nuosavybės struktūra gali pabloginti įmonės verslo rizikos įvertinimą. Stiprūs savininkai ir geros kapitalo finansavimo galimybės gali pagerinti verslo rizikos galutinį vertinimą. Ribotos vadovybės galimybės ir silpnas valdymas gali pabloginti galutinį verslo rizikos vertinimą. Vadovai, kurie praeityje užtikrino gerus įmonės rezultatus ir turi patirties versle, bei linkę mažiau rizikuoti, gali pagerinti apibendrintą įmonės veiklos reitingą

Trečiame etape tuo pačiu būdu kaip ir pirmame etape, įvertinami finansinės rizikos vertinimo veiksniai – kapitalo struktūra, likvidumas, paskolų aptarnavimas ir finansinis lankstumas. Šių veiksnių rizikos grupių nustatymas parodo pirminį skolininko finansinės rizikos lygio įvertinimą. Analizei naudojami istoriniai finansiniai duomenys iš nagrinėjamų įmonių balanso ir pelno (nuostolio) ataskaitų. Rekomenduojama nagrinėti ne mažiau kaip 3 paskutinių finansinių metų duomenis. Jeigu nagrinėjamas laikotarpis nesutampa su ataskaitinių metų pabaiga, turi būti imami paskutinių dviejų metų atitinkamų ketvirčių duomenys (pvz. 2008 metų 3-jų ketvirčių duomenys lyginami su 2007 metų 3-jų ketvirčių duomenimis).

Kliento finansinei analizei atlikti naudojami santykiniai finansiniai rodikliai (koeficientai) išskiriami į šias grupes: likvidumo, finansų struktūros, pelningumo ir veiklos efektyvumo rodikliai.

11 lentelė

AB „ATEITIES“ banke įmonių finansinės būklės analizei naudojami koeficientai

Likvidumo rodikliai	Finansų struktūros rodikliai	Pelningumo rodikliai	Veiklos efektyvumo rodikliai
1. Einamojo mokumo koeficientas	1. Bendrasis skolos rodiklis	1. Bendrojo pelno marža	1. Atsargų apyvartumo rodiklis, dienomis
2. Likvidumo koeficientas	2. Sverto rodiklis	2. Veiklos pelno marža	2. Debitorinio išiskolinimo apyvartumo rodiklis, dienomis
3. Padengimo grynais pinigais koeficientas	3. Pastovaus mokumo koeficientas	3. Grynojo pelno marža	3. Prekybos skolų apyvartumo rodiklis, dienomis
4. Apyvartinio kapitalo ir turto santykis	4. Auksinės balanso taisyklės koeficientas	4. Turto pelningumo koeficientas (ROA – return on assets)	4. Viso turto apyvartumo rodiklis, kartais
		5. Nuosavo kapitalo pelningumo koeficientas (ROE – return on equity)	
		6. EBITDA marža	

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „ATEITIES“ banko kredito rizikos vertinimo metodiką

Labai svarbu atliekant finansinės rizikos vertinimą pagal balanso ir pelno(nuostolio) ataskaitų duomenis apskaičiuoti grynujų pinigų pasikeitimą ir identifikuoti jį įtakojusius veiksnius. Tai atliekama grynujų pinigų srautų ataskaitos pagalba.

Nustačius rizikos grupę kiekvienam veiksniai, rizikos vertinimą atliekantis banko darbuotojas turi nustatyti kiekvieno jų poveikį verslo rizikos vertinimo ir finansinės rizikos vertinimo reitingui. Iš esmės, verslo rizikos vertinime sektoriaus veiksniai turi būti suteiktas didelis svoris; taip pat svarbu įvertinti ar skolininko ir vadovavimo veiksniams nustatytos rizikos grupės nesumažina/nepadidina verslo rizikos įvertinimo, nustatyto esminiais kriterijais. Labai retais atvejais skolininko ir vadovavimo veiksniams nustatytos rizikos grupės pagerina verslo reitingą labiau nei reitingas, nustatytas sektoriaus veiksniai, kadangi labai sunku atsverti fundamentalias ekonomines rizikas, sąlygojamas sektoriaus, rinkos pozicijos ir diversifikacijos lygio. Pagrindinis veiksnys, galintis pagerinti verslo rizikos reitingą – akcininko ar kitų grupės įmonių finansinė parama. Tačiau silpnas skolininko ar vadovavimo kriterijų reitingas sumažina bendrą verslo rizikos reitingą.

Egzistuoja stipri tarpusavio priklausomybė tarp finansinės rizikos vertinimo veiksnių. Pinigų srautų svoris turi būti didžiausias, kadangi jis tiesiogiai susijęs su kreditų grąžinimo galimybe. Pinigų srautų reitinge turi atsispindėti ir pelno/nuostolio ataskaitos bei balanso įvertinimas, kadangi pardavimų svyravimas ir žemas pelningumas dažnai sąlygoja papildomą įsiskolinimą, mažesnius srautus iš veiklos ir silpnesnę galimybę aptarnauti skolas. Paprastai pelno/nuostolio ataskaitos ir balanso reitingai nepagerina finansinės rizikos reitingo labiau, nei pinigų srautams nustatytas reitingas. Labai konservatyvi balanso struktūra ir geros kokybės turtas gali pagerinti reitingą, tačiau labai retai pasitaiko, kad bendras finansinės rizikos vertinimo reitingas būtų geresnis už pinigų srautų reitingą.

Ketvirtame etape, taip pat kaip ir antrame etape vertinami koreguojantys veiksniai – pardavimai, pelningumas ir pinigų srautas iš veiklos. Šis vertinimas gali patikslinti pirminę rizikos grupę, gautą vertinant esminius verslo rizikos veiksniai. Bendrai tariant, čia ieškoma spragų istoriniuose ir prognozuojamuose rezultatuose, kurios indikuotų nustatytos pirminės rizikos grupės korekciją į blogesnę pusę, nors kartais tam tikri išskirtinai stiprūs rodikliai gali suteikti pagrindą patikslinti pirminę rizikos grupę į geresnę pusę.

Penktame etape įmonės verslo rizikos vertinimas sujungiamas su finansinės rizikos įvertinimu. Nustatydamas skolininko rizikos grupę, riziką vertinantis banko darbuotojas turi pagrįsti, kodėl didesnę svorį suteikia verslo ar finansiniai rizikai. Galutinis reitingas nėra mechanškai skaičiuojamas vidurkis, jis turi atsispindėti kiekvieno veiksnio įtaką bendrai rizikai, vertinant ne tik pagal žodinius apibūdinimus, bet ir pagal likusią informaciją iš rizikos nustatymo lentelių.

Pavyzdžiui, įsivaizduokime, kad skolininko verslas apibūdinamas labai gerai, nes jis užima dominuojančią padėtį pramonės sektoriuje su geromis charakteristikomis (pastovus nedidelis augimas, palanki kainodara, nedidelis kapitalo poreikis), bet skolininko kapitalo struktūra silpna, nes

buvo įvykdytas kitos įmonės įsigijimas. Atitinkamai, finansinės padėties įvertinimas yra prastesnis negu verslo. Jeigu, analitiko nuomone, kapitalo struktūros, pinigų srautų bei su jais susijusių skolos aptarnavimo galimybių pablogėjimas yra laikinas (kadangi per atitinkamą laikotarpį įmonė pajėgs aptarnauti skolas iš pinigų srauto iš veiklos), jis gali teikti mažiau reikšmės finansinės padėties vertinimui, nustatydamas bendrą rizikos grupę. Kitas pavyzdys, jei skolininko finansinė padėtis yra stipresnė, bet jis veikia labai cikliškoje pramonės šakoje, yra pademonstravęs sugebėjimą auginti nuosavybę išmokėdamas mažai dividendų, įsigijo kitą įmonę išleisdamas akcijų emisiją, ir ribotai skolinosi. Šiuo atveju riziką vertinantis banko darbuotojas gali suteikti didesnę svorį finansinei padėčiai, kuri atsvertų dalį verslo rizikos. Šie du atvejai neturi būti vertinimo etalonais, tačiau jie puikiai pavaizduoja analitiko pasirinkimo galimybę suteikti daugiau ar mažiau reikšmės skirtingiems aspektams.

Kadangi finansiniai rezultatai atspindi sektoriaus tendencijas, todėl tarp verslo rizikos ir finansinės rizikos vertinimo reitingų turi būti sąsaja. Sunku turėti gerus finansinius rezultatus be stiprios verslo pozicijos. Jeigu egzistuoja didžiulis skirtumas tarp verslo ir finansinės rizikos įvertinimo reitingų, tada naudinga peržiūrėti jį įtakančius veiksnius. Kai skirtumo nepavyksta pašalinti, turime nuspręsti, kaip tam tikri veiksniai įtakoja bendrą riziką, ir ar stiprūs veiksniai atsveria silpnus. Tai svarbos suteikimo ir rūšiavimo procesas. Kai skirtumai ypač dideli, labai svarbu suvokti, kokį poveikį bendrai rizikos grupei turės tam tikras silpnas veiksnys. Tolygus paskirstymas (arba paprastas vidurkių skaičiavimas) sąlygos neteisingą reitingo nustatymą ir skolininko galimybių grąžinti kreditą pervertinimą.

Šeštame etape įvertinama informacijos kokybė. Informacijos kokybės veiksnio įvertinimas gali pabloginti siūlomą nustatyti rizikos grupę, gautą sujungus verslo rizikos vertinimą su finansinės rizikos įvertinimu. Išskirtiniais atvejais informacijos kokybės veiksnys gali nustatyti netgi galimos rizikos grupės „lubas“. Pvz. dėl nepatikimų istorinių finansinių ataskaitų rizikos grupės lubos gali būti 12 ir sutrukdyti nustatyti geresnę rizikos grupę. Apskaitos metodų pakeitimai, pelno patikslinimai bei agresyvus apskaitos standartų taikymas padidina abejones dėl apskaitos teisingumo ir gali nustatyti lubas bendrai rizikos grupei.

Septintame etape vertinamas įsipareigojimų nevykdymas. Įsipareigojimų nevykdymo veiksnio įvertinimas gali pabloginti siūlomą nustatyti rizikos grupę, gautą sujungus verslo rizikos vertinimą su finansinės rizikos įvertinimu. Išskirtiniais atvejais įsipareigojimų nevykdymo įvertinimas gali netgi nustatyti galimos rizikos grupės „lubas“.

Jei mokėjimų istorija atskleidžia nevykdymo atvejus, tai yra labai stiprus pavojaus signalas. Gauta informacija iš komercinių/centrinio bankų ir kitų kreditingumo informacijos įmonių parodo

įmonės mokėjimų istoriją. Visoms investicinio ir stiprioms neinvesticinio reitingo įmonėms, ši informacija turi rodyti nepriekaištingą mokėjimų istoriją. Išskirtiniais atvejais šis veiksnys gali nustatyti lubas bendrai rizikos grupei.

Aštuntame etape atliekamas šalies rizikos įvertinimas, kuris gali sumažinti rizikos grupę, nustatytą pirmame - septintame etapuose. Išskirtiniais atvejais šalies rizikos įvertinimas gali netgi nustatyti galimos rizikos grupės „lubas“. Pažymėtina, kad šalies rizikos reitingas veikia kaip lubos galimam įmonės reitingo nustatymui, t.y. įmonės reitingas niekada negali viršyti šalies reitingo. Norint gauti įmonės reitingą, pasirinkta įmonės nemokumo tikimybė yra pridama prie šalies nemokumo tikimybės.

Kai įvertinami visi anksčiau paminėti faktoriai, turi būti pasiūlyta bendra rizikos grupė, užpildant rizikos nustatymo lentelę (6 priedas). Tai daroma atsižvelgiant į kiekvieną rizikos grupę siūlomą pagal esamą verslo ir finansinę būklę, lygių grupių palyginimo rezultatus, išorinį reitingą, objektyvias priemones, o taip pat bet kokią prieinamą informaciją, neužfiksuotą kitomis priemonėmis.

Jeigu siūlomas galutinė rizikos grupė smarkiai skiriasi nuo rizikos grupių, pasiūlytų atskirose lentelės sektoriuose, vertintojas turi pagrįsti, kodėl buvo pasirinkta tam tikra galutinė rizikos grupė. Taip pat jeigu lentelės sektoriuose siūlomos labai skirtingos rizikos grupės, vertintojas turi pagrįsti pasirinktą galutinę rizikos grupę.

2.2. AB „Panevėžio statybos trestas“ kreditavimo rizikos vertinimas pagal stambių ir vidutinių įmonių kredito rizikos vertinimo metodiką

Kredito rizikai įvertinti stambių ir vidutinių įmonių kategorijoje pagal AB „ATEITIES“ bankas kreditavimo rizikos vertinimo metodiką buvo pasirinkta viena didžiausių Lietuvoje statybų bendrovių AB „Panevėžio statybos trestas“. Bendrai visų Lietuvos komercinių bankų suteiktos paskolos šiam ekonominiam sektoriui 2008 m. gruodžio 31 dienai sudarė 22,2% ir užėmė didžiausią dalį tarp įmonių veiklų.

Stambios ir vidutinės verslo įmonės kreditavimo rizikos vertinimo procesas apima verslo rizikos vertinimą, finansinės rizikos vertinimą ir rizikos grupės nustatymą. Verslo rizikos vertinimo dalyje atliksime sektoriaus, kuriame veikia įmonė, analizę įmonės rinkos pozicijas, veiklos diversifikaciją, įmonės struktūrą, vadovavimą ir galimybes. Finansinės rizikos vertinimo dalyje nagrinėsime AB „Panevėžio statybos trestas“ 2004-2008 metų metinius finansinius duomenis,

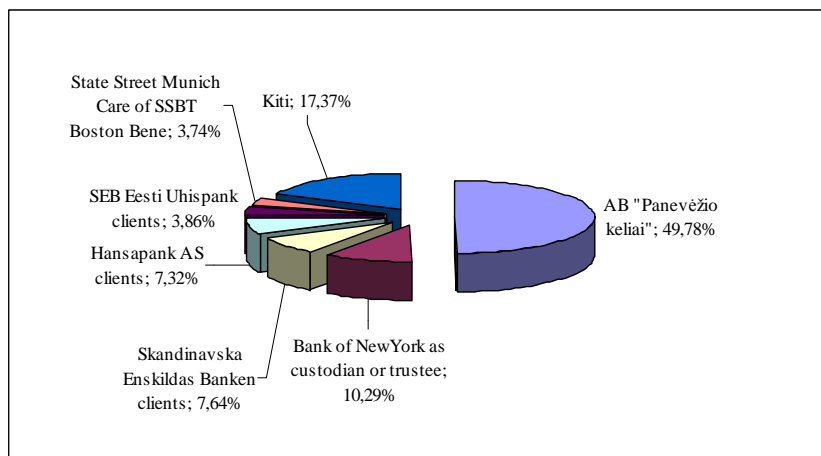
išanalizuodami esminius vertinimo veiksnius: kapitalo struktūrą, likvidumą, paskolų aptarnavimą, finansinį lankstumą, pardavimų augimą, pelningumą bei pinigų srautus iš įmonės veiklos.

Pagal verslo rizikos vertinime ir finansinės rizikos vertinime gautus duomenis bus atliekami skaičiavimai ir nustatoma įmonės kredito rizikos grupę pagal AB „ATEITIES“ bankas naudojamą kredito rizikos nustatymo skalę.

2.2.1. AB „Panevėžio statybos trestas“ verslo rizikos įvertinimas

Akcinė bendrovė „Panevėžio statybos trestas“ įregistruota 1993 m. spalio 30 dieną. Pagrindinė įmonės veiklos sritis – įvairios paskirties pastatų, statinių, įrenginių ir komunikacijų bei kitų objektų projektavimas ir statyba Lietuvoje ir už jos ribų, komercinės ir gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto projektų vykdymas. Be šios veiklos įmonė užsiima patalpų ir mechanizmų nuoma, komunalinių ir ryšių paslaugų perpardavimu. AB „Panevėžio statybos trestas“ turi aštuonias dukterines įmones, veikiančias statybų sektoriuje ir atliekančias specializuotus darbus: UAB „Skydmedis“ (medinių konstrukcijų gamyba), UAB „Metalo meistrai“ (metalinių konstrukcijų gamyba), UAB „Vekada“ (elektros montavimo darbai), TŪB „Vilniaus papėdė“ (statybos darbai), UAB „Alinita“ (oro kondicionavimo įranga), SIA „PS Trests“ (statybos darbai Latvijoje), OOO „Baltliststroij“ (statybos darbai Rusijoje), UAB „PST investicijos“ (nekilnojamojo turto vystymas). Dukterinių bendrovių valdymas suteikia šiuos pranašumus: pagrindinė įmonė gali koncentruotis tik į pagrindinę veiklą – statybos darbus, o papildomos veiklos atskiriamos į ūkiskaitines bendroves, teikiančias paslaugas tiek motininei įmonei, tiek kitoms įmonėms; motininei bendrovei dažniausiai pigiau paslaugas įsigyti iš dukterinių bendrovių nei iš nesusijusių įmonių. Šiame darbe dėl veiklos grynumo bus nagrinėjama tik motininės įmonės AB „Panevėžio statybos trestas“ verslo ir finansinė rizika.

Bendrovės valdymo analizė. AB „Panevėžio statybos trestas“ paprastos vardinės akcijos – 16 350 000 vnt. vieno lito nominalios vertės – yra viešai kotiruojamos Vilniaus vertybinių popierių biržoje, ir nuo 2006 m. liepos 13 d. akcijos yra įtrauktos į oficialųjį sąrašą. Pagrindiniai bendrovės akcininkai, valdantys daugiau kaip 3% bendrovės akcijų pateikti 5 paveiksle.

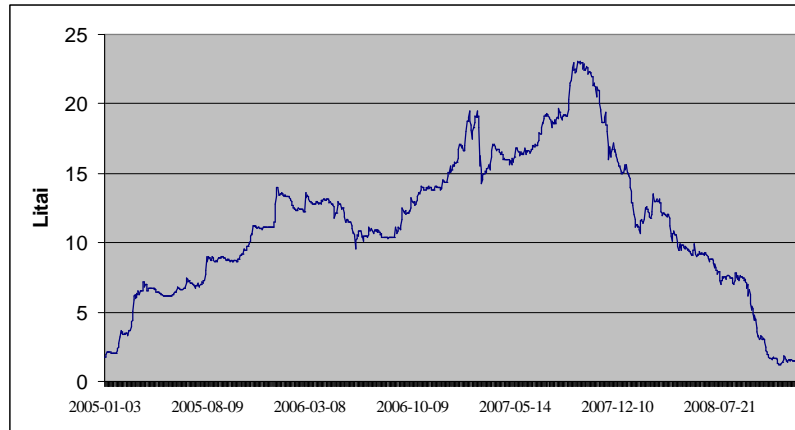

5 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ akcininkų struktūra

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ duomenis

Iš pateiktų duomenų matome, kad šeši pagrindiniai įmonės akcininkai valdo 82,63% visų įmonės akcijų. Pagrindinis akcijų paketas priklauso AB „Panevėžio keliai“, tačiau iki kontrolinio (50% plus 1 akcija) akcijų paketo šiai įmonei trūksta 0,22%, o tai reiškia, kad pagrindiniams valdymo sprendimams priimti reikalingas dar vieno ar kelių akcininkų pritarimas. Dėl strateginių sprendimų, kuriems priimti reikalinga 2/3 balsų, priėmimo pagrindinis akcininkas turi tartis su keletu kitų akcininkų. *Manome, kad akcininkų struktūra įmonėje vidutiniškai diferencijuota. Be to būtina pažymėti, kad nepateikti duomenys apie tarpusavyje susijusius asmenis ir jų valdomą akcijų skaičių, todėl išvados dėl sprendimų, kuriems priimti reikalingas akcininkų susirinkimas (pavyzdžiui, dėl turto įkeitimo, laidavimo, garantijų išdavimo ir pan.), priėmimo rizikos daryti negalime.*

Bendrovės akcijų kainos kitimo dinamika per laikotarpį nuo 2005 m. sausio 1 d. iki 2009 m. sausio 1 d. rodo, kad bendrovės akcijų kaina aukščiausią tašką buvo pasiekusi 2007 metų rugsėjo – spalio mėnesiais, tačiau po to 2008 metais sekė staigus kritimas, kai per vienerius metus akcijų kaina prarado virš 90% jos vertės, ir 2008 metų pabaigai akcijų vertė (1,50 LTL už 1 akciją) buvo mažesnė nei 2005 metų pradžioje (1,72 LTL). Akcijų kainų dinamika per minėtą laikotarpį pavaizduota 6 paveiksle.

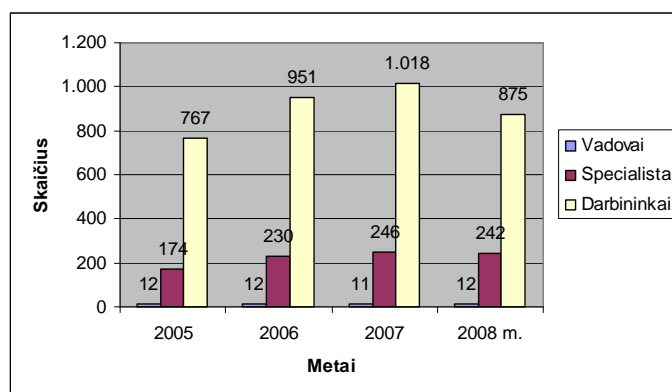

6 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ akcijų kainos dinamika 2005 – 2008 metais

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Vilniaus vertybinių popierių biržos duomenis

Iš pateiktų duomenų galima daryti išvadą, kad akcijų kainos kitimo dinamika iki 2007 metų ketvirto ketvirčio (su tam tikromis, laikino pobūdžio korekcijomis) atitiko įmonės finansinius rezultatus (augančią apyvartą ir didėjančią grynąjį pelną). Tam įtakos galėjo turėti akcininkų lūkesčiai dėl dividendų gavimo bei viso pasaulio akcijų rinkų kilimo tendencijos. Tačiau, atsiradus pirmiesiems pasaulinės krizės ir nekilnojamojo turto rinkos stagnacijos požymiams, AB „Panevėžio statybos trestas“ akcijų kaina krito, nepaisant išpūdingų 2008 metų rezultatų. Tai gali būti paaiškintina bendru akcijų rinkų nuosmukiu bei įmonės akcininkų nuogaštamais dėl padėties statybų sektoriuje. *Akcijų kainos kitimo dinamika pastaraisiais metais rodo įmonės vertės rinkoje mažėjimą, kas didina įmonės finansavimo riziką.*

Įmonėje 2009 m. sausio 1 d. duomenimis dirba 1129 darbuotojai. Jų pasiskirstymas pagal pareigas ir skaičiaus kitimo dinamika 2004-2008 metais pateikiama 7.paveiksle.

7 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ darbuotojų struktūra 2004 – 2008 metų pabaigoje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ duomenis

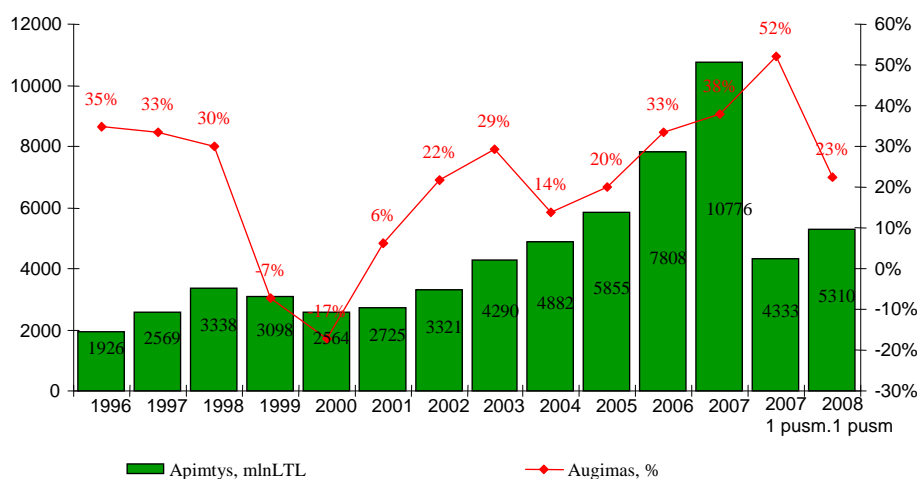
Iš pateiktų duomenų matome, kad per nagrinėjamus metus mažiausiai kito aukščiausios grandies vadovų skaičius. Specialistų skaičius kito proporcingai eilinių darbuotojų skaičiui. Tai

galima paaiškinti veiklos specifika, kai statybos įmonėse grupei eilinių darbininkų priskiriamas specialistas.

Bendrovės valdymo organai yra visuotinis akcininkų susirinkimas, valdyba ir administracijos vadovas – generalinis direktorius. Visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencija nesiskiria nuo Akcinių bendrovių įstatymu nustatytos visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencijos. Įmonės valdybą iš 5 asmenų ne ilgesniam kaip 4 metų laikotarpiui renka visuotinis akcininkų susirinkimas. Valdyba, savo ruožtu, renka ir atšaukia įmonės vadovą – generalinį direktorių, nustato jo atlyginimą, kitas darbo sutarties sąlygas, tvirtina pareiginius nuostatus. Išanalizavus valdymo struktūrą ir valdymo organų funkcijas, galima daryt išvadą, kad įmonės valdymo struktūra nesiskiria nuo kitų akcinių bendrovių valdymo struktūros ir atitinka akcinių bendrovių įstatymo nuostatus. Šiuo atveju papildomos įmonės veiklos rizikos neižvelgiame.

Labai svarbi įmonės analizėje yra rinkos apžvalga, kuri atliekama remiantis išorės šaltiniais ir viešai prieinama informacija. Šiuo atveju nagrinėjama bendra situacija statybų sektoriuje, išskiriant komercinės ir gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto projektų vykdančias įmones.

Nekilnojamojo turto sandorių skaičius Lietuvoje pradėjo mažėti po to kai bankinis sektorius susidūrė su pasaulinės krizės sukeltomis likvidumo problemomis. Mažėjimas neaplenkė nei vieno regiono. Visoje Lietuvoje, o ypač jos vakarinėje dalyje, atsirado laisvų žemės sklypų perteklius. Statybos sektoriaus augimas Lietuvoje per pastaruosius penkerius metus sudarė 225 %. Pastarųjų dviejų metų augimas sietinas su gyvenamųjų namų statybos bumu.

8 pav. Statybų sektoriaus augimas 1996 – 2008 metais
Šaltinis: sudaryta autorių pagal statistikos departamento duomenis

Gyvenamojo būsto statyba 2007 metais lyginant su 2006 metais augo 77 %. Augimas 2008 metais lyginant su 2007 metais sudarė 56 %. Šiame sektoriuje „kieto nusileidimo“ scenarijus per artimiausius 12 mėnesių yra daugiau negu tikėtinas (Lietuvos makroekonomikos apžvalga Nr. 35).

Pirkimo – pardavimo sutarčių skaičius Lietuvoje stipriai krinta. Vieni nekilnojamojo turto projektų vykdytojai yra priversti mažinti kainas arba duoti dideles nuolaidas pirkėjams siekiant išlaikyti pardavimus, kiti stabdo vykdomus projektus bei pereina prie verslo paskirties turto vystymo. Prie pirkimo – pardavimo sutarčių mažėjimo prisideda ir sumažėjusi paklausa, kuriai didžiausią įtaką darbo sugriežtėjusios komercinių bankų finansavimo sąlygos ir suprastėjusi gyventojų bei ūkio subjektų finansinė padėtis. Dėl šių priežasčių prognozuojama, kad gyvenamųjų namų statybos rinka 2009 metais mažės dar 50 proc. (Lietuvos makroekonomikos apžvalga Nr. 35, 2009).

Pernelyg didelis statybų rinkos augimas nuo 2005 metų sukėlė statybinių medžiagų kainų didėjimą, kuris tęsėsi iki pat 2008 metų pradžios. Statybinių medžiagų kainos dėl sustabdytų ar atidėtų naujų nekilnojamojo turto vykdymo projektų pradėjo mažėti nuo 2008 metų 2-o ketvirčio. Statybinės kompanijos susiduria su vis didesne konkurencija, kas įtakoja pelningumo maržų mažėjimą ir darbo jėgos kaštų mažinimus.

Tolimesnes statybų rinkos kitimo tendencijas apžvelgsime pagal AB SEB banko rengiamas Lietuvos makroekonomikos apžvalgas, AB „Swedbank“ rengiamas Baltijos šalių apžvalgas. Viena iš rinkos kitimo tendencijų yra naujų prekybinės paskirties plotų mažėjimas, kai dėl susidariusios krizinės situacijos ir mažėjančių pardavimo apimčių dauguma mažmeninės prekybos tinklų paskelbė apie plėtros sustabdymus arba net parduotuvių uždarymus. Tai mažina komercinės paskirties pastatų statybos rinkos augimą. Pramoninė statyba taipogi stoja dėl bendros situacijos rinkoje. gyvenamojo būsto pirkimų-pardavimų sutarčių skaičius 2008 metų 1-ą ketvirtį pradėjo stipriai mažėti ir tai tęsiasi iki šiol. Pagrindinės to priežastys – aukšta turto kaina (prieinama tik 10-15% gyventojų), sugriežtėjusios komercinių bankų kreditavimo sąlygos, sumažėjusi gyventojų perkamoji galia. Nekilnojamojo turto projektų vykdytojai masiškai stabdo projektus, atidėdami jų vystymą ateičiai ir taiko nemažas nuolaidas jau pastatytiems objektams tiek tiesiogine, tiek paslėpta forma (kaip nemokama pilna būsto apdaila, sąskaitų apmokėjimas, banko palūkanų kompensavimas ir pan.). Vis dar jaučiamas gyvenamojo būsto poreikis leidžia prognozuoti rinkos atsigavimą vidutinės trukmės (1-3 metų) perspektyvoje. Dėl bankinio sektoriaus daromo spaudimo nekilnojamojo turto vystytojams mažėja pelningumas ir taip pat galime prognozuoti, kad artimiausioje perspektyvoje baigtų projektų kainos gali sumažėti dar apie 30%. Tačiau bankų analitikai pažymi, kad tai nėra pakankama siekiant išjudinti nekilnojamojo turto rinką.

Pagrindiniai įmonės konkurentai, veikiantys statybų sektoriuje, yra didžiausios Lietuvos įmonės: UAB „Eika“, UAB „Ranga IV“, UAB „Vėtrūna“ ir kiti smulkesni rinkos dalyviai.

Apžvelgus sektorių, atliekamas AB „Panevėžio statybos trestas“ palyginimas su kitais rinkos dalyviais.

12 lentelė

UAB „Panevėžio statybos trestas“ palyginimas su kitais rinkos dalyviais

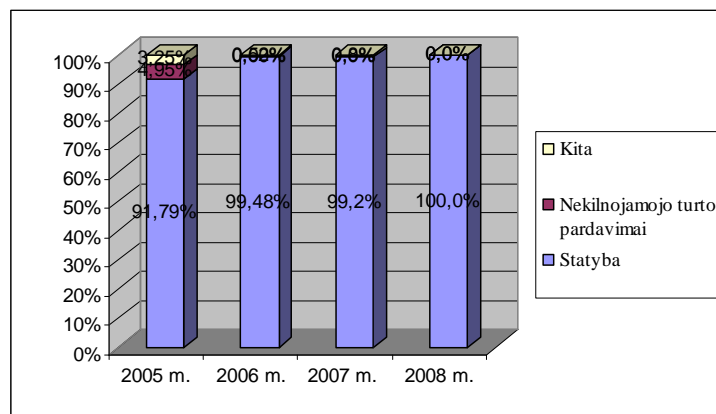
	Pardavimai, mln.LTL			EBITDA, mln.LTL			EBITDA, %		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
AB „Panevėžio statybos trestas“	322	487	559	25	36	63,6	7,8%	7,4%	11,4%
UAB „Vėtrūna“	117	268	194	28	34	18	23,9%	12,6%	9,2%
UAB „Ranga IV“	141	199	158	2,2	4,8	1,1	1,5%	2,4%	0,7%
UAB „Eika“	104	122	128	31	28	20	29,8%	22,9%	15,6%

Šaltinis: sudaryta autorių pagal įmonių finansinius duomenis

Iš pateiktų duomenų matome, kad mūsų nagrinėjama įmonė 2006 – 2008 metais pasiekė didžiausius pardavimus konkurentų tarpe, tačiau turėjo žemesnę EBITDA maržą nei UAB „Vėtrūna“ ir UAB „Ranga IV“, kas ateityje, rinkoje mažėjant pelningumo maržoms klientui gali sukelti mokumo problemų.

Atlikus rinkos analizę, galime išskirti rinkos mažėjimo tendencijas bei mažėjančias įvairios paskirties statybų apimtis. Rinkos prognozės artimiausiems metams taip pat pesimistinės, planuojamas statybų apimties mažėjimas iki 50%, kas įtakos padidėjusių konkurenciją ir sumažėjusias kainas. Lyginant AB „Panevėžio statybos trestas“ pardavimus bei pelningumą, kas preliminariai parodo įmonės pelningumo rezervus didėjančios konkurencijos sąlygomis, su kitomis panašaus profilio įmonėmis, matome, kad dvi pagrindinės konkurentės 2006-2008 metais turėjo geresnius pelningumo rezultatus. Rinkos tendencijose bei konkurentų palyginime galime išvelgti didesnę AB „Panevėžio statybos trestas“ finansavimo riziką.

AB „Panevėžio statybos trestas“ veikla *diversifikuota* į įvairios paskirties pastatų, statinių, įrenginių ir komunikacijų bei kitų objektų projektavimą ir statybą. Bendrovės pagrindinės veiklos pajamos pagal veiklos segmentus yra iš statybos-montavimo darbų (žr. 9 pav.).

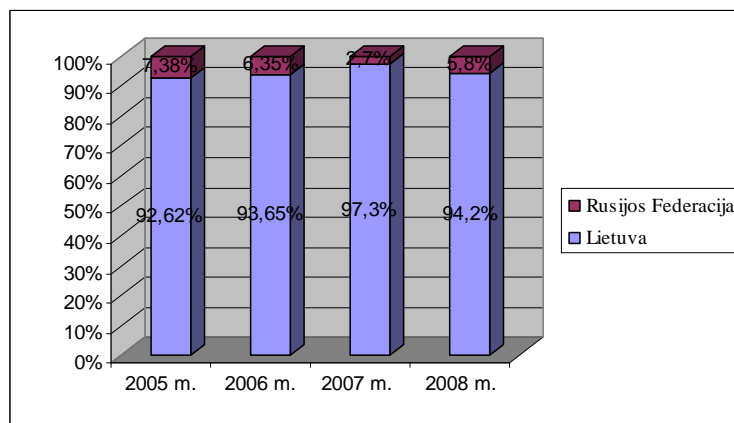

9 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ pajamų diversifikacija pagal veiklos segmentus 2004 – 2008 metų pabaigoje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ duomenis

Iš pateiktų duomenų matome, kad 2005 metais įmonės pardavimuose statybos-montavimo darbai sudarė 91,8%. Vėlesniais metais šio segmento lyginamoji dalis didėjo, pakol 2008 metais pasiekė 100,0% pajamų. Tai sietina su įmonės veiklos gryninimu ir dukterinių įmonių steigimu, kurios užsiima darbais kituose segmentuose.

Įmonė savo veiklą vykdo ir pajamas gauna iš dviejų šalių – Lietuvos ir Rusijos Federacijos (veiklą vykdo Kaliningrado srityje). Pardavimų pasiskirstymas pagal valstybes pateikiamas žemiau.

10 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ pajamų diversifikacija pagal valstybes 2004 – 2008 metų pabaigoje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ duomenis

Iš pateiktų duomenų matome, kad pagrindiniai įmonės pardavimai, viršijantys 90% visų pajamų, yra Lietuvoje, likusią dalį sudaro pajamos už atliktus darbus Rusijos Federacijoje. AB „Panevėžio statybos tresto“ grupės įmonės be šių šalių dar veikia Vokietijoje, Airijoje, Latvijoje, Skandinavijos šalyse, bet mūsų nagrinėjama įmonė pajamų iš šių valstybių negauna.

Atlikus pajamų diversifikacijos analizę pagal veiklos segmentus ir atskiras valstybes, galima teigti, kad įmonės veikla yra pakankamai išgryninta ir ji veikia pagrįdė Lietuvoje. Valiutų kurso

pasikeitimo rizikos įmonės veikloje neižvelgiame, nes apie 95% pajamų įmonė generuoja Lietuvoje ir atsiskaitymai už atliktus darbus yra nacionaline valiuta.

Galimybės ir artimiausios perspektyvos. AB „Panevėžio statybos trestas“ 2008 metai buvo vieni sėkmingiausių, per kuriuos pasiekta didžiausia apyvarta per visą įmonės gyvavimo istoriją (586 mln.LTL, augimas lyginant su 2007 metais sudarė 14,7%). Gerus veiklos rezultatus lėmė ne tik auganti rinka, tačiau ir efektyvus kompanijos valdymas. Nemaža dalis 2008 metais įgyvendintų projektų buvo nacionalinės reikšmės, svarbūs visos Lietuvos infrastruktūrai – pastatyta universali Panevėžio sporto arena, Panevėžio regiono mokslo ir technologijų parkas, Klaipėdos BIG komercinės paskirties pastatas, Panevėžio termofikacinės elektrinės pastatas, pastatytos Utenos ir Panevėžio regionų atliekų tvarkymo sistemos.

Bendrovė rinkoje žinoma, kaip patyrusi, didelių ir technologiškai sudėtingų objektų statytoja. Įmonėje dirba kvalifikuoti ir patyrę darbuotojai, bendrovė turi įdiegusi kokybės vadybos sistemą LST EN ISO 9001:2001, aplinkosaugos vadybos sistemą LST EN ISO 14001:2005, darbuotojų saugos ir sveikatos vadybos sistemą BH OHSAS 18001:2007 (LST 1977:2008).

Atlikus įmonės veiklos analizę, sisteminant duomenis iš įvairių viešai prieinamų šaltinių (spauda, televizija, internetas), galima daryti prielaidą, kad AB „Panevėžio statybos trestas“ išsiskiria iš konkurentų šiais aspektais: patirtis statant sudėtingus objektus; projektų valdymas nuo pradžios iki pabaigos (kartus su dukterinėmis įmonėmis); platus veiklos spektras ir geografija; žinomas ir atpažįstamas bendrovės vardas; finansinis stabilumas; teigiamas įvaizdis.

Analizuojant verslo riziką ateityje, galime išskirti šiuos bendrus rizikos veiksnius, susijusius su įmonės veikla: bendras pasaulinis ekonomikos nuosmukis; planuojamas statybų rinkos smukimas daugiau apie 50%; kritusios statybų paslaugų kainos; itin išaugusi konkurencija; dempingas; vėluojantys debitoriniai atsiskaitymai; sugriežtėjusios bankų kreditavimo sąlygos, kliudančios užsakovams gauti kreditus nekilnojamojo turto projektų vystymui.

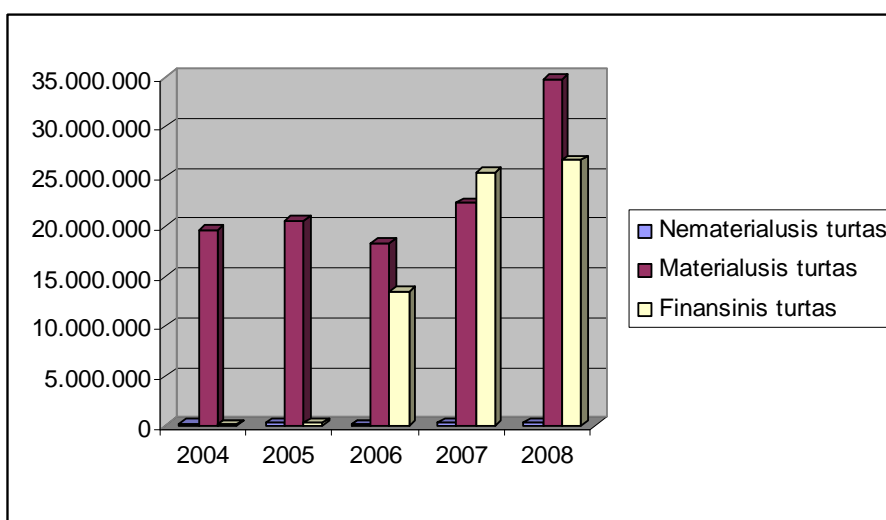
Šioje dalyje surinkta ir susisteminta informacija naudojama pildant įmonės SWOT analizę ir kredito rizikos nustatymo lentelę.

2.2.2. AB „Panevėžio statybos trestas“ finansinės rizikos įvertinimas

Kreditinės rizikos vertinimo sistemoje finansinės rizikos vertinimas yra bene svarbiausias faktorius, įtakojantis galutinį įmonės reitingą. Finansinės rizikos vertinimui naudojami įmonės istorinės finansinės ataskaitos, dažniausiai nagrinėjant paskutinių 3 metų duomenis. Šiame darbe nagrinėsime AB „Panevėžio statybos trestas“ finansines ataskaitas už 2004 – 2008 metus (duomenys paimti metų pabaigai).

Finansinės rizikos analizė atliekama naudojant horizontalios ir santykinės finansinių ataskaitų analizės rūšis. Santykinėje finansinėje analizėje išskiriami likvidumo, finansų struktūros, pelningumo, veiklos efektyvumo ir pinigų srautų rodikliai. AB „Panevėžio statybos trestas“ balanso ir pelno (nuostolio) ataskaitų suvestiniai duomenys už laikotarpį nuo 2004-12-31 dienos iki 2008-12-31 dienos pateikiami 8 priede. Horizontali balanso ir pelno (nuostolio) ataskaitos analizė už tą patį laikotarpį pateikiama 9 priede.

Įmonės ilgalaikio turto struktūroje didžiausią dalį sudaro materialus turtas (žr. 11 pav.).

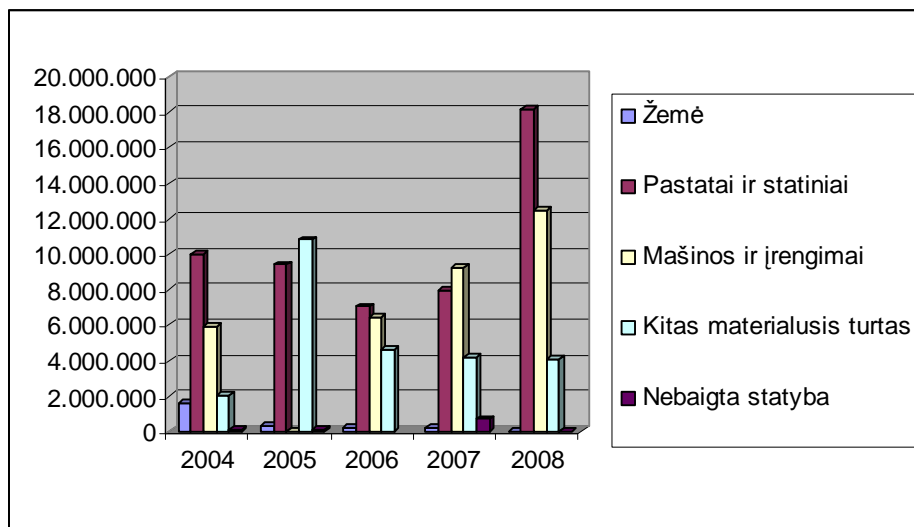

11 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ ilgalaikio turto struktūra 2004 – 2008 metų pabaigoje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ duomenis

Iš 11 paveikslą matome, kad per analizuojamą laikotarpį labiausiai augo ilgalaikio materialaus turto vertė nuo 19.683,5 tūkst.LTL 2004 metų pabaigoje iki 34.786,5 tūkst.LTL 2008 metų pabaigoje. Didžiausias ilgalaikio materialaus turto augimas užfiksuotas 2007 metais (21,9%) ir 2008 metais (55,6%), tuo tarpu kai 2006 metais ši turto rūšis netgi sumažėjo 11,1%. Taip pat nuo 2006 metų turte didelę įtaką daro finansinis turtas, kuris iki tol užėmė nežymią dalį. Finansinio turto atsiradimas ir jo didėjimas siejamas su dukterinių įmonių steigimu. Atitinkamai, kadangi į dukterines įmones buvo perkelta dalis ilgalaikio materialaus turto, 2006 metais buvo užfiksuotas šios turto rūšies sumažėjimas.

Kadangi įmonės ilgalaikiame turte didžiausią dalį sudaro ilgalaikis materialus turtas, tai šį turtą taip pat išanaluosime pagal turto rūšis. Ilgalaikiame materialiajame turte 2004 ir 2008 metais didžiąją dalį sudarė pastatai ir statiniai. Jų vertei 2005-2007 metais mažėjant, didesnę dalį užėmė kitas materialus turtas bei mašinos ir įrengimai.

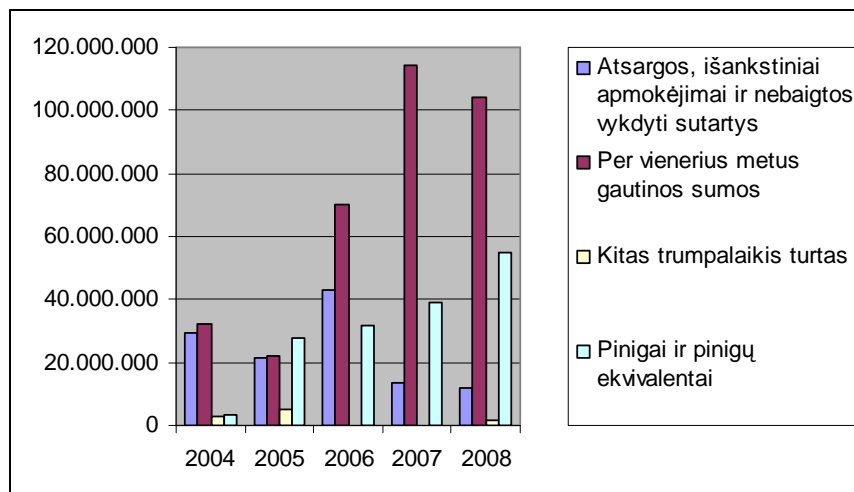

12 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ ilgalaikio materialaus turto struktūra 2004 – 2008 metų pabaigoje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ duomenis

Kaip matome iš 12 pav., nagrinėjamu laikotarpiu labiausiai augo pastatų ir statinių vertė (nuo 10.002,7 tūkst.LTL 2004 metų pabaigoje iki 18.167,8 tūkst.LTL 2008 metų pabaigoje) bei mašinos ir įrengimai (nuo 5.924,3 tūkst.LTL 2004 metais iki 12.497,6 tūkst.LTL 2008 metais). Per pastaruosius 3 metus panašiam lygmenyje išsilaikė kitas materialus turtas.

Kita įmonės turto rūšis, kurią būtina išnagrinėti atliekant horizontaliąją analizę, yra trumpalaikis turtas. Jo struktūra ir atskirų rūšių kitimo dinamika parodyta 13 pav.

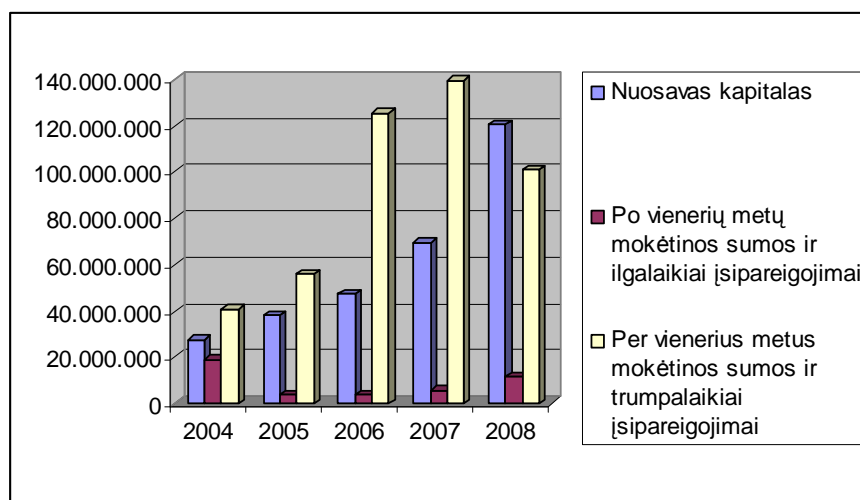

13 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ trumpalaikio turto struktūra 2004 – 2008 metų pabaigoje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ duomenis

Kaip matome iš 13 pav., didžiąją dalį trumpalaikio turto visais laikotarpiais sudarė per vienerius metus gautinos sumos ir pinigai bei pinigų ekvivalentai.. Taip pat 2004 ir 2006 metais trumpalaikį turtą nemaža dalimi įtakėjo atsargos, kurios 2005 ir 2007-2008 metais sumažėjo. Per nagrinėjamą laikotarpį labiausiai augo per vienerius metus gautinos sumos (nuo 31.993,4 tūkst.LTL 2004 metais iki 103.871,5 tūkst.LTL 2008 metais, augimas sudarė 224,6%) bei pinigai ir pinigų ekvivalentai (nuo 3.131,2 tūkst.LTL 2004 metais iki 54.770,6 tūkst.LTL 2008 metais, augimas sudarė 1649,3%).

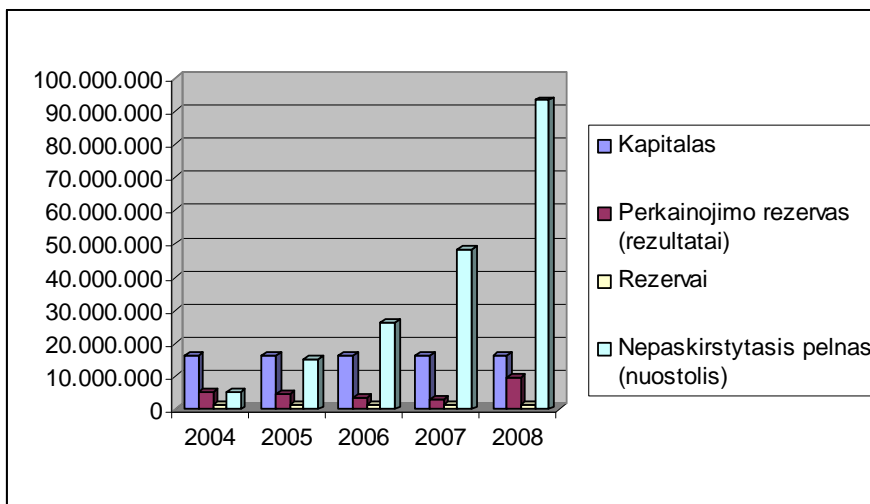
Nuosavybės ir įsipareigojimų struktūroje visais periodais palapsniui augo nuosavas kapitalas, kuris 2008 metais ir sudarė didžiąją dalį balanso pasyvų (žr. 14 pav.). Atitinkamai 2008 metais sumažėjo įmonės trumpalaikių įsipareigojimų dalis, kuri iki tol stabiliai augo. Ilgalaikiai įsipareigojimai įmonės balansui didesnę įtaką darė tik 2004 metais.

14 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ nuosavybės ir įsipareigojimų struktūra 2004 – 2008 metų pabaigoje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ duomenis

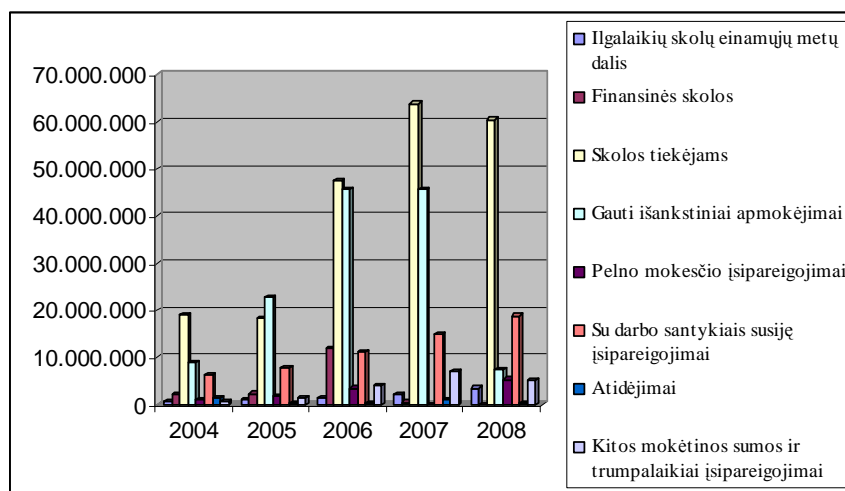
Nuosavybės struktūroje nuo 2006 metų didžiąją dalį sudarė nuolat augęs nepaskirstytas pelnas (augimas per laikotarpį nuo 2004 iki 2008 metų sudarė 1754,8%, arba nuo 5.036,0 tūkst.LTL 2004 metais iki 93.372,0 tūkst.LTL 2008 metais). Tame pačiame lygmenyje per visus laikotarpius išliko įstatinis kapitalas, kadangi nebuvo priimami sprendimai jį didinti išleidžiant naują akcijų emisiją. Nagrinėjamos įmonės nuosavybės struktūra pateikiama 15 pav.

15 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ nuosavybės struktūra 2004 – 2008 metų pabaigoje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ duomenis

Trumpalaikių įsipareigojimų dalyje didžiausią dalį sudarė skolos tiekėjams, kurios 2005 metais lyginant su 2004 metais ir 2008 metais lyginant su 2007 metais nežymiai sumažėjo, tačiau bendrai per 2004-2008 metus augimas sudarė 218,4% nuo 19.009,3 tūkst.LTL iki 60.489,1 tūkst.LTL. Taip pat 2004-2007 metais nemažą dalį trumpalaikių įsipareigojimų sudarė gauti išankstiniai apmokėjimai, kurie 2008 metais stipriai sumažėjo.

16 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ trumpalaikių įsipareigojimų struktūra

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ duomenis

Atliekant horizontaliąją pelno (nuostolio) ataskaitos analizę banke analizuojami pardavimų ir pelno kitimai. Iš AB „Panevėžio statybos trestas“ horizontalios analizės matome, kad pardavimai augo kiekvienais metais ir bendras augimas per nagrinėjamą 2004-2008 metų laikotarpį sudarė 271,4% (nuo 150.510,4 tūkst.LTL 2004 metais iki 558.902,5 tūkst.LTL 2008 metais).

Visos AB „Panevėžio statybos trestas“ pelno rūšys per analizuojamą laikotarpį taip pat augo: bendrasis pelnas išaugo 326,3%, veiklos pelnas – 1186,6%, įprastinės veiklos pelnas – 1431,6%, pelnas prieš apmokestinimą – 1431,6%, grynas pelnas augo 1776,9%.

Kaip matome, pelno (nuostolio) ataskaitos straipsniai augo nevienodai. Tam, kad padaryti įmonės pelno kitimo išvadas, reikia atlikti vertikaliąją pelno(nuostolio) ataskaitos analizę arba apskaičiuoti santykinius pelningumo rodiklius. Tai bus padaryta darbe vėliau.

Lyginant atliktas balanso ir pelno(nuostolio) ataskaitos horizontaliąsias analizes, galima daryti išvadą, kad, augant įmonės pardavimams bei pelno straipsniams, kiekvienais metais augo ir turto bei nuosavybės ir įsipareigojimų straipsniai.

Atlikus horizontaliąją balanso ir pelno (nuostolio) ataskaitos analizę, vertinant įmonės finansinę riziką, reikia atlikti santykinę analizę, kuri tam tikra prasme papildo horizontaliąją analizę ir padeda atsakyti į horizontaliosios analizės metu kilusius klausimus. Remiantis balanso duomenimis, pagal vertinimo metodologijoje pateiktą rodiklių apskaičiavimą, visų pirma apskaičiuojami likvidumo rodikliai (13 lentelė).

13 lentelė

AB „Panevėžio statybos trestas“ likvidumo rodikliai

Rodikliai	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
1. Bendrojo mokumo koeficientas	1,66	1,36	1,15	1,19	1,71
2. Likvidumo koeficientas	0,93	0,98	0,81	1,10	1,59
3. Padengimo gryniais pinigais koeficientas	0,08	0,50	0,25	0,28	0,54
4. Apyvartinio kapitalo ir turto santykis	0,31	0,21	0,11	0,13	0,31

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ finansinių ataskaitų duomenis

Dabartiniame rinkos ekonomikos etape įmonės finansinis likvidumas yra viena iš svarbiausių jos charakteristikų. Jis išreiškia įmonės sugebėjimą laiku atsiskaityti su partneriais, bankais, draudimo ir kitomis finansų bei kredito institucijomis. Geras įmonės likvidumas yra svarbesnis už normalų jos pelningumą, nes nemoki įmonė praranda galimybę išsilaikyti rinkoje, atnaujinti įrengimus ir produkciją, o tuo tarpu nepakankamai pelninga gali pasitelkti kreditus (ypač investicinius) ar panaudoti kitus pelningumą didinimo veiksnius. Vienas iš tokių rodiklių yra einamojo mokumo koeficientas, kuris nustato kiek kartų trumpalaikis turtas viršija trumpalaikius įsipareigojimus ir apibūdina sugebėjimą įvykdyti trumpalaikius įsipareigojimus iš trumpalaikio turto.

AB „Panevėžio statybos trestas“ bendrojo mokumo koeficientas 2004 metais siekė 1,66 karto. Vėlesniais metais (2005 – 2007 metais) šis rodiklis mažėjo atitinkamai iki 1,36 (2005 metais), 1,15 (2006 metais), 1,19 (2007 metais) ir 2006-2007 metais buvo mažesnis už ribinį dydį (1,20). Šiam sumažėjimui daugiausiai įtakos turėjo skolų tiekėjams augimas. 2008 metais šis rodiklis vėl išaugo ir metų pabaigai sudarė 1,77 karto. Tai laikoma normaliu įmonės bendrojo mokumo rodikliu,

kas reiškia, kad įmonė realizavus trumpalaikį turtą nesunkiai galėtų padengti trumpalaikius įsipareigojimus.

Kartu su bendrojo mokumo koeficientu reikia lyginti *likvidumo koeficientą*. Šiuo atveju matome, kad 2004-2006 metais šio rodiklio reikšmė buvo žemesnė už rekomenduojamą reikšmę (1,0), o tai reiškia, kad įmonė iš likvidžių aktyvų nebūtų įvykdžiusi einamųjų įsipareigojimų. Tačiau 2007-2008 metais rodiklio reikšmė išaugo ir 2008 metų pabaigai rodiklį galėtumėm vertinti labai gerai (jo reikšmė buvo 1,59). Šio rodiklio pasikeitimą į teigiamą pusę įtakojo tai, kad įmonėje stipriai sumažėjo išankstinių apmokėjimų, kas tapo atsargų, išankstinių apmokėjimų ir nebaigtų vykdyti sutarčių straipsnio mažėjimo priežastimi, ir išaugo pirkėjų įsiskolinimai.

Padengimo grynais pinigais koeficientas (kituose šaltiniuose dar vadinamas absoliutaus mokumo koeficientu) parodo, kokia dalimi įmonė grynais pinigais dengia trumpalaikius įsipareigojimus. Nagrinėjamu atveju, padengimo grynais pinigais koeficientas 2004 metais buvo labai žemas ir įmonė tik 8% savo trumpalaikių įsipareigojimų sugebėtų padengti grynais pinigais, tuo tarpu kai 2006-2007 metais tokia galimybė buvo 25%, o 2005 ir 2008 metais net pusę trumpalaikių įsipareigojimų įmonė būtų sugebėjusi padengti grynais pinigais. Rodiklio pasikeitimui daugiausiai įtakos turėjo grynujų pinigų augimas. Šiuo atveju šis rodiklis rodo labai gerą likvidumą.

Apyvartinio kapitalo ir turto santykis parodo, kokią dalį turto sudaro apyvartinis kapitalas. Nagrinėjamu atveju pakankamai geras santykis buvo 2004 ir 2008 metais, kai net 31% turto sudarė apyvartinis kapitalas. Tai taip pat rodo pakankamai gerą AB „Panevėžio statybos trestas“ likvidumą.

Išanalizavus likvidumo rodiklius 2004-2008 metais ir jų kitimo dinamiką, galime daryti išvadą, kad per pastaruosius 2 metus pagerėjo įmonės likvidumas ir šiai dienai įmonė neturi trumpalaikio mokumo problemų. Taip pat pažymėtina, kad įmonė pagal 2008 metų pabaigos finansinių ataskaitų duomenis net 54% visų trumpalaikių įsipareigojimų gali padengti grynais pinigais, kas parodo minimalią įmonės kreditavimo riziką trumpalaikiu periodu.

Kita rodiklių grupė, naudojama finansinės rizikos vertinime yra finansų struktūros rodikliai. Pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ finansinių ataskaitų duomenis apskaičiuoti finansų struktūros rodikliai pateikiami 15 lentelėje.

14 lentelė

AB „Panevėžio statybos trestas“ finansų struktūros rodikliai

Rodikliai	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
1. Bendrasis skolos rodiklis	0,68	0,61	0,73	0,68	0,48
2. Sverto rodiklis	2,16	1,58	2,73	2,09	0,93
3. Pastovaus mokumo koeficientas	0,46	0,63	0,37	0,48	1,07
4. Aukštinės balanso taisyklės koeficientas	0,43	0,51	0,62	0,64	0,45

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ finansinių ataskaitų duomenis

Bendrasis skolos rodiklis rodo, kokia dalis skolintų lėšų panaudojama formuojant įmonės turtą t.y. parodo kiek įsiskolinimų tenka vienam turto piniginiam vienetui. Kreditorių požiūriu, šis santykis turi būti kuo mažesnis norint apsaugoti juos nuo rizikos gauti nuostolius įmonės bankroto atveju, tad kuo šis rodiklis mažesnis, tuo geresnė įmonės finansinė būklė. Nagrinėjamu atveju, 2004-2007 metais šis rodiklis gali būti vertintinas kaip patenkinamas, kadangi jo reikšmė buvo tarp 0,61 (2005 metais) ir 0,73 (2006 metais). *Įmonės finansavimo rizika tuo metu buvo padidėjusi*. Rodiklio pagerėjimą 2008 metais įtakojo tais metais uždirbtas grynas pelnas, kuris pakeitė nuosavybės – skolos santykį teigiama linkme. Galime teigti, kad 2008 metų pabaigai įmonė buvo pakankamai patraukli kreditoriams.

Dar vienas rodiklis nustatant įmonės įsiskolinimo lygį yra *skolos ir nuosavybės koeficientas, dar kitaip vadinamas sverto rodikliu*. Šis rodiklis parodo, kiek vienam nuosavybės litui tenka skolintų lėšų. Nagrinėjant AB „Panevėžio statybos trestas“ sverto rodiklį matome, kad jo reikšmė 2004 – 2007 metais buvo nepatenkinama (2004, 2006 ir 2007 metais rodiklio reikšmė buvo virš 2,0 ir 2006 metais siekė net 2,73) ir tik 2008 metų pabaigoje pasiekė priimtina lygį (0,93). Rodiklio reikšmės gerėjimui įtakos turėjo padidėjusi nuosavybė (nepaskirstyto pelno įtaka) ir dėl išankstinių apmokėjimų pokyčio sumažėję trumpalaikiai įsipareigojimai. Rodikliui vėl pakilus į ankstesnių metų lygmenį, įmonė turėtų imtis priemonių jam mažinti, kadangi vėl padidėtų jos kreditinė rizika.

Siekiant nustatyti, kiek kartų nuosavas kapitalas didesnis už skolintą kapitalą, kredituojančiai institucijai tikslinga apskaičiuoti pastovaus mokumo koeficientą, kuris yra atvirkštinis dydis finansiniam svertui. Remiantis šiuo rodikliu, galima spręsti apie įmonei gresiantį bankrotą ir kitus pavojus. Apskaičiuotas AB „Panevėžio statybos trestas“ pastovaus mokumo koeficientas rodo, kad rodikliui vėl pakilus į 2004 (reikšmė buvo 0,46), 2006 (reikšmė 0,37) ar 2007 (reikšmė 0,48) metų lygmenį, įmonė gali susidurti su kreditorinės naštos problemomis ir gauti naujų kreditų gali tapti problematiška. Rodiklio reikšmė 2008 metų pabaigai (1,07) vertintina kaip gera, nes įmonės nuosavas kapitalas buvo šiek tiek didesnis už skolintą.

Apie įmonės ilgalaikį mokumą galima spręsti ir iš auksinės balanso taisyklės koeficiento, kuris rodo, kokia dalimi ilgalaikis turtas finansuojamas pastoviu kapitalu (nuosavybe ir ilgalaikiais įsipareigojimais). Apskaičiavus šį rodiklį 2004-2008 metais matome, kad įmonė apie 40-60% pastovaus kapitalo finansavo ilgalaikį turtą. Pagal komerciniuose bankuose taikomus finansavimo principus, ilgalaikis turtas turi būti finansuojamas iš ilgalaikių įsipareigojimų bei savininkų nuosavybės, o trumpalaikis turtas – iš trumpalaikių įsipareigojimų. Šiuo atveju šis principas pažeidžiamas, nes įmonė pastoviu kapitalu finansuoja ir trumpalaikį turtą.

Išanalizavus finansų struktūros rodiklius, galima daryti išvadą, kad įmonė per 2007 – 2008 metus pagerino visus skolos rodiklius, tačiau jie vis dar yra arti kritinės ribos arba gali vėl ties ja atsidurti. Šių rodiklių reikšmės turėtų būti nuolat stebimos, nes jų pablogėjimas ateityje gali padidinti kreditavimo riziką.

Dar viena rodiklių grupė, naudojama kredito rizikos vertinime, yra pelningumo rodikliai. Pelningumo rodikliai gali būti vadinami pagrindiniais rodikliais, kuriais remiantis atliekama finansinė įmonių analizė, nes jie geriausiai apibendrina galutinius įmonės pasiekimus, pagal juos yra sprendžiama, kokią realią naudą gaus akcininkai ir investuotojai, rizikuodami investuoti savo kapitalą.

15 lentelė

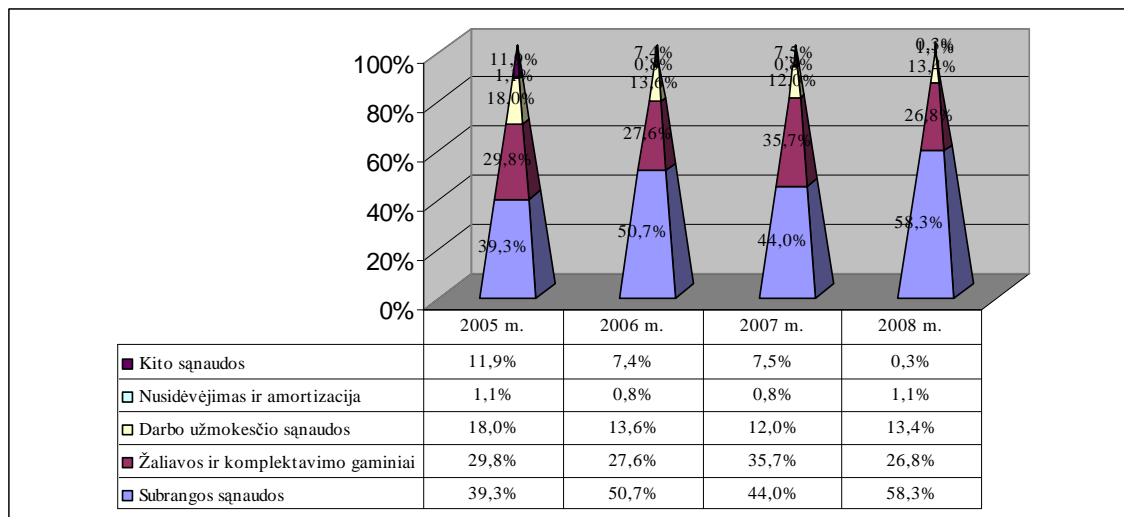
AB „Panevėžio statybos trestas“ pelningumo rodikliai

Rodikliai	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
1. Bendrojo pelno marža	13,9%	17,9%	11,7%	11,3%	15,9%
2. Veiklos pelno marža	3,0%	7,3%	6,2%	6,6%	10,4%
3. Grynojo pelno marža	1,7%	5,6%	5,5%	5,1%	8,7%
4. Turto pelningumo koeficientas (ROA – return on assets)	2,9%	10,9%	10,0%	11,6%	20,9%
5. Nuosavo kapitalo pelningumo koeficientas (ROE – return on equity)	9,3%	28,1%	37,2%	35,8%	40,5%
6. EBITDA marža	4,5%	8,5%	7,2%	7,4%	11,4%

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ finansinių ataskaitų duomenis

Vienas iš svarbiausių pelningumo rodiklių yra *bendrojo pelno marža*, rodanti kiek pelno tenka įmonės pardavimų piniginiam vienetui. AB „Panevėžio statybos trestas“ bendrojo pelningumo marža didžiausią reikšmę buvo pasiekusi 2005 metais (17,9%), po to dvejus metus iš eilės buvo kritimas iki 11-12% ir tik 2008 metais rodiklis pakilo iki 15,9%. Atsižvelgiant į įmonės veiklos specifiką ir sektoriaus vidurkį, šį rodiklį galima būtų vertinti teigiamai.

Nagrinėjant bendrojo pelningumo rodiklį, būtina išanalizuoti savikainos struktūrą pagal atskirus straipsnius ir jos kitimą per nagrinėjamą laikotarpį.

17 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ savikainos struktūra 2005 – 2008 metų pabaigoje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ duomenis

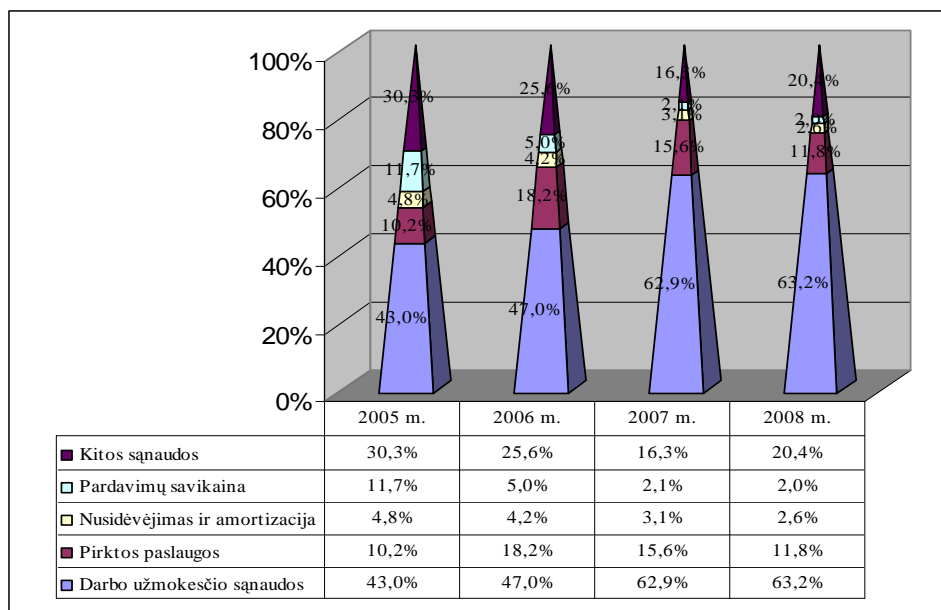
Iš šių duomenų matome, kad didžiausią savikainos dalį sudaro subrangos sąnaudos, t.y. įmonė daugiausiai išleidžia samdydama darbų atlikimui kitas kompanijas. Subrangos sąnaudų lyginamasis svoris savikainos struktūroje buvo sumažėjęs 2005 ir 2007 metais, tačiau 2006 ir 2008 metais jis vėl padidėjo ir sudarė daugiau negu pusę savikainos. Iš vienos pusės tai neigiamai įtakoja įmonės veiklą, nes samdydama subrangovus įmonė dalinasi savo pelną iš statomo objekto, tačiau iš kitos pusės subrangovai prisiima kitus įsipareigojimus, tokius, kaip darbuotojų samdymas trumpalaikiam darbui atlikti, mechanizmų nuoma ir pan.

Kita didelė sudedamoji dalis yra sąnaudos žaliavoms ir komplektavimo gaminiams. Jos lyginamasis svoris įmonės savikainoje sudaro nuo 26 iki 35%. Trečia ryški savikainos dalis yra darbo apmokėjimo sąnaudos, kurių lyginamoji dalis savikainoje pastaraisiais metais kito nežymiai.

Įvertinant tai, kad pagrindinės savikainos dalys, sudarančios virš 90% visos savikainos, yra subranga, žaliavos, medžiagos ir darbo apmokėjimas, galima teigti, kad savikainos struktūra atitinka įmonės veiklos specifiką, joje nėra įmonės veiklai nebūdingų straipsnių.

Kitas rodiklis skaičiuojamas atliekant įmonės finansinę analizę yra *veiklos pelno marža*. Šis rodiklis rodo įmonės sugebėjimą kontroliuoti veiklos sąnaudų formavimąsi. Jis analizuojamas kartu su pardavimų augimu ir bendrojo pelno kitimu. Nagrinėjamos įmonės veiklos pelningumas 2008 metais lyginant su 2004-2007 metais išaugo ir buvo didžiausias per analizuojamą laikotarpį (10,4%). Šį rodiklį už 2008 metus galima vertinti kaip labai gerą, tai parodo įmonės gebėjimą kontroliuoti veiklos sąnaudas.

Analizuojant įmonės veiklos pelningumą, reiktų atkreipti dėmesį ir į veiklos sąnaudų struktūrą bei jos kitimo tendencijas per analizuojamą laikotarpį.

18 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ veiklos sąnaudų struktūra 2005 – 2008 metų pabaigoje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ duomenis

Veiklos sąnaudų struktūroje didžiausią dalį sudaro darbo apmokėjimo sąnaudos, kurių lyginamasis svoris išaugo 2007-2008 metais. Atitinkamai tuo laikotarpiu mažėjo pirktų paslaugų lyginamasis svoris ir kitų sąnaudų lyginamasis svoris. Toks proporcijų pasikeitimas sietinas su anksčiau minėtu įmonės veiklos gryninimu ir gera veiklos sąnaudų kontrole.

Grynojo pelno marža 2004 m. siekė 1,7%, 2005 – 2007 metais išaugo iki 5-6% lygmens, o 2008 metais pasiekė aukščiausią lygį per analizuojamą laikotarpį. Pagal statistikos departamento vertinimo skalę (4 priedas) rodikliai yra vertinami kaip geri. Atsižvelgiant į pastaraisiais metais susiklosčiusią situaciją rinkoje, galima teigti, kad šiuo metu statybų versle pelningumas yra geras, nes didėjanti konkurencija ir krizė nekilnojamojo turto rinkoje visų pirma atsiliepia šiame sektoriuje veikiančių įmonių pelningumui.

Turto pelningumas (ROA) atspindi investicijų į turtą efektyvumą, parodo, kaip įmonės vadovai sugeba juo disponuoti. Taip pat turto pelningumo rodiklis atspindi kiek grynojo pelno tenka kiekvienam viso turto piniginiam vienetui. Šį rodiklį priimtina lyginti su palūkanų norma, ir jei turto pelningumo rodiklis mažesnis už palūkanas, reikia susirūpinti rezultatyvesniu turto valdymu. Šiuo atveju per nagrinėjamą laikotarpį turto pelningumo rodiklis nuolat augo ir 2008 metais pasiekė pakankamai gerą lygį (20,9%). Tokio veiklos profilio įmonei tai labai geras rodiklis. Lyginant turto pelningumą su šios dienos banko paskolų palūkanų normomis, kurios eurais siekia 6-7%, o litais – 12-13%, galima teigti, kad tai geras rezultatas, o jo augimas rodo įmonės gebėjimą efektyviau įdarbinti turtą.

Nuosavo kapitalo pelningumas, analogiškai turto pelningumui, parodo, koks yra savininkų investicijų pelningumas. Šis rodiklis 2005-2007 metais buvo panašiam lygmenyje, o 2008 metais išaugo iki 40,5%. Pakankamai aukšta rodiklio reikšmė 2006-2008 metais reiškia, kad įmonės savininkų įdėtos investicijos į įmonę atsipirktų per 2,5 – 3 metus. Pagal statistikos departamento vertinimo skalę (4 priedas) tai ypatingai geras rodiklis.

EBITDA marža rodo grynąjį pardavimų pelningumą. Tai labai populiarus rodiklis banko klientų rizikos vertinime, parodantis realų veiklos pelningumą ir uždirbamą grynujų pinigų srautą įsipareigojimams dengti. Nagrinėjamos įmonės atveju šis rodiklis rodo, kad įmonės veiklos efektyvumas gerėjantis, nes rodiklio reikšmė 2004 metais siekė 4,5%, 2005 metais – 8,5%, 2006-2007 metais – 7,2-7,4%, o 2008 metais išaugo iki 11,4%. Tačiau lyginant su kitomis panašaus pobūdžio įmonėmis (14 lentelė), matome, kad pagrindiniai konkurentai išlaiko panašų ar net geresnį rodiklį.

Bendrai vertinant AB „Panevėžio statybos trestas“ pelningumo rodiklius, galima daryti išvadą, kad įmonės pelningumo rodikliai yra geri ir augantys. Įmonė pakankamai gerai valdo veiklos išlaidas bei dėl pakankamai aukštos nuosavybės gražos yra patraukti savininkams bei investuotojams. Kreditavimo rizika pagal įmonės pelningumo rodiklius nėra aukšta.

Ketvirta rodiklių grupė, nagrinėjama verslo įmonės finansinės rizikos vertinime, yra veiklos efektyvumo rodikliai (16 lentelė).

16 lentelė

AB „Panevėžio statybos trestas“ veiklos efektyvumo rodikliai

Rodikliai	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
1. Atsargų apyvartumo rodiklis, dienomis	18,0	10,5	3,3	1,3	3,5
2. Debitorinio įsiskolinimo apyvartumo rodiklis, dienomis	77,6	51,6	52,2	69,0	71,2
3. Prekybos skolų apyvartumo rodiklis, dienomis	53,5	43,4	42,4	47,1	48,3
4. Viso turto apyvartumo rodiklis, kartais	1,72	1,96	1,82	2,27	2,39

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ finansinių ataskaitų duomenis

Veiklos efektyvumo rodikliai rodo įmonės sugebėjimą efektyviai naudotis įvairiu turto. Jie apskaičiuojami lyginant turto rūšį su atitinkamu pelno (nuostolio) ataskaitos straipsniu.

Atsargų apyvartumo rodiklis rodo, kiek dienų įmonėje užsilaiko atsargos. AB „Panevėžio statybos trestas“ atsargų apyvartumo rodiklis 2004 metais sudarė 18 dienų, 2005 metais sumažėjo iki 10,5 dienos, 2006 ir 2008 metais siekė 3,3-3,5 dienos, o 2007 metais siekė vos 1,3 dienos. Tai leidžia daryti prielaidą, kad įmonė atsargas valdo pakankamai efektyviai ir kad nelikvidžių atsargų praktiškai nėra. Aplamai statybų sektoriuje atsargų apyvartumo rodiklis neturi būti didelis, nes

įmonių veiklai užtikrinti nėra reikalingas didelis atsargų kiekis – medžiagos perkamos tik konkrečioms objektams statyti/remontuoti ir dažniausiai apskaitomos prie nebaigtų vykdyti sutarčių.

Debitorinio įsiskolinimo apyvartumo rodiklio didėjimas pastaraisiais metais (2005-2008 metais rodiklis nuolat augo nuo 51,6 dienos iki 71,2 dienos) leidžia daryti prielaidą, kad lėtėja įmonės pirkėjų atsiskaitymai, o tai gali sukelti grėsmę įmonės savalaikiam kreditorinių įsipareigojimų vykdymui. Taip pat pastarųjų metų debitorinio įsiskolinimo apyvartumo lygis nebeatitinka optimalaus, verslo praktikoje priimtino, skolų padengimo laikotarpio (nuo 30 iki 45 dienų). Įmonė turėtų daugiau kontroliuoti debitorius, trumpinti mokėjimo atidėjimų terminus bei naudotis faktoringo paslaugomis.

Prekybos skolų apyvartumas šiuo atveju yra mažesnis nei debitorinio įsiskolinimo apyvartumas, o tai reiškia, kad įmonė su savo tiekėjais atsiskaito greičiau nei su ja atsiskaito pirkėjai. Skirtumas tarp šių dviejų rodiklių 2004 metais sudarė 24 dienas, 2005 metais sumažėjo iki 8 dienų, 2006 metais siekė 10 dienų, o 2007-2008 metais išaugo iki 23 dienų. Tai leidžia daryti prielaidą, kad įmonė kredituoja savo pirkėjus labiau negu ją kredituoja tiekėjai.

Prekybos skolų apyvartumo svyravimas per 2004-2008 metus nėra labai žymus (nuo 42 iki 53 dienų), o tai leidžia daryti prielaidą, kad įmonėje yra nusistovėjusi atsiskaitymo su tiekėjais kultūra ir sąskaitos apmokamos per verslo praktikoje priimtina terminą.

Viso turto apyvartumo rodiklis nustato, kokia pardavimų apimtis tenka kiekvienam turto piniginiam vienetui ir apibūdina sugebėjimą panaudoti visą turtą pardavimų pajamoms uždirbti. Turto apyvartumas rodo, kad 2008 m. pardavimų apimtis tenkanti kiekvienam turto piniginiam vienetui buvo 2,39. Šis rodiklis padidėjo lyginant su ankstesniais metais (duomenys 16 lentelėje), tačiau jis šiuo atveju nėra labai aukštas. Statybų ar gamybos sektoriaus įmonėms būdingas neaukštas viso turto apyvartumo rodiklis, nes sėkmingai užtikrinti reikalinga sukaupti nemažai turto.

Išanalizavus apyvartumo rodiklius, galima daryti išvadą, kad įmonės apyvartumo rodikliai gali būti vertintini tik kaip geri ar patenkinami. Įmonė turi gerinti debitorinio įsiskolinimo apyvartumą, kadangi didelis pirkėjų skolų lygis gali reikšti, kad įmonė turi probleminių skolų. Vertinant kreditinę riziką, tai blogina įmonės padėtį, nes esant probleminėms pirkėjų skoloms, turėtų būti perskaičiuojami ir pabloginami likvidumo rodikliai.

Paskutiniame finansinės rizikos vertinimo etape atliekama grynujų pinigų srautų analizė, apimanti pinigų srautų horizontaliąją analizę, pinigų srautų vertikaliąją analizę ir santykinių rodiklių analizę. AB „Panevėžio statybos trestas“ 2005-2008 metų grynujų pinigų srautų ataskaita pateikta 10 priede.

Iš ataskaitos matome, kad per 2005 metus įmonės gryniesi pinigai išaugo 23 512 900 LTL nuo 1 433 214 LTL iki 24 946 114 LTL. Šį augimą labiausiai įtakojo pagrindinės veiklos pinigų

srautai, kurie sudarė 32 516 858 LTL. Teigiamą įtaką pagrindinės veiklos pinigų srautams darė pirkėjų išskolinimo sumažėjimas (12 626 506 LTL), išankstinių apmokėjimų sumažėjimas (15 928 706 LTL) ir atsargų sumažėjimas (3 325 219 LTL). Neigiamai šiuos srautus pagrinde veikė skolų tiekėjams sumažėjimas (4 520 659 LTL) ir išankstinių apmokėjimų (1 747 977 LTL) bei atidėjimų ir kitų įsipareigojimų (1 235 388 LTL) sumažėjimas. Investicinės veiklos ir finansinės veiklos pinigų srautai buvo neigiami ir sudarė atitinkamai -488 325 LTL ir -8 515 633 LTL. Neigiamai investicinės veiklos pinigų srautus veikė ilgalaikio turto įsigijimas, o finansinės veiklos pinigų srautus neigiamai veikė paskolų ir lizingo gražinimai. Per visus nagrinėtus laikotarpius 2005 metais labiausiai augo įmonės grynieji pinigai.

Per 2006 metus įmonės grynieji pinigai išaugo 6 884 827 LTL iki 31 830 941 LTL. Augimas, lyginant su 2005 metais, sumažėjo 71%. Labiausiai augimą įtakojo pagrindinės veiklos pinigų srautų pokytis (13 003 472 LTL) ir grynieji finansinės veiklos pinigų srautai (9 483 205 LTL). Neigiamos įtakos darė investicinės veiklos pinigų srautai (-15 601 850 LTL). 2006 metais įvyko didelių pokyčių įmonės balanso straipsnių struktūroje – labai išaugo skolos tiekėjams (34 886 245 LTL) ir gauti išankstiniai apmokėjimai (23 261 216 LTL), kas darė teigiamą įtaką pagrindinės veiklos pinigų srautams, ir išaugo pirkėjų išskolinimas (44 311 355 LTL) bei išankstiniai apmokėjimai (30 402 123 LTL), kas padarė neigiamą įtaką pagrindinės veiklos pinigų srautui. Išaugusius pirkėjų išskolinimus ir išankstinių apmokėjimų išskolinimus iš dalies kompensavo įmonės ataskaitinių metų pelnas. Iš finansinės bei investicinės veiklos išskirtina tai, kad įmonė 2006 metais gavo paskolų už 11 975 347 LTL bei, savo ruožtu, suteikė pati paskolų už 11 103 000 LTL. Paskolų suteikimas susijęs su anksčiau darbe aptartu dukterinių įmonių steigimu, kurių veiklos pradžia buvo perleista ilgalaikio turto bei suteikta paskolų, kas neigiamai paveikė grynujų pinigų srautą.

2007 metais grynieji pinigai augo 7 209 777 LTL arba 5% daugiau nei 2006 metais. Labiausiai augimą įtakojo pagrindinės veiklos pinigų srautų teigiamas pokytis (28 116 420 LTL), kurį savo ruožtu pagrinde teigiamai veikė sumažėję išankstiniai apmokėjimai (33 297 570 LTL), per 2007 metus uždirbtas pelnas (24 845 318 LTL), išaugusios skolos tiekėjams (17 044 278 LTL) bei atidėjimų ir kitų įsipareigojimų padidėjimas (8 409 515 LTL). Neigiamai pagrindinės veiklos pinigų srautą 2007 metais veikė išaugę pirkėjų išskolinimai (55 201 722 LTL), sumokėtas pelno mokestis (5 977 415 LTL) ir atsargų padidėjimas (3 795 026 LTL). Investicinės veiklos ir finansinės veiklos pinigų srautai vėl buvo neigiami, kas labiausiai įtakojo gražintos paskolos ir lizingas (22 744 248 LTL), įsigytas ilgalaikis turtas (3 148 638 LTL), sumokėti dividendai 2 964 131 LTL). Pažymėtina, kad 2007 metais, kaip ir 2006 metais įmonė skolinosi iš bankų (8 447 699 LTL).

2008 metais grynujų pinigų pokytis taip pat buvo teigiamas ir sudarė 15 729 919 LTL arba 118% daugiau negu 2007 metais. Pagrindinės veiklos pinigų srautai vėlgi buvo teigiami (27 282 639 LTL), o investicinės bei finansinės veiklos pinigų srautai dėl tų pačių priežasčių kaip ir 2007 metais buvo neigiami. Teigiamą įtaką pagrindinės veiklos pinigų srautams darė sumažėję pirkėjų įsiskolinimai (6 199 536 LTL), sumažėjusios atsargos (2 954 356 LTL) ir uždirbtas pelnas (48 615 444 LTL). Neigiamai veikė gautų išankstinių apmokėjimų sumažėjimas (38 327 286 LTL), sumokėtas pelno mokestis (7 670 010 LTL) ir sumažėjusios skolos tiekėjams (4 249 200 LTL).

Apibendrinant 2005-2008 metų grynujų pinigų srautų vertikalią ir horizontalią analizę, įmonė 2006 – 2007 metais stipriai kreditavo savo pirkėjus, išaugindama jų įsiskolinimą beveik 100 mln.LTL, tuo tarpu kai skolos tiekėjams augo tik 52 mln.LTL. Kiti pagrindinės veiklos pinigų srautus įtakojantys straipsniai per 2004-2008 metus kito nežymiai arba pokyčiai buvo ir į teigiamą, ir į neigiamą pusę, ir esminės įtakos gryniesiems pinigų srautams neturėjo. Teigiamą pinigų srautą padėjo išlaikyti iš veiklos uždirbamas pelnas. Investicinės veiklos pinigų srautai per nagrinėtą laikotarpį buvo neigiami, ypač išskiriant 2006 metus, kai buvo suteiktos paskolos dukterinėms įmonėms. Finansinės veiklos pinigų srautai 2005, 2007 ir 2008 metais taipogi buvo neigiami ir tik 2006 metais dėl gautų paskolų jie buvo teigiami, tačiau tos paskolos buvo gražintos jau 2007 metais. Bendrai paėmus, per analizuojamą laikotarpį įmonė savo pelno sąskaita kreditavo pirkėjus, gražino pasiimtas paskolas ir investavo į ilgalaikį turtą. Kreditavimo rizikos vertinime tai nėra geras faktorius.

Grynujų pinigų srautų analizėje taipogi skaičiuojami santykiniai pinigų srautų rodikliai, kurie atspindi realią įmonės būklę ir sugebėjimą iš realių įplaukų aptarnauti įsipareigojimus. Šie rodikliai šioje analizėje lyginami su pelningumo rodikliais. Apskaičiuoti rodikliai pateikiami 17 lentelėje.

17 lentelė

AB „Panevėžio statybos trestas“ grynujų pinigų srautų rodikliai

Rodikliai	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
Grynieji pagrindinės veiklos pinigų srautai, LTL	32.516.858	13.003.472	28.116.420	27.282.639
1. Grynojo pinigų srauto grąža iš pardavimo pajamų	17,0%	4,0%	5,8%	4,9%
2. Grynojo pinigų srauto grąža iš turto	8,8%	2,4%	3,6%	3,0%
3. Grynojo pinigų srauto grąža iš kapitalo	85,8%	27,4%	40,4%	22,6%
4. Grynojo pinigų srauto ir pelno santykis	305,3%	73,8%	112,7%	55,8%
5. Visų įsipareigojimų apmokėjimo koeficientas	54,4%	10,0%	19,3%	24,2%

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB „Panevėžio statybos trestas“ finansinių ataskaitų duomenis

AB „Panevėžio statybos trestas“ grynojo pinigų srauto grąža iš pardavimo pajamų 2006-2008 metais išliko panašiam lygmenyje, tačiau lyginant su 2005 metais, ji sumažėjo beveik 3

kartus. Dabartinis lygis, priešingai grynojo pelno maržai, gali būti vertinamas tik kaip patenkinamas (žr. 4 priedą), kas reiškia, kad įmonė neuždirba realaus pelno.

Turto graža grynujų pinigų srautų atžvilgiu 2006-2008 metais irgi išliko panašiam lygmenyje kaip ir grynojo pinigų srauto graža. Šiuo atveju taip pat užfiksuotas ženklus blogėjimas lyginant su 2005 metais. Šis rodiklis, priešingai anksčiau apskaičiuotai turto gražai, taip pat nėra pakankamai geras, todėl atliekant gilesnę įmonės analizę reikia ieškoti jo gerinimo prižasčių.

Kapitalo graža, lyginant su anksčiau skaičiuotu ROE koeficientu, 2008 metais yra dvigubai mažesnė, kas reiškia, kad dalis įmonės grynojo pelno buvo paskirstyta trumpalaikiam turtui finansuoti (debitoriai, atsargos ir pan.). Įmonė turėtų peržiūrėti grynujų pinigų srautų paskirstymo strategiją ir ateityje vengti tokio pelningumo bei grynojo pinigų srauto rodiklių neatitikimo.

Priešingai kitiems pinigų srauto rodikliams, visų įsipareigojimų apmokėjimo koeficientas per paskutinius tris metus augo ir per 2008 metus sudarė 24,2%, kas reiškia, kad įmonė, išlaikydama panašų pinigų srautą ir įsipareigojimų lygį, visus savo įsipareigojimus (tiek finansinius, tiek prekybinius) iš pinigų srautų galėtų padengti per 4 metus.

Atlikus santykinę grynujų pinigų srautų rodiklių analizę, galima daryti išvadą, kad kai kurie rodikliai yra žymiai blogesni nei atitinkami pelningumo rodikliai, kas reiškia, kad įmonė realiai negauna tokio pelno, kuris apskaičiuotas pelno (nuostolio) ataskaitoje ir generuojamas grynujų pinigų srautas yra paskirstomas finansuoti debitorius, atsargas, susimąžinti prekybos skolas ir pan. Kreditavimo rizikos vertinime tai yra neigiamas faktorius.

Atlikus finansinės rizikos vertinimą, galima daryti bendrą išvadą, kad įmonės pelningumo, likvidumo, dauguma apyvartumo, ir finansų struktūros rodiklių pastaraisiais metais vertintini kaip geri arba labai geri, o dėl grynujų pinigų srautų ataskaitos rodiklių bei iš to apskaičiuotų santykinų grynujų pinigų srautų rodiklių gerinimo ir siekiant išvengti kreditavimo rizikos padidėjimo ateityje įmonės vadovai turėtų priimti sprendimus dėl debitorių finansavimo, atsiskaitymo su tiekėjais politikos peržiūrėjimo ir pan.

2.2.3. AB „Panevėžio statybos trestas“ rizikos grupės nustatymas

Atlikus veiklos rizikos vertinimą ir finansinės rizikos vertinimą iš gautų duomenų ir surinktos informacijos galima atlikti AB „Panevėžio statybos trestas“ SWOT (stipriųjų, silpnųjų pusių, galimybių ir grėsmių) analizę (19 pav.).

Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
<ul style="list-style-type: none"> • Didžiausia statybų bendrovė Lietuvoje. • Turimi atestatai, licenzijos, sertifikatai vykdyti įvairaus sudėtingumo statybos darbus. • Projekto valdymas nuo pradžios iki pabaigos. • Žinomas ir atpažįstamas įmonės vardas. • Įmonės vadovų geros žinios ir patirtis statybų versle, stipri vadyba. • Finansinis stabilumas: geri likvidumo, pelningumo, apyvartumo rodikliai. • Pagrindinės pajamos gaunamos nacionaline valiuta, nėra valiutų kurso pasikeitimo rizikos. • Sumažėjusi finansinių skolų dalis, kas reiškia didesnę nepriklausomybę nuo bankų. 	<ul style="list-style-type: none"> • Akcijų kainų kitimo dinamika rodo įmonės rinkos vertės mažėjimą ir su tuo susijusį patrauklumą investuotojams. • Nepakankami pelningumo rezervai, lyginant su pagrindiniais konkurentais. • Ribiniai finansų struktūros rodikliai. • Grynujų pinigų srautų rodikliai turėtų būti gerinami peržiūrint debitorių finansavimo, atsiskaitymo su tiekėjais sąlygas ir pan.
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> • Turimi kontraktai 2009 metams leidžia prognozuoti pakankamus pardavimus ir gerą paskolų aptarnavimą. • Geros konkurencinės sąlygos, kas leidžia sulaukti rinkos atsigavimo. • Galimybė staigiai išplėsti darbų apimtį esant poreikiui rinkoje. • Pakankamai žemas išiskolinimų bankams lygis suteikia papildomo finansavimo galimybių. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bendras pasaulinis ekonomikos nuosmukis, prasidėjęs 2008 metais. • Planuojamas Lietuvos statybų rinkos smukimas daugiau kaip 40%. • Kritusios statybų paslaugų kainos. • Itin išaugusi konkurencija. • Dempingas. • Vėluojantys debitoriniai atsiskaitymai.

19 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ SWOT analizė

Šaltinis: sudaryta autorių

Iš SWOT analizėje pateiktų duomenų matome, kad veiklos ir finansinės analizės metu buvo išskirta nemažai įmonės stipriųjų pusių bei galimybių, leidžiančių teigiamai vertinti įmonės kreditavimo riziką. Tačiau vertinimo metu reikia atsižvelgti ir į silpnąsias puses bei galimas grėsmes, kurių pagal retrospektyvinę bei operatyvinę informaciją dar negalime identifikuoti, tačiau vietinės ir pasaulinės rinkos tendencijos tai jau numato. SWOT lentelės pildymas iš banko darbuotojo reikalauja plataus požiūrio bei erudicijos, taip pat atsiribojimo nuo kliento primestų teigiamų faktų. Banko darbuotojas visą informaciją turi įvertinti kritiškai, pasiremdamas rinkų apžvalgomis, vidine banko informacija bei savo erudicija, todėl šios lentelės pildymas dažniausiai patikimas kredito analitikams.

Pildant AB „Panevėžio statybos trestas“ rizikos įvertinimo lentelę, naudojami kliento veiklos rizikos ir finansinės rizikos vertinimo metu gauti rezultatai, juos susisteminant ir suvedant į vieną lentelę. Kiekvienas vertinamas rodiklis ar veiksnys turi reikšmę nuo 1 iki 16 balų. Veiklos rizikos vertinimo veiksnių ir finansinių rodiklių vertinimo atitikmuo balams pasiskirsto sekančiai:

- 1-3 balai: veiklos vertinimo veiksniai labai stiprūs; finansiniai rodikliai – ypač geri (šiais balais gali būti vertinamos tik stambios tarptautinės ar valstybinės korporacijos);
- 4-6 balai: veiklos vertinimo veiksniai stiprūs; finansiniai rodikliai – labai geri (šiais balais gali būti vertinamos tik stambios tarptautinės ar valstybinės korporacijos);

- 7-9 balai: veiklos vertinimo veiksniai pakankamai geri; finansiniai rodikliai – labai geri;
- 10-11 balai: veiklos vertinimo veiksniai silpni; finansiniai rodikliai – geri;
- 12-13 balai: veiklos vertinimo veiksniai silpni; finansiniai rodikliai – patenkinami;
- 13-16 balai: veiklos vertinimo veiksniai labai silpni; finansiniai rodikliai – nepatenkinami.

Remiantis analizės metu gautais duomenimis ir šiais balų žodiniais apibūdinimais, banko darbuotojas, vertinantis kliento riziką, užpildo rizikos vertinimo lentelę, kiekvienam veiksmui priskirdamas atitinkamą balą. Veiksnių grupei (klientas, valdymas, veiklos sektorius, pardavimų pajamos, balansas, pinigų srautai) išvedamas balo vidurkis, o iš veiksmių grupių balų išvedamas bendras vidurkis ir nustatomas kreditavimo rizikos balas.

Rizikos vertinimas užbaigiamas rizikos nustatymo lentelės pildymu, kurioje suvedami visi veiksniai, lemiantys rizikos grupę ir apskaičiuojama bendra rizikos grupė (žr. 20 pav.).

AB „Panevėžio statybos trestas“ rizikos nustatymo lentelė

Apskaičiuota rizikos grupė:

9

1. Verslo rizikos vertinimas

	Rizikos grupė	Rizikos grupės vidurkis	Komentarai
KLIENTAS		9	
Kliento akcininkų struktūra	9		Stiprūs akcininkai su finansinėmis galimybėmis. Galimybė pritraukti lėšų per akcijų emisiją.
Informacijos pateikimo kokybė	8		Pateikta pilna istorinė finansinė atskaitomybė, jokių problemų su atsakymais į papildomus klausimus. Pateikta informacija pakankamai kokybiška.
Mokėjimų istorija	9		Visi mokėjimai atliekami laiku, neigiamos informacijos iš kitų šaltinių nėra.
VALDYMAS		9	
Sugebėjimai	9		Įmonei vadovauja pakankamą išsilavinimą turintis asmenys su didele darbo statybos sferoje patirtimi.
Vadovavimas	9		Vadovai veikia pagal nusibrėžtas veiklos strategijas. Turi aiškią ateities viziją.
VEIKLOS SEKTORIUS		10	
Sektorius	11		Statybų sektoriaus perspektyvos Lietuvoje yra neigiamos. Silpnos kompanijos, turinčios mažiau diversifikuotą užsakymų portfelį 2009 metais susidurs su finansiniais sunkumais.
Rinkos pozicija	9		Nagrinėjama įmonė veikia vietos Lietuvos ir Kaliningrado srities rinkose, užima pakankamai stiprias pozicijas.
Diversifikacija	9		Pakankamai diversifikuota pirkėjų ir tiekėjų bazė. Stipri geografinė diversifikacija.

2. Finansinės rizikos vertinimas

	Rizikos grupė	Rizikos grupės vidurkis	Komentaras
PARDAVIMŲ PAJAMOS		9	
Pardavimų augimas	9		Pardavimai stabiliai augo per 2004-2008 metus.
Pelningumas	9		Pelningumo rodikliai per 2004-2008 metus augantys, geri.
BALANSAS		9	
Kapitalo struktūra	10		Kapitalo struktūra normali, vidutinis nuosavybės rodiklis.
Likvidumas	9		Įmonė neturi likvidumo problemų.
PINIGŲ SRAUTAI		10	
Iš veiklos	10		Pinigų srautai iš įmonės veiklos teigiami, galima išvengti problemų.
Skolų aptarnavimas	10		Skolų aptarnavimas iš faktinio grynujų pinigų srauto yra virš 1,0.
Finansinis lankstumas	9		Finansinis lankstumas neapribotas.

20 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ rizikos nustatymo lentelė

Šaltinis: sudaryta autorių

AB „Panevėžio statybos trestas“ kreditavimo rizikos metu buvo nustatyta 9 rizikos kategorija. Pagal AB „ATEITIES“ banko įmonių gradaciją, ši įmonė priskiriama įprasto verslo grupei, kuriai kreditavimas neapribotas. Įmonės rizikos balas tarptautinių reitingų vertinimo agentūrų reitingams turi atitikmenį: pagal Moody's įmonei nustatytas Ba2 reitingas, o pagal Standard & Poor's – BB reitingas. Kaip įmonei, nepriklausančiai tarptautinėms korporacijoms, tai yra pakankamai geras reitingas.

Įvertinus AB „Panevėžio statybos trestas“ esamos veiklos ir finansinę riziką, gaunama 9 rizikos grupė. Ši rizikos grupė leidžia kliento paskolas priskirti standartinių paskolų grupei ir suteikia galimybę toliau finansuoti klientą, teikiant jam įvairių rūšių finansavimą.

2.3. Smulkių įmonių kredito rizikos vertinimo metodika

Smulkios įmonės sąvoka nagrinėjamame banke apibrėžiama kaip įmonė arba jų grupė, kurios metinė apyvarta ar turtas neviršija 10 mln. EUR ir bendras kredito rizikos limitas (gautų paskolų suma) yra lygus ar mažesnis nei 1 mln. LTL. Smulkios įmonės apibrėžimas atitinka Bazelio komiteto nustatytus standartus ir Basel II įmonių reitingavimo nustatytus kriterijus.

Atliekant smulkios įmonės rizikos vertinimą, jai nustatomas rizikos vertinimo kriterijaus įvertinimas nuo „A“ (geriausia reikšmė) iki „D“ (blogiausia reikšmė), kuriai priskiriama atitinkama

reikšmė, išreikšta taškais. Taip pat gali būti nustatyta “E” rizikos kategorija, kuri reiškia, kad įmonė yra nemoki. Vertinant kiekvieną smulkia įmonę, išskiriamos šios atskiros kriterijaus grupės:

- finansinis pajėgumas, parodantis įmonės gebėjimus vykdyti prisiimamus įsipareigojimus bei jos finansinių rodiklių atitikimą banko nustatytiems normatyvams. Maksimali šios kriterijaus grupės vertinimo taškų suma sudaro 200;
- charakteris ir kredito istorija, parodantys įmonės kredito istoriją, veiklos patirtį, reputaciją. Maksimali šios kriterijų grupės vertinimo taškų suma sudaro 125;
- sektoriaus riziką, kuri parodo kaip smulki įmonė sugeba veikti tam tikrame sektoriuje. Šio kriterijaus maksimali taškų suma, atsižvelgiant į tai, kad kol kas nėra patikimos mažų įmonių statistikos pagal sektorius, sudaro 25 taškus.

Kiekvienas vertinimo kriterijus turi 4 reikšmes (A – geriausias, D – blogiausias), kurie atitinka tam tikrus bankui priimtinius lygius:

- A kriterijaus reikšmė - aukščiau bankui priimtino lygio;
- B kriterijaus reikšmė - bankui priimtinas lygis;
- C kriterijaus reikšmė - bankui minimaliai priimtinas lygis;
- D kriterijaus reikšmė - nepriimtinas lygis, paprastai suteikiama neigiama reikšmė.

Finansinio pajėgumo rodiklių skaičiavimas. Finansinį pajėgumą pagal smulkių įmonių vertinimo metodiką apibūdina šie rodikliai:

1. Rodikliai, apskaičiuojami remiantis pelno (nuostolio) ataskaitos duomenimis: pardavimų augimas, EBITDA pelningumo marža.
2. Rodikliai, paskaičiuojami remiantis balanso duomenimis: koreguotas nuosavybės rodiklis, einamojo mokumo koeficientas.
3. Kredito aptarnavimo pajėgumo rodikliai: skolos padengimo rodiklis, grynosios finansinės skolos ir EBITDA santykis.

Smulkios įmonės vertinime naudojamų finansinių rodiklių formulės ir apibūdinimai pareikiami 18 lentelėje.

Smulkios įmonės vertinime naudojami finansiniai rodikliai

Rodiklio pavadinimas	Formulė	Komentaras
1. Pardavimų augimas	$\frac{\text{Einamojo laikotarpio pardavimai} - \text{ankstesnio laikotarpio pardavimai}}{\text{Ankstesnio laikotarpio pardavimai}}$	Pardavimų augimo kriterijus laikomas svarbiu, nes bankas finansuoja visų pirma augantį verslą. Mažėjantys pardavimai – vienas iš ankstyvų požymių, kad įmonės finansinė padėtis gali pablogėti.
2. EBITDA pelningumo marža	$\frac{\text{Tipinės veiklos pelnas} + \text{kitos veiklos pelnas (jei nuolatinio pobūdžio)} + \text{nusidėvėjimas} + \text{amortizacija}}{\text{Pardavimai}}$	EBITDA maržos kriterijus laikomas svarbiu, nes klientas iš savo veiklos sukaupia pakankamai lėšų savo veiklos plėtrai bei finansinių įsipareigojimų vykdymui.
3. Koreguotas kapitalo rodiklis	$\frac{\text{Nuosavybė} - \text{perkainojimo rezervas} - \text{nematerialusis turtas} - \text{dukterinių ir asocijuotų įmonių skolos}}{\text{Turtas} + \text{papildomas skolinimasis-nematerialus turtas ir kitos korekcijos}}$	Koreguotas kapitalo rodiklis laikomas svarbiu, nes kuo daugiau didesnė nuosavybės dalis, tuo mažesnė kredito rizika - klientas atsparesnis neigiamiems rinkos pokyčiams, didesnis suinteresuotumas vykdyti finansinius įsipareigojimus.
4. Einamojo mokumo rodiklis	$\frac{\text{Trumpalaikis turtas} - \text{atidėjimai dėl abejotinų debitorių ir atsargų} - \text{skolos akcininkams}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai} + \text{ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis}}$	Einamojo mokumo rodiklis laikomas svarbiu, nes kuo daugiau klientas turi nuosavų bei ilgalaikių lėšų trumpalaikio turto finansavimui, tuo mažesnė kredito rizika, klientas atsparesnis mokėjimų ciklo sutrikimams
5. Skolos padengimo rodiklis.	$\frac{\text{EBITDA}}{\text{Palūkanų ir kredito grąžinimai per laikotarpį, įskaitant naują paskolą}}$	Skolos padengimo rodiklis yra svarbiausias ilgalaikių kreditų aptarnavimą (grąžinimą ir palūkanų mokėjimą) nusakantis rodiklis.
6. Grynoji finansinė skola/ EBITDA	$\frac{\text{Visos skolos, už kurias reikia mokėti palūkanas, įskaitant naujai prašomas paskolas} - \text{pinigai sąskaitoje ir terminuoti indėliai}}{\text{EBITDA}}$	Tai yra svarbiausias trumpalaikių kreditų aptarnavimą nusakantis rodiklis. Jis nusako, per kiek metų iš savo EBITDA kredito gavėjas pajėgtų grąžinti visas finansines skolas (jei nebūtų investuojama į ilgalaikį turta). Priešingai nei kiti finansiniai rodikliai, šio rodiklio reikšmė yra tuo geresnė, kuo šis santykis yra mažesnis.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB "ATEITIES" banko smulkių įmonių kreditavimo rizikos vertinimo metodiką

Apskaičiuotų finansinių rodiklių atitikimas kriterijaus reikšmėms ir suteikiamų taškų skaičius pateikiamas 19 lentelėje.

Smulkios įmonės finansinį pajėgumą vertinantys kriterijai ir taškų reikšmės

	Parametro reikšmė				Taškai			
	A	B	C	D	A	B	C	D
1. FINANSINIS PAJĖGUMAS					200	160	15	-195
1.1. Pardavimų augimas	>20%	+5...+20%	-5% ...+5%	<-5%	20	15	0	-15
1.2. EBITDA marža	> 15%	5-15%	0-5%	<0%	30	25	0	-20
1.3. Koreg. kapitalo rodiklis	>30%	20-30%	10-20%	<10%	50	40	0	-75
1.4. Einamojo mokumo koeficientas	>1,4	1,2-1,4	1,0-1,2	<1,0	20	15	0	-15
1.5. Skolos padengimo rodiklis	>1,5	1,3-1,5	1,0-1,3	<1,0	20	15	5	-50
1.6. Grynoji finansinė skola / EBITDA	<3,5	3,5-4,5	4,5-6,0	>6,0	60	50	10	-20

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB "ATEITIES" banko smulkių įmonių kreditavimo rizikos vertinimo metodiką

Skolininko charakterio vertinimo kriterijai. Vertinant šią kriterijų grupę, atsižvelgiama į šiuos faktorius:

1. *Sąskaita banke (tik su apyvartomis).* Vertinant šį kriterijų remiamasi praktikoje patikrinta prielaida, kad klientas, ilgesnį laiką aktyviai dirbantis su banku, yra geriau pažįstamas bankui ir yra mažesnė kredito rizika.
2. *Mokėjimo vėlavimai bankui per paskutinius 12 mėnesių.* Naudojant šį kriterijų rizikos vertinime, daroma prielaida, kad klientas, kuris vėlavo dažniau arba ilgesnį laikotarpį, yra labiau rizikingas.
3. *Kliento gražintų (įskaitant atnaujintus) kreditų skaičius.* Naudojant šį kriterijų rizikos vertinime, daroma prielaida, kad klientas, kuris laiku padengė anksčiau suteiktus kreditus, yra mažiau rizikingas.
4. *Išorinė informacija apie vėlavimus per paskutinius 12 mėnesių.* Klientas, kuris nemoka valstybės valdymo institucijoms, kitoms kredito institucijoms, bei kitiems ūkio subjektams, laikomas labiau rizikingu. Šiuo atveju vertinama per paskutinį 12 mėnesių metų laikotarpį esami įsipareigojimai – pagal užklausas, teikiamas Lietuvos banko Paskolų rizikos duomenų bazei ar UAB Infobankui. Papildomai gali būti vertinama vieša informacija iš tinklapių www.creditreform.lt, arba www.zvilgznisarciau.lt, vieša informacija apie pasibaigusius teismo procesus, Banko vidinė informacija apie sąskaitų areštus ir inkasinius mokėjimo nurodymus.
5. *Kliento charakteris, sąžiningumas.* Klientai (įmonės savininkai ar vadovai), kurie yra sąžiningi, žinomi verslo visuomenėje, turi patikimų verslininkų reputaciją ir ją saugo, gerai supranta savo verslą, bankui paaiškina savo verslo strategiją, yra mažiau rizikingi. Šiuo atveju vertinimas yra subjektyvus, todėl už šį kriterijų suteikiama nedaug teigiamų taškų (iki 3% maksimalios taškų sumos).
6. *Verslo patirtis šiame segmente.* Klientai (įmonėje sprendimus priimančias asmuo), kurie ilgiau dirba pasirinktame verslo segmente, turi specifinės sektoriaus patirties, ryšius su tiekėjais ir pirkėjais, yra mažiau rizikingi nei pradedantys veiklą pasirinktame sektoriuje. Šiuo atveju vertinimas yra subjektyvus, tačiau gana objektyviai išmatuojamas.
7. *Bendra verslo patirtis.* Klientai (įmonėje sprendimus priimančias asmenys), kurie ilgiau dirba versle arba turi vadovavimo patirties, moka įvertinti verslo riziką, pakankamai supranta finansų apskaitą, turi ir gali palaikyti ryšius su verslo partneriais, darbuotojais, yra mažiau rizikingas nei pradedantis veiklą. Šiuo atveju vertinimas yra subjektyvus, tačiau

gana objektyviai išmatuojamas. Laikotarpis skaičiuojamas ne nuo įmonės įsteigimo, o nuo realios veiklos pradžios.

8. *Esamų finansinių ataskaitų ir kitos informacijos kokybė.* Klientas, kuris bankui pateikia išsamią finansinę informaciją ir reikalaujamas paaiškinimus, yra mažiau rizikingas. Neteisingai ar aplaidžiai vedama finansų apskaita, nutylima esminė informacija kelia grėsmę teisingam finansų įvertinimui. Čia nėra vertinamos sąmoningos apgavystės ir sąmoningi finansinės padėties iškraipymai ir nutylėjimai – tai neturėtų būti automatinio kredito rizikos vertinimo objektas.
9. *Verslo ir marketingo planas, kredito paskirties pagrindimas.* Klientas, kuris pagrindžia bankui kredito paskirtį ir kredito grąžinimo šaltinius yra žymiai mažiau rizikingas, nei nepateikiantis išsamios informacijos. Ilgalaikių ir trumpalaikių kreditų rizikos įvertinimas skiriasi, todėl informacijos pateikimo apimtis labai skiriasi.

Pagal kiekvieną iš šių kriterijų yra nustatomas rizikos balas bei galutinėje rizikos vertinimo ataskaitoje priskiriama taškų suma. Kriterijaus atitikimas taškų reikšmėms pateiktas 20 lentelėje.

20 lentelė

Kliento charakterį vertinantys kriterijai ir taškų reikšmės

	Parametro reikšmė				Taškai			
	A	B	C	D	A	B	C	D
CHARAKTERIS (kredito istorija, patirtis, reputacija)					125	50	-70	-375
<u>Kredito istorija</u>								
Sąskaita banke (tik su apyvartomis)	>5 m.	24-60 mėn.	6-24 mėn.	<6 mėn.	10	5	0	-5
Mokėjimo vėlavimai bankui per paskutinius 12 mėnesių	Max 1-2 kartus iki 7 d. ARBA nebuvo kreditų pastaraisiais metais (gera ankstesnė kredito istorija)	3-4 kartus per paskutinius metus iki 7 d. ARBA bent 1 kartas 8-15 d. ARBA pirmas kreditas	2-3 kartus iki 15 d. per paskutinius metus ARBA bent 1 kartas 16-30 d.	per pastaruosius metus: 4 ir daugiau kartų virš 15 d. ARBA >30 d. 2 ir daugiau kartų ARBA esantys vėlavimai	25	0	-50	-150
Kliento grąžintų (įskaitant pratęstus) kreditų skaičius	>3	2-3	1	0	10	5	0	-5
Išorinė informacija apie vėlavimus per paskutinius 12 mėnesių	Max 1 kartą	2 kartai ARBA nėra informacijos	1 esamas ARBA 3 ir daugiau per pastaruosius metus	2 ir daugiau esantys vėlavimai	15	0	-25	-75
<u>Kliento charakteris, sąžiningumas, patirtis</u>								
Kliento charakteris, sąžiningumas	A	B	C	D	15	10	0	-50
Verslo patirtis šiame segmente	>5 m.	24-60 mėn.	13-24 mėn.	<12 mėn.	15	10	5	-20
Bendra verslo patirtis	>5 m.	24-60 mėn.	13-24 mėn.	<12 mėn.	10	5	0	-20
<u>Informacijos kokybė</u>								
Esamų finansinių ataskaitų ir kitos informacijos kokybė	Gera	Vidutinė	Silpna	Rimtos klaidos	10	5	0	-25
Prognozės, verslo ir marketingo plano	A	B	C	D	15	10	0	-25

Šaltinis: sudaryta autorių pagal AB "ATEITIES" banko smulkių įmonių kreditavimo rizikos vertinimo metodiką

Sektoriaus rizikos vertinimo kriterijai. Šis kriterijus naudojamas vertinant specifinę smulkių įmonių riziką susietą su sektoriumi. Kadangi kol kas nėra patikimos mažų įmonių statistikos pagal sektorius, šis kriterijus turi nedidelį svorį. Palankiau vertinami šie sektoriai, kurie nereikalauja didelės kapitalo masės ar kitaip neapsaugoti specifiniais įėjimo barjerais; apsaugoti nuo naujų konkurentų specifiniais įėjimo barjerais (intelektualiniais, licencijomis); kuriuose nėra tikslinga veikti stambioms įmonėms, ir yra nišos.

Nepalankiai vertinami sektoriai, kuriuose yra didelė rinkos koncentracija arba verslo aplinkoje analizuojamu laiku rizikingi sektoriai.

Šio kriterijaus vertinimo reikšmės:

A – žemos rizikos sektoriai. Už tokį vertinimą skiriama maksimali 25 taškų suma;

B – vidutinės rizikos sektoriai. Už tokį vertinimą skiriama 0 taškų;

C – padidintos rizikos sektoriai, skiriama –10 taškų;

D – rizikingi sektoriai, skiriama –25 taškai.

Kliento būklė nustatoma ir sprendimas priimamas sumuojant visų kriterijų (finansinės būklės, kliento charakterio vertinimo ir sektoriaus rizikos vertinimo) taškus:

- Labai gera būklė, jei taškų suma yra 250 taškų ir daugiau. Tokiu atveju klientas priskiriamas aukštos kokybės rizikos kategorijai (A);
- Gera būklė, jei taškų suma nuo 125 iki 249 taškų. Toks klientas priskiriamas vidutinės kokybės (B) rizikos kategorijai;
- Patenkinama būklė, jei surenkama nuo 75 iki 124 taškų. Klientas tokiu atveju priskiriamas priimtinos kokybės (C) rizikos kategorijai;
- Bloga būklė, jei surenkama mažiau nei 75 taškai. Klientas priskiriamas aukštos rizikos (D) kategorijai;
- Labai bloga būklė, jei skolininkui nustatytas nemokumas pagal banke galiojantį nemokumo apibrėžimą. Skolininkas priskiriamas nemokių klientų (E) rizikos kategorijai.

2.4. UAB „Baldynė“ kreditavimo rizikos vertinimas pagal smulkių įmonių kredito rizikos vertinimo metodiką

Kredito rizikai įvertinti smulkių įmonių kategorijoje pagal AB „ATEITIES“ bankas kreditavimo rizikos vertinimo metodiką buvo pasirinkta įmonė, veikianti apdirbamosios pramonės sektoriuje, UAB „Baldynė“. Bendrai visų Lietuvos komercinių bankų suteiktos paskolos šiam

ekonominiam sektoriui 2008 m. gruodžio 31 dienai sudarė 10,7% ir buvo antras pagal dydį tarp įmonių ekonominių veiklų.

Smulkios įmonės kreditavimo rizikos vertinimo procesas apima finansinio pajėgumo skaičiavimą, kuris atliekamas apskaičiuojant 6 santykinis finansinius rodiklius, įmonės charakterį ir kredito istoriją, bei sektoriaus riziką. Atliekant rizikos vertinimą, išskirsime įmonės kreditavimo riziką per keletą metų, nagrinėdami finansinius duomenis už 2004 – 2008 metus (pateikti 11 priede), identifikuodami laikotarpius, kuomet įmonės kreditinė rizika buvo padidėjusi, o kuriais sumažėjusi.

Smulkių įmonių kreditavimo rizikos vertinimas yra standartizuotas ir atliekamas įvertinus anksčiau minėtus faktus ir užpildant rizikos vertinimo lenteles. Įmonės analizė pradedama nuo bendros informacijos apie įmonę.

Minkštų baldų gamybos įmonė UAB „Baldynė“ įkurta 2002 m. Per gana trumpą laiką įmonė labai sparčiai išplėtojo minkštų baldų gamybą, bei rinkos plėtrą. Šiuo metu įmonėje dirba 80 asmenų kolektyvas. Įmonei vadovauja vienintelis akcininkas, turintis 12 metų darbo patirtį šiame sektoriuje. UAB „Baldynė“ turi nuosavas gamybines patalpas kurių gamybinis plotas siekia 3000 m², kurias įsigijo 2006 metais. Taip pat įmonė 2004-2007 metais investavo į naujus įrenginius. Naujai buvo įrengta lentpjūvė ir šiuolaikinė džiovykla. Tai įmonei padėjo minimizuoti darbo išteklius.

UAB „Baldynė“ gali pasiūlyti 22-jų skirtingų modelių minkštų baldų komplektų. Prisitaikydami prie augančių klientų poreikių, gamina ir nestandartinių matmenų užsakymus. Pagrindinės įmonės pajamos yra iš gaminamų baldų, individualių užsakymų įmonė neatlieka. Pagrindinė realizavimo rinka – Lietuvos gyventojai, produkcijos eksporto šiai dienai nėra. Konkurencinė aplinka šiai dienai pakankamai sudėtinga, dėl užsakymų sumažėjimo dalis baldus gaminančių įmonių bankrutavo 2008 metais arba yra prie bankroto ribos. UAB „Baldynė“ gamina baldus, kurie skirti mažas ir vidutines pajamas turinčius pirkėjus. Pagrindinis pranašumas prieš konkurentus yra tas, kad bendrovė turi savo baldų salonų tinklą Lietuvoje, dalis salonų yra nuosavi. Įmonė gali operatyviai pateikti pirkėjui norimus įsigyti baldus su nuosavu transportu.

Remiantis šia informacija bei kitais įmonės bankui pateikiamais duomenimis (paraiška, finansinės atskaitomybės straipsnių iššifravimas, banko vadybininko pokalbiai su įmonės vadovu, bendras rinkos išmanymas bei banko duomenų bazių naudojimas), atliekamas kliento charakterio vertinimas. Atliekant vertinimą, daroma prielaida, kad esminių pokyčių įmonės veikloje per 2004-2008 metus nebuvo, todėl vertinimas nebus atliekamas pamečiui.

UAB „Baldynė“ veiklos rizikos vertinimas

Parametras	Vertinimo kriterijus	Taškai	Rizikos balas
Kredito istorija			
Sąskaita banke (tik su apyvartomis)	24-60 mėn.	5	B
Mokėjimo vėlavimai bankui per paskutinius 12 mėnesių	3-4 k.iki 7 dienų	0	B
Kliento gražintų (įskaitant prarastus) kreditų skaičius	2 kreditai	5	B
Išorinė informacija apie vėlavimus per paskutinius 12 mėnesių	Nėra informacijos	0	B
Iš viso:		10	
Kliento charakteris, sąžiningumas, patirtis			
Kliento charakteris, sąžiningumas	Patikimas, sąžiningas	15	A
Verslo patirtis šiame segmente	>5 metai	15	A
Bendra verslo patirtis	>5 metai	10	A
Iš viso:		40	
Informacijos kokybė			
Esamų finansinių ataskaitų ir kitos informacijos kokybė	Gera	10	A
Prognozės, verslo ir marketingo planas	Vidutinė	10	B
Iš viso:		20	
Galutinis taškų skaičius ir rizikos balas:		70	B

Šaltinis: sudaryta autorių

Pagal turimą informaciją buvo atliktas kliento veiklos rizikos vertinimas. Gauti rezultatai buvo sudėti į rizikos balo nustatymo matricą bei gauta, kad veiklos rizika vertinama B rizikos balu. Daugiausiai įtakos tam turėjo kliento sąskaitos buvimas banke, buvę mokėjimo vėlavimai bei prognozės. Tačiau kaip jau buvo minėta ankstesnėje dalyje, veiklos rizikos vertinimas bendrą rizikos balą įtakoja tik apie 35 proc., todėl dar reikalinga atlikti finansinės bei sektoriaus rizikos vertinimą.

Finansinės rizikos vertinimas atliekamas remiantis istoriniais duomenimis. Praktikoje lyginami praėjusių dviejų laikotarpių duomenys, pagal metodologiją neanalizuojant 4-5 metų senumo duomenų. Siekiant ištirti įmonės finansinę riziką praeityje ir dabartyje bei pastebėti jos tendencijas, šiame darbe nagrinėjamas 2004-2008 metų laikotarpis.

UAB „Baldynė“ finansinio pajėgumo vertinimas

Rodikliai	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
Pardavimų augimas	141,7%	58,5%	37,7%	56,0%	12,5%
Suteikiamų taškų skaičius	20	20	20	20	15
EBITDA pelningumo marža	6,4%	15,6%	9,1%	17,9%	17,7%
Suteikiamų taškų skaičius	25	30	25	30	30
Koreguotas kapitalo rodiklis	26,3%	54,5%	38,7%	48,8%	56,0%
Suteikiamų taškų skaičius	40	50	50	50	50
Einamojo mokumo rodiklis	1,17	2,10	2,35	1,72	1,91
Suteikiamų taškų skaičius	0	20	20	20	20
Skolos padengimo rodiklis	1,76	6,78	2,73	8,52	5,42
Suteikiamų taškų skaičius	20	20	20	20	20
Grynoji finansinė skola / EBITDA	0,59	0,27	2,88	0,51	0,50

Suteikiamų taškų skaičius	60	60	60	60	60
Iš viso taškų:	165	200	195	200	195
Rizikos balas pagal finansinius rodiklius:	A	A	A	A	A

Šaltinis: sudaryta autorių

Apskaičiavus rizikos vertinime naudojamus santykinius finansinius rodiklius matome, kad visais periodais kliento finansinė rizika vertinama A rizikos balu.

Atlikus kliento veiklos rizikos ir finansinio pajėgumo vertinimą, reikalinga nustatyti sektoriaus riziką. Sektoriaus rizika nustatoma remiantis banko analitikų atliekama sektorine analize bei išorine informacija (makroekonomikos apžvalgomis, straipsniais verslo tema ir pan.). Šiuo konkrečiu atveju šiame periode baldų pramonė priskiriama rizikingam sektoriui, todėl vertinime surenka -25 taškus.

Susisteminta visų trijų vertinimo kriterijų informacija ir galutinis rizikos balas pateikiamas sekančioje lentelėje.

23 lentelė

UAB „Baldynė“ kreditavimo rizikos balo nustatymas

Kriterijus	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
Kliento charakterio vertinimas	70	70	70	70	70
Finansinio pajėgumo rodiklių vertinimas	165	200	195	200	195
Sektoriaus vertinimas	-25	-25	-25	-25	-25
Iš viso taškų:	210	245	240	245	240
Bendras rizikos balas:	B	B	B	B	B

Šaltinis: sudaryta autorių

Nepaisant labai gerų finansinio pajėgumo rodiklių bei gero veiklos rizikos vertinimo, įmonės bendrą rizikos balą pablogino sektoriaus rizika, kuri šiam momentui bankui yra nepriimtina.

Atlikus UAB „Baldynė“ kreditavimo rizikos analizę pagal AB „ATEITIES“ bankas smulkių įmonių rizikos vertinimo metodiką, visais nagrinėtais laikotarpiais gauname „B“ rizikos balą, kas reiškia, kad kliento būklė vertintina kaip gera ir jo finansiniai įsipareigojimai priskiriami vidutinės kokybės rizikos kategorijai. Šios kategorijos klientams papildomas skolinimas nėra apribotas, tačiau bankas, periodiškai (kas ketvirtį) vertindamas kliento riziką, stebės, kuria linkme kryps rizikos balas.

3. RIZIKOS VERTINIMO MODELIAVIMO SPRENDIMAI

3.1. Bankroto tikimybės nustatymo modelių naudojimas kredito rizikos vertinime

Įmonių veikloje yra įvairių rizikos rūšių, kurių bankas kartais nevertina ar netinkamai identifikuoja. Viena iš tokių rizikų yra įmonės bankrotas, kuris gali įvykti didėjant konkurencijai ar plečiantis rinkoms. Gresiantiems bankrotams identifikuoti naudojami įvairūs metodai ir modeliai. Šiame darbe bandysime apskaičiuoti nagrinėtų įmonių bankroto tikimybę ir sulygtinti gautus rezultatus su santykinės finansinės analizės duomenimis.

Įmonės bankroto tikimybės nustatymui pasirinksiame labiausiai paplitusius Altman (biržoje kotiruojamų įmonių bankroto tikimybės nustatymo modelis), R.Lis ir G.Springate modelius. Šie modeliai skiriasi santykinių rodiklių, pasirenkamų bankroto tikimybei nustatyti, rūšimis.

AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybę nagrinėtu laikotarpiu 2004-2008 metais įvertinsime visais trimis modeliais.

24 lentelė

AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybės nustatymas pagal Altman'o modelį

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008
K1=Pelnas prieš mokesčius / Turtas	0,044	0,130	0,123	0,145	0,249
K2=Pardavimai / Turtas	1,720	1,962	1,819	2,267	2,391
K3=Nuosavas kapitalas / Skolintas kapitalas	0,463	0,634	0,366	0,479	1,071
K4=Nepaskirstytas pelnas / Turtas	0,058	0,158	0,147	0,225	0,400
K5=Apyvartinis kapitalas / Turtas	0,305	0,208	0,109	0,126	0,307
Altmano indeksas Z	2,589	3,244	2,781	3,500	4,784

Šaltinis: sudaryta autorių

Pagal šį modelį įmonei bankrotas gresia, jeigu indekso reikšmė yra $<1,8$, bankroto tikimybė didelė, jeigu $1,81 < Z < 2,7$, ir bankroto tikimybė galima, kai $Z < 2,9$. Iš gautų duomenų matome, kad įmonei buvo iškilusi bankroto tikimybė 2004 ($Z=2,589$) ir 2006 ($Z=2,781$) metais, tačiau 2007-2008 metais indekso reikšmė buvo didesnė už 2,9, todėl įmonei bankroto grėsmės nebebuvo.

Pagal R.Lis modelį apskaičiuoti duomenys pateikiami 25 lentelėje.

25 lentelė

AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybės nustatymas pagal R.Lis modelį

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008
V1 = Apyvartinis kapitalas / Turtas	0,305	0,208	0,109	0,126	0,307
V2 = Pelnas iš pardavimų / Turtas	0,029	0,109	0,100	0,116	0,209
V3 = Nepaskirstytas pelnas / Nuosavas kapitalas	0,182	0,408	0,549	0,694	0,774
V4 = Nuosavas kapitalas / Įsipareigojimai	0,463	0,634	0,366	0,479	1,071
Indeksas	0,033	0,047	0,048	0,059	0,084

Šaltinis: sudaryta autorių

Pagal šį modelį įmonei gresia bankrotas jei indekso reikšmė yra mažesnė nei 0,037, todėl matome, kad įmonei grėsė bankrotas 2004 metais. Skirtingai nei Altman modelis, šis modelis nerodo įmonės bankroto tikimybės 2006 metais.

Pagal trečią, G.Springate, modelį įmonei bankrotas gresia tuo atveju, jei indeksas $Z < 0,862$.

26 lentelė

AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybės nustatymas pagal G.Springate modelį

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008
A = Apyvartinis kapitalas / Turtas	0,305	0,208	0,109	0,126	0,307
B = Pelnas iki apmokestinimo / Turtas	0,044	0,130	0,123	0,145	0,249
C = Pelnas iki apmokestinimo / Trump. įsipareigojimai	0,094	0,227	0,173	0,224	0,575
D = Nepaskirstytas pelnas / Turtas	0,058	0,158	0,147	0,225	0,400
Indeksas	0,570	0,931	0,758	0,960	1,880

Šaltinis: sudaryta autorių

Atlikus skaičiavimus, matome, kad pagal šį modelį įmonei bankrotas negresia nei vienu metu.

Išanalizavus bankroto tikimybę pagal tris modelius, matome, kad pagal du iš trijų modelių, AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto grėsmė buvo iškilusi 2004 metais, o vienas modelis papildomai rodė, kad įmonės bankrotas buvo galimas dar ir 2006 metais. Įvertinus bendrai gautus duomenis pagal visus tris modelius, galime daryti išvadą, kad pagal paskutinių dviejų metų duomenis įmonei bankrotas negresia.

Analogiškai vertiname ir UAB „Baldynė“ bankroto tikimybę pagal šiuos modelius.

27 lentelė

UAB „Baldynė“ bankroto tikimybės nustatymas pagal Altman'o modelį

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008
K1=Pelnas prieš mokesčius / Turtas	0,148	0,265	0,087	0,224	0,177
K2=Pardavimai / Turtas	2,839	1,831	1,352	1,678	1,573
K3=Nuosavas kapitalas / Skolintas kapitalas	0,356	1,201	0,633	0,954	1,285
K4=Nepaskirstytas pelnas / Turtas	0,159	0,371	0,264	0,000	0,155
K5=Apyvartinis kapitalas / Turtas	0,112	0,438	0,347	0,307	0,337
Altmano indeksas Z	3,899	4,471	2,805	3,357	3,552

Šaltinis: sudaryta autorių

Pagal Altman'o modelį įmonei buvo iškilusi nedidelė bankroto grėsmė 2006 metais. Šiuo metu tokios tikimybės nėra.

UAB „Baldynė“ bankroto tikimybės nustatymas pagal R.Lis modelį

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008
V1 = Apyvartinis kapitalas / Turtas	0,112	0,438	0,347	0,307	0,337
V2 = Pelnas iš pardavimų / Turtas	0,126	0,218	0,069	0,183	0,155
V3 = Nepaskirstytas pelnas / Nuosavas kapitalas	0,605	0,679	0,682	0,000	0,277
V4 = Nuosavas kapitalas / Įsipareigojimai	0,356	1,201	0,633	0,954	1,285
Indeksas	0,053	0,088	0,068	0,037	0,053

Šaltinis: sudaryta autorių

R.Lis modelis, skirtingai nuo Altman'o modelio, rodo nežymią įmonės bankroto tikimybę 2007 metais.

UAB „Baldynė“ bankroto tikimybės nustatymas pagal G.Springate modelį

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008
A = Apyvartinis kapitalas / Turtas	0,112	0,438	0,347	0,307	0,337
B = Pelnas iki apmokestinimo / Turtas	0,148	0,265	0,087	0,224	0,177
C = Pelnas iki apmokestinimo / Trumpalaikiai įsipareigojimai	0,222	0,665	0,337	0,636	0,561
D = Nepaskirstytas pelnas / Turtas	0,159	0,371	0,264	0,000	0,155
Indeksas	0,884	2,093	1,124	1,422	1,426

Šaltinis: sudaryta autorių

Skaičiuojant UAB „Baldynė“ bankroto tikimybę pagal Springate modelį, matome, kad nei vienais metais įmonei bankrotas negresia.

Apskaičiavus UAB „Baldynė“ bankroto tikimybės indeksus pagal atskirus modelius, galima daryti išvadą, kad įmonei bankrotas negresia nei vienais metais.

Susiejus abiejų įmonių rezultatus, gautus iš bankroto tikimybės nustatymo modelių su ankstesnėje dalyje nustatytomis įmonių rizikos grupėmis bei jų kreditingumu, galima daryti išvadą, kad bankroto tikimybės modeliai patvirtino tiek AB „Panevėžio statybos trestas“, tiek UAB „Baldynė“ gerą finansinę būklę 2004-2008 metais be gresiančių bankrotų.

3.2. Perspektyvinės analizės naudojimas stambių ir vidutinių įmonių kredito rizikos vertinime

Šioje darbo dalyje pasinaudodami rizikos vertinimo modeliavimu įvertinsime AB „Panevėžio statybos trestas“ veiklos perspektyvas 2009-2013 metais bei galimybę gauti kreditą. Kreditas bus naudojamas įrangos pirkimui ir socialinio būsto statybai pagal miesto savivaldybės paskelbtą konkursą. Kadangi tikimybė laimėti konkursą yra didesnė, jeigu statanti bendrovė pati gauna finansavimą bei suteikia galimybę savivaldybei atsiskaityti dalimis per 10 metų, tai klientas

kreipiasi į banką dėl kredito suteikimo 5 metų laikotarpiui. Kadangi savivaldybės atsiskaitymai už pastatytą socialinį būstą nesutampa su kredito gražinimo grafiku, todėl bankas vertins pačios įmonės galimybes iš generuojamo srauto aptarnauti tokio dydžio kreditą 5 metų terminui. Prašomo kredito sąlygos:

- projekto vertė: 30 000 000 LTL;
- nuosava dalis: 10 000 000 LTL (įmonė naudoja iš ankstesnių metų pelno);
- prašoma suma: 20 000 000 LTL;
- tikslas: įrangos pirkimui ir socialinio būsto statybai;
- terminas ir gražinimo grafikas: paskolos terminas 5 metai, gražinimas – anuiteto būdu kas mėnesį;
- palūkanų norma: fiksuota visam laikotarpiui 7,0%;
- paskolos gražinimo garantijos: įmonės esamo turto įkeitimas, perkamo ir statomo turto įkeitimas. Prašomos paskolos ir užstato santykis atitinka banko reikalavimus – finansuojama suma sudaro 60% nuo nekilnojamojo turto vertės ir 40% nuo įrangos vertės.

Prognozavime galima išskirti keletą etapų: duomenų rinkimo, duomenų apibendrinimo, modelio sukūrimo ir jo įvertinimo, prognozavimo ir prognozės įvertinimo. Retrospektyviniai ir operatyviniai duomenys buvo surinkti ir apibendrinti ankstesnėse darbo dalyse. Šioje dalyje sukursime prognozavimo modelį, atliksime finansinių ataskaitų bei finansinių rodiklių prognozavimą 2009-2013 metams bei įvertinsime gautus rezultatus. Šiame darbe prognozavimui bus naudojami šie metodai: statistinės literatūros analizė, lyginimas, sisteminimas, apibendrinimas, detalizavimas, analitinių rodiklių skaičiavimas.

3.2.1. Prognozinės finansinės atskaitomybės sudarymas

Banke klientui pagal esamą kredito istoriją ir verslo bei finansinę riziką yra atliktas kredito rizikos vertinimas ir nustatyta 9 rizikos grupė, jis priskirtas svarbių klientų segmentui. Kadangi prašomas naujas kreditas, būtina iš naujo įvertinti kliento kreditavimo riziką ir galimybes aptarnauti esamus ir būsimus finansinius įsipareigojimus. Tam tikslui būtina atlikti kliento finansinės būklės prognozę 5 metų laikotarpiui, įvertinant besikeičiančią verslo riziką bei būsimus pokyčius kliento finansinėse ataskaitose. Prielaidos prognozėms grindžiamos faktiniais paskutinių trijų metų balanso ir pelno (nuostolio) ataskaitų rodiklių augimais bei santykiniais rodikliais.

Prielaidos AB „Panevėžio statybos trestas“ finansinėms prognozėms

Prielaidos	2006	2007	2008	2009P	2010P	2011P	2012P	2013P
Pardavimų augimas, %	0,0%	51,0%	15,0%	-35,0%	-25,0%	-10,0%	15,0%	15,0%
Bendrojo pelno marža, %	12,0%	11,0%	16,0%	7,0%	6,0%	8,0%	10,0%	12,0%
Veiklos išlaidų dalis, %	5,0%	5,0%	6,0%	5,0%	7,0%	7,0%	7,0%	7,0%
Pelno mokesčio norma, %	15,0%	15,0%	15,0%	15,0%	15,0%	15,0%	15,0%	15,0%
Pirkėjų skolų apyvartumas, dienomis	78	84	67	75	80	75	73	71
Atsargos, dienomis	55	12	9	12	15	15	15	15
Mokėtinų sumų apyvartumas, dienomis	59	54	47	45	40	38	37	35
Kitos gautinos sumos, % nuo pardavimų	0,0%	1,0%	1,0%	5,0%	5,0%	5,0%	5,0%	5,0%
Kitos mokėtinos sumos, % nuo išlaidų	83,0%	62,0%	29,0%	35,0%	35,0%	29,0%	27,0%	22,0%
Įsigytas (-parduotas) turtas, mln.LTL	22,7	8,67	16,45	30	5	5	5	5

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Makroekonomikos apžvalga Nr. 34 (2008), Makroekonomikos apžvalga Nr. 35 (2009), Lietuvos banko vidutinio laikotarpio makroekonominės prognozės (2009), Baltijos šalių apžvalga (2009), Lietuvos ekonomikos perspektyvos (2008)

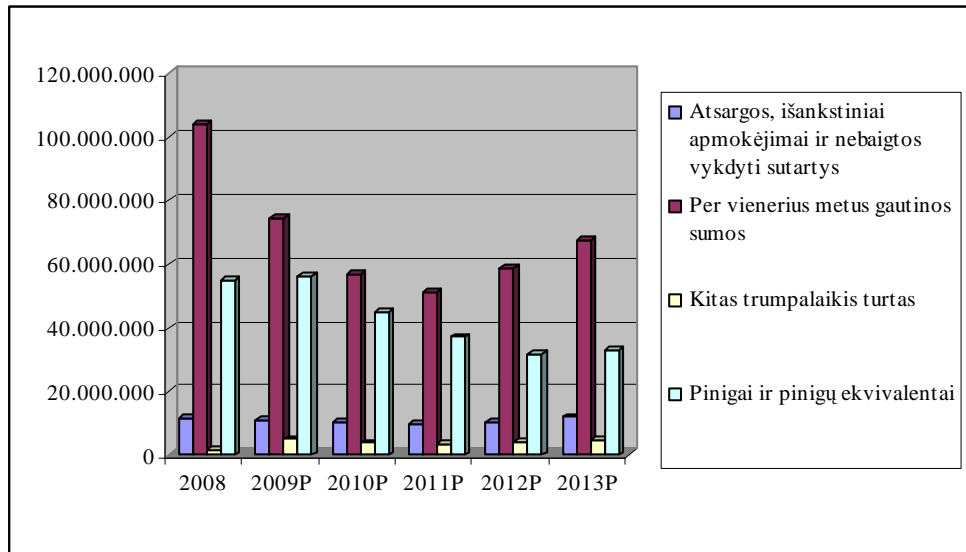
Prielaidos prognozėms padarytos pagal įvairių komercinių bankų analitikų paruoštas ekonomikos apžvalgas, Lietuvos banko makroekonominės prognozes, apžvalgas ir straipsnius internete, atsižvelgiant į tai, kad:

- Planuojamas Lietuvos statybų rinkos smukimas 2009 metais daugiau kaip 40%, todėl planuojama, kad kliento pardavimo pajamos 2009 metais lyginant su 2008 metais sumažės 35%, 2010 metais mažės dar 25% nuo 2009 metų lygmens, 2011 metais mažės dar 10%. Pajamų augimas planuojamas tik 2012-2013 metais.
- Kritusios statybų paslaugų kainos, itin išaugusi konkurencija ir galimas dempingas sumažins kliento bendrojo pelno maržas 2009 – 2011 metais iki 7-8%.
- Vėluojantys debitoriniai atsiskaitymai padidins pirkėjų skolų apyvartumą iki 75-80 dienų.
- Įmonė palaikomosios investicijoms į ilgalaikį turtą 2010-2013 metais skirs po 5,0 mln.LTL.

Pagal šias prielaidas, 2008 metų balanso ir pelno(nuostolio) ataskaitos pagrindu sudarytos prognozinės balanso ir pelno(nuostolio) ataskaitos pateikiamos 12 priede.

Prognozuojant buvo padaryta prielaida, kad įmonės ilgalaikis nematerialus turtas bei finansinis turtas nesikeis per prognozuojamą laikotarpį, todėl ilgalaikio turto struktūroje atsispindi tik ilgalaikio materialaus turto pokyčiai nuo 58 559 306 LTL 2009 metais iki 49 650 647 LTL 2013 metais (mažėjimas sudarys 15,2%).

Įmonės trumpalaikio turto kitimo dinamika 2009 – 2013 metais parodyta 21 pav.

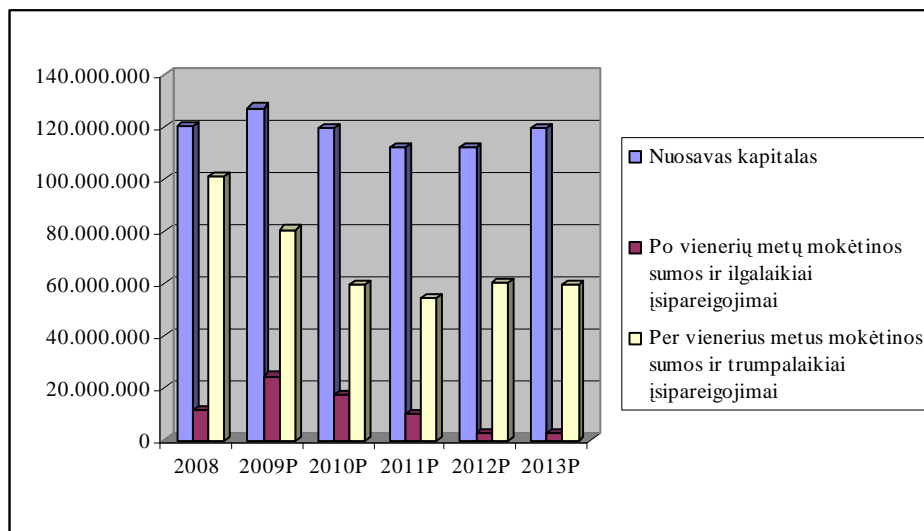

21 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ trumpalaikio turto struktūra 2008 – 2013 metų pabaigoje

Šaltinis: sudaryta autorių

Kaip matome iš 21 paveikslo, didžiąją dalį trumpalaikio turto visais prognozuojamais laikotarpiais sudarys per vienerius metus gautinos sumos ir pinigai bei pinigų ekvivalentai (kaip ir praėjusiais laikotarpiais). Prognozuojama, kad priklausomai nuo pardavimų pokyčių, keisis ir per vienerius metus gautinų sumų faktinis dydis, t.y. 2009-2011 metais jis mažės 31,6%, o 2012-2013 metais augs 15%. Pinigai ir jų ekvivalentai sumažės nuo 56 378 955 LTL 2009 metais iki 32 902 660 LTL 2013 metais, arba 41,6%.

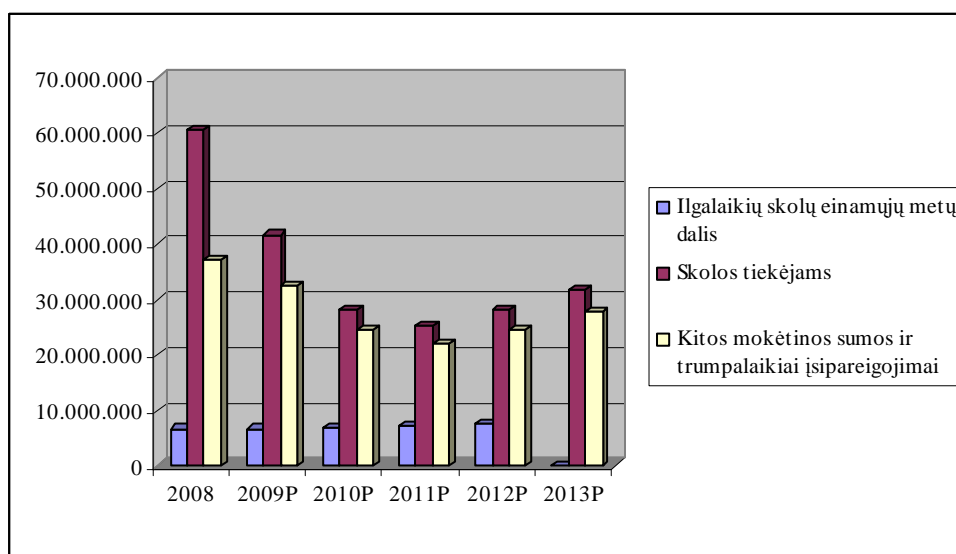
Nuosavybės ir įsipareigojimų struktūroje 2009-2013 metų laikotarpyje keisis visos dalys. Nuosavas kapitalas išlaikys didžiausią lyginamąjį svorį visoje struktūroje (žr. 22 pav.). Pagrindinę įtaką nuosavo kapitalo pokyčiams turės prognozuojamas įmonės pelnas ar nuostolis. Dėl paskolų grąžinimo mažės ilgalaikiai įmonės įsipareigojimai (76,3% nuo 24 538 426 LTL 2009 metais iki 2 712 610 LTL 2013 metais).

22 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ nuosavybės ir įsipareigojimų struktūra 2008 – 2013 metų pabaigoje

Šaltinis: sudaryta autorių

Trumpalaikių įsipareigojimų dalyje didžiausią dalį sudarys skolos tiekėjams. Planuojama, kad 2009 – 2011 metais jos mažės mažėjant pardavimų apimtims per 39,2% nuo 41 653 551 LTL 2009 metais iki 25 339 243 LTL 2011 metais, o po to iki 2013 metų jos augs 25% pakol 2013 metais pasieks 31 709 475 LTL. Ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis išliks daugmaž stabili (2009 metais sudarys 6 712 225 LTL, 2010 metais – 6 980 582 LTL, 2011 metais – 7 268 338 LTL ir 2012 metais – 7 576 897 LTL). Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai 2009-2011 metais mažės 31,8%, o 2012-2013 metais augs 25,3% (žr. 23 pav.).

23 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ trumpalaikių įsipareigojimų struktūra 2008-2013 metais

Šaltinis: sudaryta autorių

Atliekant horizontaliąją prognozuojamos pelno (nuostolio) ataskaitos analizę banke analizuojami pardavimų ir pelno kitimai. Iš AB „Panevėžio statybos trestas“ horizontalios analizės matome, kad planuojamas pardavimų kritimas 2009-2011 metais (32,5% nuo 363 286 645 LTL iki 245 218 485 LTL), o 2012-2013 metais pardavimai vėl pradės augti (planuojamas augimas 32,2%).

Bendrasis pelnas absoliučiąja išraiška mažės 2009-2010 metais 35,8%, o 2011-2013 metais pradės augti ir augs 138%. Planuojama, kad dėl didelių veiklos sąnaudų 2010-2011 metais įmonės veiklos pelnas bus neigiamas. Atitinkamai pelnas prieš apmokestinimą tuo laikotarpiu bus neigiamas.

3.2.2. Prognozuojamų santykinų finansinių rodiklių apskaičiavimas

Remiantis sudarytais prognoziniais balansais ir pelno (nuostolio) ataskaitomis, apskaičiuojami prognozuojami 2009 – 2013 metų santykiniai finansiniai rodikliai, naudojami kredito rizikos finansiniame vertinime. Rodikliai išskiriami į penkias grupes: likvidumo, finansų struktūros, pelningumo, veiklos efektyvumo ir pinigų srautų rodikliai.

31 lentelė

Prognozuojami AB „Panevėžio statybos trestas“ likvidumo rodikliai 2009 – 2013 metams

Rodikliai	2008	2009P	2010P	2011P	2012P	2013P
1. Bendrojo mokumo koeficientas	1,71	1,82	1,89	1,74	1,59	1,76
2. Likvidumo koeficientas	1,59	1,68	1,72	1,56	1,41	1,56
3. Padengimo grynais pinigais koeficientas	0,54	0,70	0,70	0,57	0,38	0,35
4. Apyvartinio kapitalo ir turto santykis	0,31	0,29	0,27	0,23	0,20	0,25

Šaltinis: sudaryta autorių

Prognozuojami rodikliai rodo, kad įmonė su einamojo mokumo ir likvidumo problemomis 2009 – 2013 metais nesusidurs. Padengimo grynais pinigais koeficientas sumažės nuo 0,7 (2009 metais) iki 0,35 (2013 metais), kas reiškia, kad įmonė trečdalį trumpalaikių įsipareigojimų galės padengti grynais pinigais. Apyvartinio kapitalo ir turto santykis išliks priimtinas.

Atlikus prognozuojamų likvidumo rodiklių analizę, matome, kad įmonės trumpalaikio mokumo rodikliai netaps kritiniais, atotrūkis tarp bendrojo mokumo ir likvidumo koeficientų bus nedidelis, kas reiškia, kad įmonė efektyviau valdys atsargas. Prognozuojami likvidumo rodikliai pagal kreditavimo rizikos vertinimą gali būti vertinami kaip labai geri.

**Prognozuojami 2009 – 2013 metų AB „Panevėžio statybos trestas“
finansų struktūros rodikliai**

Rodikliai	2008	2009P	2010P	2011P	2012P	2013P
1. Bendrasis skolos rodiklis	0,48	0,45	0,39	0,37	0,36	0,34
2. Sverto rodiklis	0,93	0,83	0,65	0,58	0,56	0,52
3. Pastovaus mokumo koeficientas	1,07	1,21	1,55	1,72	1,78	1,92
4. Auksinės balanso taisyklės koeficientas	0,45	0,56	0,61	0,67	0,69	0,63

Šaltinis: sudaryta autorių

Prognozuojamas bendrasis skolos rodiklis kiekvienais metais gerės ir 2013 metais pasieks 0,38, kas vertintina kaip labai geras rodiklis. Sverto rodiklis prognozuojamais 2009-2013 metais bus geresnis nei istoriniais 2004-2008 metais, kas reiškia kad skolinto kapitalo dalis lyginant su skolintu vis gerės. Pastovaus mokumo koeficientas, parodantis kiek kartų nuosavas kapitalas viršija skolintą kapitalą taip pat prognozuojamu periodu palaipsniui didės ir 2013 metais pasieks labai gerai vertinamą reikšmę. Auksinės balanso taisyklės koeficientas, kaip ir praityje, nepasieks idealios ribos (1,0), kas reiškia, kad įmonės turto finansavimo struktūra vis dar bus ydinga, kai pastoviu kapitalu finansuojamas ne vien ilgalaikis turtas, bet ir dalis trumpalaikio.

Bendrai vertinant prognozuojamus finansų struktūros rodiklius, galima teigti, kad įmonė perspektyvoje tik pagerins visus rodiklius, kai kuriuos priartindama prie labai gerų. Tai sietina su finansinių skolų mažėjimu (papildomas skolinimasis į prognozes neįtraukiamas) ir su kitų kreditorinių skolų mažėjimu (dėl mažėjančių pardavimų ir veiklos sąnaudų).

Vertinant pelningumo rodiklius, atkreiptinas dėmesys, kad pagal anksčiau darbe padarytas prielaidas 2009-2011 metais prognozuojamas nuostolis.

**Prognozuojami 2009 – 2013 metų AB „Panevėžio statybos trestas“
pelningumo rodikliai**

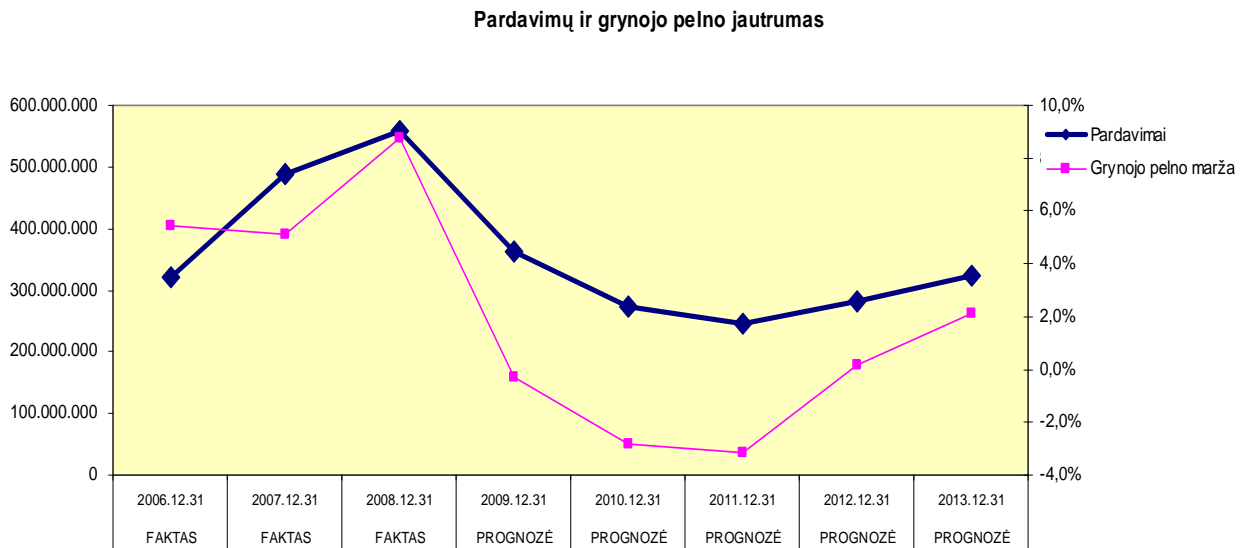
Rodikliai	2008	2009P	2010P	2011P	2012P	2013P
1. Bendrojo pelno marža	15,9%	7,0%	6,0%	7,9%	10,0%	12,0%
2. Veiklos pelno marža	10,4%	0,3%	-3,4%	-2,0%	0,4%	2,6%
3. Grynojo pelno marža	8,7%	-0,3%	-3,8%	-2,3%	0,2%	2,2%
4. Turto pelningumo koeficientas (ROA – return on assets)	20,9%	-0,4%	-5,3%	-3,2%	0,3%	3,8%
5. Nuosavo kapitalo pelningumo koeficientas (ROE – return on equity)	40,5%	-0,8%	-8,7%	-5,0%	0,4%	5,9%
6. EBITDA marža	11,4%	2,0%	-1,0%	0,9%	3,0%	5,0%

Šaltinis: sudaryta autorių

Kaip jau buvo minėta sudarant prognozių prielaidas, įmonės pelningumo maržos dėl padidėjusios konkurencijos, mažėjančių kainų ir galimo dempingo rinkoje turėtų kristi iki pakankamai žemos ribos – bendrasis pelningumas 2009 – 2011 metais sudarys 6-8%, veiklos pelno marža 2010-2011 metais bus neigiama (tokį rezultatą įtakos didelės veiklos sąnaudos), grynojo pelno marža 2009 metais (dėl didelių finansinės veiklos sąnaudų) ir 2010-2011 metais taip pat bus

neigiama. Prognozuojami turto ir nuosavybės pelningumo koeficientai bus žemi ir nepatenkins įmonės akcininkų poreikio, todėl prognozuojamas tolimesnis įmonės vertės biržoje kritimas. Siekiant sušvelninti pelningumo rodiklių blogėjimą, įmonė turi imtis veiklos sąnaudų optimizavimo, parengiant tam aiškų finansinį planą.

Prognozuojamos grynojo pelno maržos kris labiau nei pardavimai ir tik 2013 metais jų kitimo kreivės priartės viena prie kitos (žr. 24 pav.)

24 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ pardavimų ir grynojo pelno jautrumas

Šaltinis: sudaryta autorių

Prognozuojami 2009 – 2013 metų veiklos efektyvumo rodikliai bus blogesni nei faktiniai praėjusių laikotarpių rodikliai (duomenys 34 lentelėje).

34 lentelė

Prognozuojami 2009 – 2013 metų AB „Panevėžio statybos trestas“ veiklos efektyvumo rodikliai

Rodikliai	2008	2009P	2010P	2011P	2012P	2013P
1. Atsargų apyvartumo rodiklis, dienomis	9,2	12,0	15,0	15,4	15,2	15,2
2. Debitorinio išiskolinimo apyvartumo rodiklis, dienomis	71,2	89,7	88,0	80,3	71,1	71,1
3. Prekybos skolų apyvartumo rodiklis, dienomis	48,3	55,2	49,7	43,2	38,5	38,3
4. Viso turto apyvartumo rodiklis, kartais	2,39	1,56	1,38	1,39	1,61	1,79

Šaltinis: sudaryta autorių

Įmonė savo veiklai užtikrinti turi laikyti tam tikrą atsargų kiekį. Mažėjant pardavimų apimtims, atsargų apimtys turėtų mažėti. Šiuo atveju taip nėra, ką ir parodo lėtėjantis atsargų apyvartumas, kuris 2010-2013 metais sudarys 15 dienų. Tai nėra geras rodiklis, lyginant su praėjusiais periodais, kai įmonė ypatingai gerai valdė atsargas.

Dėl planuojamų tarpusavio atsiskaitymų sutrikimų ir galimo kai kurių debitorių nemokumo, pablogės debitorinio išiskolinimo apyvartumo rodiklis ir įmonė apyvartai gaus naudoti iš ankstesnių

metų sukauptus pinigus. Debitorinio įsiskolinimo apyvartumo rodiklis 2009-2010 metais bus priartėjęs prie 90 dienų ribos, kas reiškia kad įmonė pirkėjus kredituos beveik 3 mėnesius. Kredito rizikos vertinimo požiūriu tai nepriimtinas rodiklis.

Taip pat planuojama, kad lėtėjant atsiskaitymams, 2009-2010 metais išaugs prekybos skolų apyvartumo rodiklis. Skirtumas tarp debitorinio įsiskolinimo apyvartumo ir kreditorinio įsiskolinimo apyvartumo išaugs nuo 23 dienų (2007-2008 metais) iki 33-42 dienų 2009-2013 metais, kas kredito rizikos vertinimo požiūriu yra nepriimtina. Krentant pardavimų apimtims greitesniu tempu nei mažėja turtas, tai pat blogės viso turto apyvartumo rodiklis.

Siekiant išvengti praradimų nuosavyse grynųjų pinigų srautuose, įmonė turi atlikti pirkėjų sutarčių peržiūrą ir sumažinti ar eliminuoti iš atsiskaitymo tvarkos mokėjimo atidėjimus vėluojantiems arba nepatikimiems klientams. Krintant pelningumo maržoms ir atsiradus nemokių pirkėjų, įmonei reikės didesnės apyvartos siekiant padengti nemokių klientų padarytus nuostolius. Taip pat įmonė turi optimizuoti atsargų lygį bei sureguliuoti atsiskaitymus su tiekėjais taip, kad nesusidarytų didelis skirtumas tarp debitorinio įsiskolinimo apyvartumo ir kreditorinio įsiskolinimo apyvartumo, kuris mažina įmonės grynųjų pinigų srautą.

Paskutiniame finansinės rizikos vertinimo etape atliekama grynųjų pinigų srautų analizė, apimanti pinigų srautų horizontaliąją analizę, pinigų srautų vertikaliąją analizę ir santykinių rodiklių analizę. AB „Panevėžio statybos trestas“ prognozuojama 2009-2013 metų grynųjų pinigų srautų ataskaita pateikta 13 priede.

Iš ataskaitos matome, kad per 2009 metus įmonės gryniesi pinigai išaugs 1 608 318 LTL nuo 54 770 637 LTL iki 56 378 955 LTL. Ši augimą labiausiai įtakos pagrindinės veiklos pinigų srautai, kurie sudarys 10 020 030 LTL. Teigiamą įtaką pagrindinės veiklos pinigų srautams darys pirkėjų įsiskolinimo sumažėjimas (29 223 536 LTL). Neigiamai šiuos srautus pagrinde veiks skolų tiekėjams sumažėjimas (18 835 618 LTL) ir gautų išankstinių apmokėjimų (4 866 438 LTL) sumažėjimas. Investicinės veiklos pinigų srautas prognozuojamas neigiamas (-30 000 000 LTL) dėl ilgalaikio turto įsigijimo. Finansinės veiklos pinigų srautai bus teigiamas (21 588 288 LTL) dėl gaunamo ilgalaikio kredito.

2010 metais įmonės gryniesi pinigai sumažės 14 386 665 LTL iki 41 992 290 LTL. Labiausiai mažėjimą įtakos gryniesi finansinės veiklos pinigų srautai (dėl paskolų gražinimo jie sumažės 7 752 288 LTL), taip pat numatomas įmonės ilgalaikio turto įsigijimas už 5 000 000 LTL. Pagrindinės veiklos pinigų srautai taip pat bus neigiami ir sudarys -1 634 377 LTL. Tai didžia dalimi įtakos patirtas nuostolis (6 627 165 LTL), toliau mažėjantis skolų tiekėjams lygis (13 498 836 LTL) ir sumažėję gauti išankstiniai apmokėjimai (7 761 831 LTL). Taip pat numatoma, kad toliau mažės pirkėjų įsiskolinimas, kas teigiamai paveiks pinigų srautus 17 884 402 LTL suma.

2011 metais gryniesi pinigai mažės 10 920 417 LTL. Labiausiai mažėjimą įtakos gryniesi finansinės veiklos pinigų srautai (dėl paskolų grąžinimo jie sumažės 7 751 988 LTL), taip pat numatomas įmonės ilgalaikio turto įsigijimas už 5 000 000 LTL. Pagrindinės veiklos pinigų srautai jau bus teigiami ir sudarys 1 831 571 LTL. Kaip ir ankstesniais prognozuojamais metais mažės pirkėjų skolų, atsargų, skolų tiekėjams ir gautų išankstinių apmokėjimų lygis.

2012 metais gryniesi pinigai vėl sumažės 8 257 215 LTL iki 22 814 658 LTL. Labiausiai mažėjimą įtakos gryniesi finansinės veiklos pinigų srautai (dėl paskolų grąžinimo jie sumažės 7 752 288 LTL), taip pat numatomas įmonės ilgalaikio turto įsigijimas už 5 000 000 LTL. Pagrindinės veiklos pinigų srautai bus teigiami ir sudarys 4 495 073 LTL. Tai didžia dalimi įtakos uždirbtas pelnas (1 032 873 LTL), nusidėvėjimas (7 427 165 LTL), padidėjusios skolos tiekėjams (2 860 882 LTL) ir padidėję gauti išankstiniai apmokėjimai (2 503 272 LTL). Augant pardavimų apimtims, įmonė vėl pradės kredituoti pirkėjus ir jų skolų lygis išaugs 7 663 078 LTL.

2013 metais gryniesi pinigai vėl sumažės 1 905 112 LTL iki 20 909 546 LTL. Labiausiai mažėjimą įtakos gryniesi finansinės veiklos pinigų srautai (dėl paskolų grąžinimo jie sumažės 7 752 288 LTL), taip pat numatomas įmonės ilgalaikio turto įsigijimas už 5 000 000 LTL. Pagrindinės veiklos pinigų srautai bus teigiami ir sudarys 10 847 176 LTL. Tai didžia dalimi įtakos uždirbtas pelnas (8 387 907 LTL), nusidėvėjimas (7 827 165 LTL), padidėjusios skolos tiekėjams (3 509 349 LTL) ir padidėję gauti išankstiniai apmokėjimai (3 070 680 LTL). Toliau augs pirkėjų skolų lygis (8 812 539 LTL).

Grynujų pinigų srautų analizėje taipogi skaičiuojami prognoziniai santykiniai pinigų srautų rodikliai, kurie atspindi realią įmonės būklę ir sugebėjimą iš realių įplaukų aptarnauti įsipareigojimus. Šie rodikliai šioje analizėje lyginami su pelningumo rodikliais. Apskaičiuoti rodikliai pateikiami 35 lentelėje.

35 lentelė

Prognozuojami 2009 – 2013 metų AB „Panevėžio statybos trestas“ pinigų srauto santykiniai rodikliai

Rodikliai	2008	2009P	2010P	2011P	2012P	2013P
1. Grynojo pinigų srauto grąža iš pardavimo pajamų	4,9%	2,8%	-2,8%	0,9%	1,4%	2,3%
2. Grynojo pinigų srauto grąža iš turto	3,0%	1,1%	-0,9%	0,3%	0,5%	1,1%
3. Grynojo pinigų srauto grąža iš kapitalo	22,6%	7,9%	-6,4%	2,0%	3,4%	6,4%
4. Grynojo pinigų srauto ir pelno santykis	55,8%	-957,5%	74,0%	-38,8%	816,8%	108,9%
5. Visų įsipareigojimų apmokėjimo koeficientas	24,2%	9,5%	-9,9%	3,4%	6,0%	12,2%

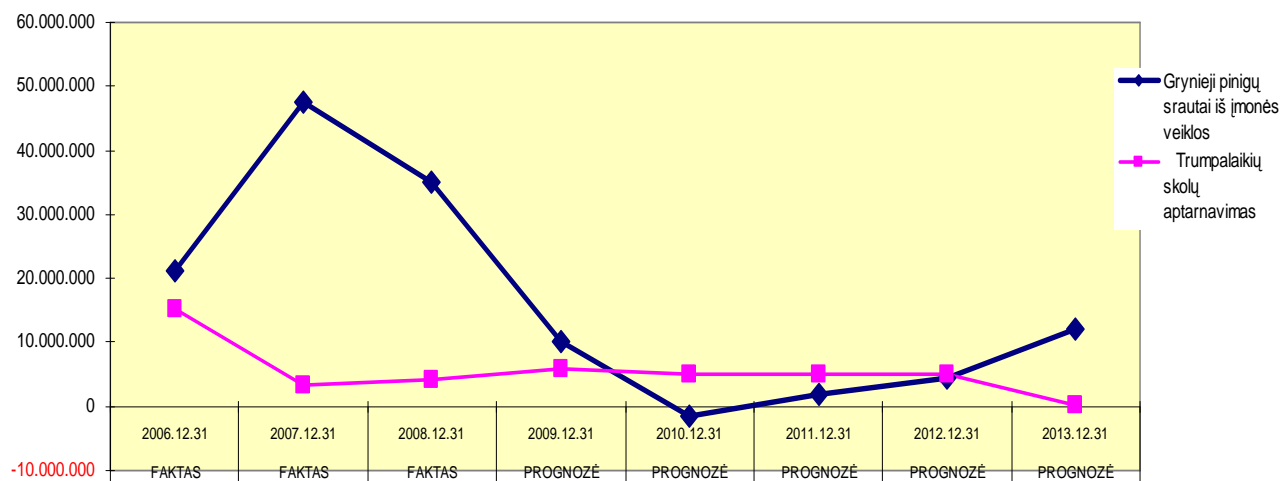
Šaltinis: sudaryta autorių

Dėl krentančių maržų ir 2009-2011 metais planuojamo patirti nuostolio, įmonė 2010-2013 metais turės neigiamus pinigų srautus. Šie faktoriai neigiamai veikia 2009-2012 metų prognozuojamus pinigų srauto rodiklius, kurie vertintini kaip nepatenkinami. Taip pat matome, kad

labai sumažėja įmonės gebėjimą padengti išsipareigojimus iš grynojo pinigų srauto, kas neigiamai veiks kreditorių požiūrį į įmonę.

Taip pat iš žemiau pateikto paveikslo matome, kad 2010-2012 metais grynieji pinigų srautai iš įmonės veiklos bus mažesni nei trumpalaikių skolų aptarnavimui reikalingos lėšos.

Pinigų srautai ir paskolos aptarnavimas

25 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ pinigų srautai ir paskolos aptarnavimas

Šaltinis: sudaryta autorių

Šis faktas neigiamai paveiks įmonės galimybes pasiskolinti apyvartinėms lėšoms 2010-2012 metais ir kels grėsmę ilgalaikių paskolų aptarnavimui. Tai didins kreditavimo riziką.

Apibendrinant 2005-2008 metų grynujų pinigų srautų vertikaliąją ir santykinę analizę galima teigti, kad įmonės grynujų pinigų srautas per prognozuojamą laikotarpį sumažės nuo 54 770 637 LTL iki 20 909 546 LTL, o tai reiškia, kad įmonė išgyvens tik sukauptų grynujų pinigų dėka. Taip pat pastebime, kad įmonė 2009-2011 metais susigrąžins dalį debitoriniame išskolinime įšaldytų pinigų, tačiau lyginant srautus su veiklos efektyvumo rodikliais, matome, kad tas susimažinimas yra nepakankamas. Kreditavimo rizika prognozuojamu laikotarpiu bus labai didelė.

Bendrai vertinant prognozuojamus santykinius finansinius rodiklius, galima daryti išvadą, kad nepaisant gerėjančių likvidumo ir finansų struktūros, įmonė 2009-2012 metais susidurs su blogėjančiais pelningumo, pinigų srauto ir veiklos efektyvumo rodikliais, kas stipriai apribos įmonės galimybę pasiskolinti lėšų iš finansinių institucijų.

3.2.3. Prognozuojamos bankroto tikimybės ir rizikos grupės nustatymas

Apskaičiavę santykinius finansinius rodiklius, galime įvertinti įmonės bankroto tikimybę per artimiausius 5 metus pagal Altman, R.Lis ir G.Springate modelius.

**AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybės 2009-2013 metais
nustatymas pagal Altman'o modelį**

Rodiklis	2008	2009P	2010P	2011P	2012P	2013P
K1=Pelnas prieš mokesčius / Turtas	0,249	-0,004	-0,053	-0,032	0,003	0,045
K2=Pardavimai / Turtas	2,391	1,562	1,383	1,386	1,607	1,787
K3=Nuosavas kapitalas / Skolintas kapitalas	1,071	1,209	1,548	1,719	1,779	1,919
K4=Nepaskirstytas pelnas / Turtas	0,400	0,397	0,430	0,434	0,441	0,465
K5=Apyvartinis kapitalas / Turtas	0,307	0,285	0,271	0,228	0,203	0,250
Altmano indeksas Z	4,784	3,170	3,064	3,193	3,545	4,038

Šaltinis: sudaryta autorių

Pagal šį modelį įmonei bankrotas gresia, jeigu indekso reikšmė yra $<1,8$, bankroto tikimybė didelė, jeigu $1,81 < Z < 2,7$, ir bankroto tikimybė galima, kai $Z < 2,9$. Iš gautų duomenų matome, kad įmonei bankrotas artimiausiu metu negresia.

Pagal R.Lis modelį apskaičiuoti duomenys pateikiami žemiau.

**AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybės 2009-2013 metais
nustatymas pagal R.Lis modelį**

Rodiklis	2008	2009P	2010P	2011P	2012P	2013P
V1 = Apyvartinis kapitalas / Turtas	0,307	0,285	0,271	0,228	0,203	0,250
V2 = Pelnas iš pardavimų / Turtas	0,209	-0,004	-0,053	-0,032	0,003	0,038
V3 = Nepaskirstytas pelnas / Nuosavas kapitalas	0,774	0,725	0,707	0,687	0,688	0,707
V4 = Nuosavas kapitalas / Įsipareigojimai	1,071	1,209	1,548	1,719	1,779	1,919
Indeksas	0,084	0,060	0,054	0,052	0,054	0,061

Šaltinis: sudaryta autorių

Pagal šį modelį įmonei gresia bankrotas jei indekso reikšmė yra mažesnė nei 0,037, todėl matome, kad įmonei artimiausiu metu bankrotas negresia.

Pagal trečią, G.Springate, modelį įmonei bankrotas gresia tuo atveju, jei indeksas $Z < 0,862$.

**AB „Panevėžio statybos trestas“ bankroto tikimybės 2009-2013 metais
nustatymas pagal G.Springate modelį**

Rodiklis	2008	2009P	2010P	2011P	2012P	2013P
A = Apyvartinis kapitalas / Turtas	0,307	0,285	0,271	0,228	0,203	0,250
B = Pelnas iki apmokestinimo / Turtas	0,249	-0,004	-0,053	-0,032	0,003	0,045
C = Pelnas iki apmokestinimo / Trumpalaikiai įsipareigojimai	0,575	-0,013	-0,174	-0,103	0,009	0,138
D = Nepaskirstytas pelnas / Turtas	0,400	0,397	0,430	0,434	0,441	0,465
Indeksas	1,880	0,688	0,453	0,525	0,687	0,976

Šaltinis: sudaryta autorių

Atlikus skaičiavimus, matome, kad pagal šį modelį įmonei bankrotas gresia 2009-2012 metais.

Išanalizavus bankroto tikimybę pagal tris modelius, matome, kad pagal du iš trijų modelių, įmonei bankroto grėsmės nėra ir tik G.Springate modelis rodo bankroto tikimybę 2009-2012 metais.

Tokį rezultatą galima paaiškinti tuo, kad šiame modelyje 2 iš 4 rodiklių apskaičiavime naudojamas pelnas iki apmokestinimo, o įmonei patiriant nuostolius, gaunama bloga rodiklio reikšmė.

Atlikę finansinės rizikos 2009-2013 metais vertinimą ir atsižvelgdami į pokyčius rinkoje ir įmonės pardavimų struktūroje, užpildome naują rizikos nustatymo lentelę.

AB „Panevėžio statybos trestas“ rizikos nustatymo lentelė

Apskaičiuota rizikos grupė:

11

1. Verslo rizikos vertinimas

	Rizikos grupė	Rizikos grupės vidurkis	Komentarai
KLIENTAS		9	
Kliento akcininkų struktūra	9		Stiprūs akcininkai su finansinėmis galimybėmis. Galimybė pritraukti lėšų per akcijų emisiją.
Informacijos pateikimo kokybė	8		Pateikta pilna istorinė finansinė atskaitomybė, jokių problemų su atsakymais į papildomus klausimus. Pateikta informacija pakankamai kokybiška.
Mokėjimų istorija	9		Visi mokėjimai atliekami laiku, neigiamo informacijos iš kitų šaltinių nėra.
VALDYMAS		9	
Sugebėjimai	9		Įmonei vadovauja pakankamą išsilavinimą turintis asmenys su didele darbo statybos sferoje patirtimi.
Vadovavimas	9		Vadovai veikia pagal nusibrėžtas veiklos strategijas. Turi aiškią ateities viziją.
VEIKLOS SEKTORIUS		11	
Sektorius	12		Statybų sektoriaus perspektyvos Lietuvoje yra neigiamos. Silpnos kompanijos, turinčios mažiau diversifikuotą užsakymų portfelį 2009 metais susidurs su finansiniais sunkumais.
Rinkos pozicija	10		Nagrinėjama įmonė veikia vietos Lietuvos ir Kaliningrado srities rinkose, užima pakankamai stiprias pozicijas.
Diversifikacija	10		Pakankamai diversifikuota pirkėjų ir tiekėjų bazė. Stipri geografinė diversifikacija.

2. Finansinės rizikos vertinimas

	Rizikos grupė	Rizikos grupės vidurkis	Komentarai
PARDAVIMŲ PAJAMOS		12	
Pardavimų augimas	12		2009-2011 metais prognozuojamas pardavimo pajamų kritimas.
Pelningumas	12		Prognozuojamas pelningumas silpnas ir su neigiamomis tendencijomis. Statybos ir nekilnojamojo turto vystymo kompanijos susiduria su didesne rizika, kas mažina pelno maržas.
BALANSAS		10	
Kapitalo struktūra	10		Kapitalo struktūra normali, vidutinis nuosavybės rodiklis. Įmonė turi nemažų nebalansinių įsipareigojimų (turi išdavusi laidavimo raštų).
Likvidumas	10		Likvidumo problemos sietinos su vėluojančiais pirkėjų atsiskaitymais bei lėtėjančia nekilnojamojo turto vystymo rinka.

PINIGŲ SRAUTAI		12	
Iš veiklos	12		Pinigų srautai iš įmonės veiklos silpni dėl pelningumo maržų mažėjimo.
Skolų aptarnavimas	12		Skolų aptarnavimas iš faktinio grynujų pinigų srauto yra virš 1,0, tačiau stipriai sumažės dėl nebalansinių įsipareigojimų (laidavimo) ir pradelstų pirkėjų skolų.
Finansinis lankstumas	12		Finansinis lankstumas perspektyvoje apribotas.

26 pav. AB „Panevėžio statybos trestas“ prognozuojamos rizikos nustatymo lentelė

Šaltinis: sudaryta autorių

Įvertinus kliento verslo ir finansinę riziką 2009-2013 metų perspektyvoje, matome, kad kliento verslo rizikos balas blogėjo iš 9 į 10, o finansinė būklė iš 9 į 12. Susumavę verslo ir finansinės rizikos grupes, gauname 11 rizikos grupę, kas tarptautinių reitingų vertinimo agentūrų reitingams turi atitikmenį: pagal Moody's įmonei nustatytas B1 reitingas, o pagal Standard & Poor's – B+ reitingas.

Kliento kredito rizikos vertinimas, atliktas pasinaudojant perspektyvine kliento finansinės veiklos analize parodė, kad rizikos grupė, nustatyta pagal esamus paskutinių 5 metų duomenis nėra tiksli ir turi būti koreguojama (bloginama) iš 9 į 11 net jeigu klientas ir neprašo paskolos, taip ribojant kliento finansinį lankstumą.

Pagal AB „ATEITIES“ banko kredito rizikos vertinimo kriterijus klientams, kurie priskiriami 11 rizikos grupei, ribojamas ilgalaikis skolinimasis, todėl AB „Panevėžio statybos trestas“ prašomas ilgalaikis kreditas gali būti suteiktas tik vykdant tam tikras sąlygas:

1. Turi būti apribotas dividendų išmokėjimas, kadangi įmonės tolimesnė sėkmingos veiklos perspektyva, esant neigiamiems grynujų pinigų srautams 2010-2013 metais, pagrįsta sukaupta 2008-12-31 dienai grynujų pinigų suma.
2. Turi būti apribotas ilgalaikio turto įsigijimas, kadangi planuojamos investicijos į ilgalaikį turtą tik blogina grynujų pinigų srautą.
3. Įmonė turi įsipareigoti be banko sutikimo neinvestuoti lėšų į dukterines kompanijas, kadangi tai taip pat pablogintų grynujų pinigų srautą.
4. Įmonė turi pateikti atsargų optimizavimo 2009-2013 metais planą, kuriame būtų nurodyta, kiek ir kokių atsargų būtų galima susimažinti, kadangi krintant pardavimų apimtims, turi mažėti ir atsargos.
5. Kadangi įmonės nuostolį 2009-2011 metais pagrįsde įtakoja veiklos sąnaudų dydis, įmonė turi pateikti bankui šios sąnaudų grupės mažinimo galimybių analizę su galimybėmis per kiek įmanoma trumpesnę terminą susimažinti atsargas.

6. Įmonė turėtų keisti debitorinio išskolinimo valdymo politiką, kadangi tiek faktiniai, tiek prognoziniai duomenys rodo, kad įmonė pernelyg daug savo grynujų pinigų srauto sąskaita kredituoja pirkėjus.

IŠVADOS

Kredito rizika – tai rizika, kad skolininkas dėl įvairių priežasčių neįvykdys savo įsipareigojimų bankui. Siekiant nustatyti kreditinės rizikos aktualumą Lietuvos komerciniams bankams, buvo analizuojami bankų finansiniai rodikliai. Atlikta analizė parodė, kad Lietuvos komercinių bankų pagrindinę turto dalį (apie 73%) sudaro paskolos, o apie 60% visų pajamų sudaro paskolų ir išperkamosios nuomos palūkanų pajamos. Didžiąją dalį išduotų paskolų sudaro ilgalaikės paskolos, kurios labiausiai susijusios su kredito rizika, kadangi ilgu laikotarpiu sudėtingiau prognozuoti skolininkų finansines galimybes gražinti paskolas. Gautos išvados įrodo, kad Lietuvos komerciniams bankams svarbu tinkamai valdyti kredito riziką: ją nustatant, vertinant, taikant įvairias kontrolės priemones ir procedūras, stebint riziką, informuojant banko valdymo organus apie pastebėtus rizikos šaltinius. Atlikus kreditavimo rizikos valdymo principų analizę nustatyta, kad kiekvienas Lietuvos komercinis bankas teikdamas paskolas turi savo kreditavimo politiką, kuri privalo laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų, Lietuvos banko Valdybos nutarimų. Buvo iširta, kad kredito rizikos valdymo principus tiek Lietuvos, tiek Europos Sąjungos bankuose reglamentuoja Bazelio bankų priežiūros komiteto 2000 metais išleistas dokumentas “Kredito rizikos valdymo principai”, kuriame ypač akcentuojamas ne vien vidinės banko organizacinės struktūros vaidmuo kredito rizikos valdyme, bet ir priežiūros institucijų (Lietuvos banko) vaidmuo šiame procese.

Nagrinėjamame banke verslo įmonės vertinamos pagal dvi metodikas – stambių-vidutinių įmonių ir smulkių įmonių. Abiejų metodikų bendras bruožas yra tai, kad vertinama įmonės verslo ir finansinės rizikos. Smulkių įmonių vertinimo metodika yra standartizuota pagal Basel III reikalavimus ir prilyginama fizinių asmenų kreditavimo rizikos vertinimo metodikai. Smulkių įmonių vertinimo metodikos verslo (kliento charakterio) vertinimo dalyje beveik nepaliekama vietos subjektyviai vertintojo nuomonei. Finansinio pajėgumo vertinimui naudojami tik 6 santykiniai finansiniai rodikliai ir analizė atliekama tik už du praėjusius metus. Stambių ir vidutinių įmonių vertinimo metodikoje, vertinant verslo riziką, vertintojas turi turėti domėtis esama makroekonominė situacija tiek vietinėje, tiek pasaulio rinkoje, turėti daug informacijos apie įvairias verslo sritis. Ši vertinimo dalis neapsaugo nuo subjektyvios vertintojo nuomonės, kuri gali būti įtakota vertinamos įmonės, todėl tokį vertinimą banke dažniausiai atlieka kredito analitikas. Atliekant stambių ir vidutinių įmonių finansinės rizikos vertinimą, naudojami 23 santykiniai finansiniai rodikliai. Analizė atliekama už 3-4 praėjusius metus. Abi vertinimo metodikos yra pakankamai išsamios ir apima praktiškai visą verslo įmonės istorinę veiklą. Vertinimas pagal šias metodikas atliekamas

suteikiant verslo įmonei paskolą ir atnaujinamas periodiškai kas 3-6 mėnesius, atsižvelgiant į pokyčius įmonių verslo aplinkoje bei naujausius finansinių ataskaitų duomenis.

Atlikus smulkios įmonės kreditavimo rizikos vertinimą pagal nagrinėjamame banke taikomą metodiką, nustatyta, kad visais nagrinėtais laikotarpiais (nuo 2004 iki 2008 metų) kliento finansinė būklė vertintina kaip gera ir jo finansiniai įsipareigojimai priskirtini vidutinės kokybės rizikos kategorijai. Šios kategorijos klientams papildomas skolinimas nėra apribotas, tačiau bankas, periodiškai (kas ketvirtį) vertindamas kliento riziką, stebės, kuria linkme kryps rizikos balas. Stambios įmonės kreditavimo rizikos analizė buvo išskirta į dvi dalis – veiklos rizikos analizę ir finansinės veiklos analizę. Veiklos rizikos analizė parodė, kad įmonės valdymas, akcininkų struktūra, valiutos kurso pasikeitimo rizika, konkurentabilumas yra priimtini bankui, tačiau nerimą kelia įmonės rinkos vertės mažėjimas dėl akcijų kurso kritimo, bendros rinkos tendencijos. Atliekant finansinės rizikos analizę, gauti rezultatai, kad įmonės pelningumo, likvidumo, dauguma apyvartumo, ir finansų struktūros rodiklių pastaraisiais metais vertintini kaip geri arba labai geri. Įmonės vadovai turėtų priimti sprendimus dėl grynujų pinigų srautų ataskaitos rodiklių bei iš to apskaičiuotų santykinų grynujų pinigų srautų rodiklių gerinimo, peržiūrint mokėjimo atidėjimo taikymo pirkėjams, atsiskaitymo su tiekėjais politikas. Bendras pagal abi vertinimo dalis nustatytas rizikos balas leido įmonę priskirti standartinių paskolų grupei, kas suteikia galimybę toliau finansuoti įmonę, teikiant jam įvairių rūšių finansavimą.

Nagrinėto banko kredito rizikos vertinimo metodikose nenaudojami bankroto tikimybės nustatymo modeliai. Atlikus nagrinėtų įmonių bankroto tikimybės nustatymą, buvo patvirtinti rizikos vertinime gauti rezultatai, kad nagrinėtų įmonių finansinė būklė yra gera ir joms bankroto grėsmės per paskutinius 5 metus praktiškai nebuvo. Taip pat buvo atliktas bankroto tikimybės nustatymas pagal prognozuojamas stambios įmonės finansines ataskaitas. Bankroto tikimybės išvados sutapo su gautais santykinės finansinės analizės duomenimis. Iš to galime daryti išvadą, kad šiai dienai nėra tikslinga taikyti bankroto tikimybės nustatymo metodų vertinant kreditavimo riziką Lietuvos komerciniuose bankuose su sąlyga, kad juose atliekama išsami ir objektyvi klientų finansinės būklės santykinė analizė. Stambios įmonės kreditavimo rizikos vertinime buvo panaudota perspektyvinė finansinės būklės analizė 2009 – 2013 metais pagal išsikeltas prielaidas ir modeliuojant galimą ilgalaikės investicinės paskolos suteikimą stambiai įmonei. Perspektyvinės analizės rezultatai parodė, kad blogėjant makroekonominiai situacijai ir mažėjant užsakymų statybų sektoriuje, nagrinėjama įmonė 2010 metais susidurtų su trumpalaikių finansinių skolų aptarnavimo grynujų pinigų srautu iš įmonės veiklos problemomis, taip pat 2009-2011 metais patirtų nuostolio, kas sumažintų grynujų pinigų kiekį ir įmonė būtų nepajėgi atsiskaityti su finansiniais kreditoriais. Gauti skaičiai parodė, kad nepaisant gerėjančių likvidumo ir finansų struktūros, įmonė 2009-2012

metais susidurs su blogėjančiais pelningumo, pinigų srauto ir veiklos efektyvumo rodikliais, kas stipriai apribos įmonės galimybę pasiskolinti lėšų iš finansinių institucijų. Todėl bankas, darydamas prognozes, jau šiandien turėtų bloginti įmonės kreditavimo rizikos grupę (reitingą) ir išduoti ilgalaikę paskolą tik įmonei įvykdžius tam tikras sąlygas. Perspektyvinės analizės pagalba buvo išvelgta grėsmė sėkmingai įmonės veiklai ir finansinių skolų grąžinimui ateityje, nepaisant labai gerų istorinių įmonės rezultatų. Iškelta hipotezė, kad verslo įmonės kreditavimo rizikos vertinimas remiantis faktiniais veiklos rezultatais nėra pakankamas vertinant įmonės kreditingumą ir tam reikalinga atlikti papildomą perspektyvinę analizę, buvo patvirtinta. Tačiau bet kuriame banke dėl smulkių įmonių vertinimo ypatumų ir laiko sąnaudų, kurios reikalingos atlikti perspektyvinę analizę, būtų sudėtinga prognozuoti finansinės būklės pokyčius visoms be išimties įmonėms.

REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos bankų kreditavimo rizikos vertinimui:

1. Lietuvos komerciniai bankai turi nuolat atlikinėti kredito rizikos vertinimo metodikos patikimumo monitoringą, ją tobulinti atsižvelgiant į įvairius faktorius ir situaciją rinkoje.
2. Diversifikuoti kiekvieno komercinio banko paskolų portfelį, vengiant didelės kreditų koncentracijos vienai ar kelioms ekonominės veiklos rūšims.
3. Suteikiant kreditus išlaikyti pusiausvyrą tarp „pelno-rizikos“ ir laikytis patikimiausių bankininkystės principų – likvidumo, saugumo ir pelningumo.
4. Atlikus išsamią kreditavimo rizikos vertinimo metodų, modelių, būdų analizę ir palyginus teorijoje siūlomus modelius ir metodus, rekomenduotumėme bankui papildyti smulkių, įmonių kreditavimo rizikos vertinimo metodikas bankroto tikimybės nustatymo modeliais, kadangi vertinant smulkių įmonių finansinę riziką naudojama per mažai santykinų finansinių rodiklių.
5. Vertinant kreditavimo riziką daugiau dėmesio skirti grynujų pinigų srautų analizės formoms ir esant neatitikimams tarp rezultatų, gautų atliekant santykinę finansinę analizę ir grynujų pinigų srautų analizę, prioritetu naudoti grynujų pinigų srautų ataskaitos analizės metu gautus rezultatus.
6. Atsižvelgiant į perspektyvinės analizės metu gautus rezultatus, rekomenduojame bankuose naudoti perspektyvinę analizę vertinant stambių ir vidutinių įmonių kreditavimo riziką, ypač suteikiant ilgalaikes paskolas. Šių priemonių naudojimas padėtų identifikuoti kylančias problemas iš anksto ir išvengti finansinių nuostolių.

Rekomendacijos nagrinėtos stambios įmonės veiklos tobulinimui:

1. Po gana sėkmingų 2007-2008 metų iš nepaskirstyto pelno neišsimokėti dividendų, nes pasitvirtinus nepalankiam perspektyviniam scenarijui, stipriai sumažės grynujų pinigų likutis įmonės balanse.
2. Peržiūrėti patvirtintas investicijų į ilgalaikį turtą programas, kadangi tai neigiamai veikia perspektyvinius grynujų pinigų srautus.
3. Peržiūrėti esamų paskolų grafikus, nes dabartiniai grąžinimai po 3,0 mln.LTL per metus neigiamai veikia įmonės prognozinį grynujų pinigų srautą.
4. Rekomenduojame keisti debitorinio įsiskolinimo valdymo politiką, kadangi tiek faktiniai, tiek prognoziniai duomenys rodo, kad įmonė savo grynujų pinigų srauto sąskaita kredituoja

pirkėjus. Taip pat lygiagrečiai peržiūrėti atsiskaitymo su tiekėjais sąlygas ir suvienodinti su pirkėjų atsiskaitymo sąlygomis.

5. Rekomenduojame paruošti ir įgyvendinti veiklos sąnaudų mažinimo planą 2009-2011 metams, taip išvengiant gresiančio nuostolio.
6. Turi būti paruoštas atsargų optimizavimo 2009-2013 metams planas.
7. Rekomenduojama svarstyti akcijų emisijos galimybę taip pritraukiant papildomų lėšų įmonės veiklai užtikrinti 2010-2012 metais.

LITERATŪRA

1. Altman E.I. Corporate Financial Distress: A Complete Guide to Predicting, Avoiding and Dealing with Bankruptcy. New York: John Wiley & Sons, 1983.
2. Altman E.I., Brady B., Resti A., Sironi A.. The link between Default and Recovery Rates: Implications for Credit Risk Models and Procyclicality. April 2002.
3. Baltijos šalių apžvalga. Makroekonomikos apžvalga, 2009 m. balandžio mėn.. “Swedbank” AB. Prieiga per internetą: www.swedbank.lt, žiūrėta 2009 m. balandžio 27 d.
4. Bankovskij portfel - 2. Promstrojbank Rossii, asociacija ekonomiškich vuzov, Moskovskij meždunarodnij universitet biznesa I informacionych technologij.- Moskva. Somintek, 1994.- 753 s.
5. Bankovskij portfel - 3. Promstrojbank Rossii, asociacija ekonomiškich vuzov, Moskovskij meždunarodnij universitet biznesa I informacionych technologij.- Moskva. Somintek, 1995.- 751 s.
6. Bankovskoje delo: strategičeskoje rukovodstvo / rukovoditel projekta Viljam Guld; pod redakciji Vladimir Platonova, Maikla Chiginsa (1998). Moskva: Konsaltbankir.
7. Beattie V. A. et al., 1995. Banks and Bad Debts: Accounting for Loan Losses in International Banking. Chichester: John Wiley & Sons, p. 201.
8. Bessis, J. Risk Management in Banking.-USA. John Willey&Sons, 1998.
9. Buračas, A., Svecevičius, B. (1994). *Biznio, bankų, biržos terminų žodynas – žinynas*. Vilnius: Žodynas, p. 312.
10. Buškevičiūtė E., Mačerinskienė I. Finansų analizė. Kaunas: Technologija, 2008.
11. Capital Market Risk Advisors (CMRA) 2001: Economic Capital Survey Overview.
12. Giesecke K. Credit Risk Modeling and Valuation: an Introduction to Credit Risk: Models and Management, Vol. 2. 2004.
13. Ivaškevičius D., Sakalas A.. Bankų vadyba.- Kaunas. Technologija, 1997.- 239 p.
14. Jasevičienė, F., Ginotienė, R., Stankevičienė, V.(2000). *Bankų rizikos: sisteminis požiūris*. Vilnius : LBDFI, p.78.
15. Jasevičienė F., Valvonis V. Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika. Pinigų studijos Nr. 1, 2003.
16. Kamienas I., Valvonis V.. Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti. Pinigų studijos Nr. 1, 2004.
17. Kox, T.W., McDonald, SS. Bank Management. 4th edition.-USA. The Dryden Press, 2000.
18. Kox, Timothy W. Bank Management.- Chicago. The Dryden Press, 1988.- 711 p.
19. Leksin V. Kredit I banki.- Moskva. Izdatelstvo “Perspektiva”, 1993.

20. Lietuvos banko vidutinio laikotarpio makroekonominės prognozės. Prieiga per internetą www.lb.lt, žiūrėta 2009 m. balandžio 27 d.
21. Lietuvos ekonomikos perspektyvos 2008. AB DnB Nord bankas, 2008. Prieiga per internetą www.dnbnord.lt, žiūrėta 2009 m. balandžio 27 d.
22. Lietuvos Respublikos audito, apskaitos ir turto vertinimo institutas (LRAATVI), 2000. Tarptautiniai apskaitos standartai, 1266 p.
23. Lietuvos statistikos departamento internetinis puslapis. Prieiga per internetą: www.stat.gov.lt, žiūrėta 2009 m. kovo 22 d.
24. Mačerinskienė I., Ivaškevičiūtė L. 2000. *Banko paskolų portfelio valdymo tyrimo metodologiniai aspektai*. Socialiniai mokslai. Nr. 5 p. 45.
25. Mackevičius J. Įmonių veiklos analizė: informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas. Vilnius. Leidykla TEV, 2007.
26. Mackevičius J., Rakštelienė R. Altman modelių taikymas Lietuvos įmonių bankrotui prognozuoti. Pinigų studijos Nr. 1, 2005.
27. Makroekonomikos apžvalga Nr. 34. AB SEB bankas, 2008 m. gruodžio mėnuo. Prieiga per internetą www.seb.lt, žiūrėta 2009 m. balandžio 22 d.
28. Makroekonomikos apžvalga Nr. 35. AB SEB bankas, 2009 m. kovo mėnuo. Prieiga per internetą www.seb.lt, žiūrėta 2009 m. balandžio 22 d.
29. „Panevėžio statybos trestas“ AB 2005-2008 metų audituotos finansinės veiklos ataskaitos. Prieiga per internetą www.pst.lt, žiūrėta 2009 m. balandžio 23 d.
30. Piter C.Rouz. Bankovskij menedžment.-Moskva, Izdatelstvo “Delo”, 1997.- 744 p.
31. Ramos J.A.S., Staking K.B., Calle A.A. Financial Risk Management. A practical Approach for Emerging Markets. Inter-American Development Bank, 2000.
32. Smalenskas G. Finansai. Vilnius. Homo liber, 2007.
33. Šlekienė D., Klimavičienė I. Įmonių veiklos finansinis vertinimas. Kaunas: Technologija, 2000.
34. Taraila S. *Kreditavimas: teorija ir praktika*. Vilnius: LBDFI, 2001.
35. Usoskin B.M. Sovremennyj komerčeskij bank. Upravlenije i operacii.- Moskva. Vsio dlja vsech, 1993.
36. Vainienė, R. (2008). *Ekonomikos terminų žodynas: apie 1400 terminų*. Vilnius: Tyto alba, p.326.
37. Valvonis V. Kredito rizikos valdymas banke. Pinigų studijos Nr. 4, 2004.

38. Vaškelaitis, V. *Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas*. Vilnius: „Lietuvos mokslas“, 2003.
39. Vilniaus vertybinių popierių biržos internetinis puslapis. Prieiga per internetą: www.nasdaqomxbaltic.com, žiūrėta 2009 m. balandžio 22 d.
40. World Bank, 2002. Bank Loan Classification and Provisioning Practices in Selected Developed and Emerging Countries (A Survey of Current Practices in Countries Represented on the Basel Core Principles Liaison Group), June.
41. Zelgave Elvyra. Credit Risk Management and Credit Worthiness. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai Nr. 14. Kaunas, VDU, 2000.

NORMINIAI DOKUMENTAI

42. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS), 1998: International Convergences of Capital Measurement and Capital Standarts.
43. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS), 1999a. Sound Practices for Loan Accounting and Disclosure, July.
44. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS), 1999b. Core Principles Methodology, October.
45. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) 1999c: Credit risk modeling: current practices and applications, April.
46. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) 2000: Principles for the Management of Credit Risk.
47. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS), 2001. The New Basel Capital Accord, May.
48. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) 2004: Bank Failures in Mature Economies. BCBS Working Paper 13.
49. Lietuvos bankas, 2003: Dėl abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrųjų nuostatų patvirtinimo (2003 03 20, Nr. 15). Prieiga per internetą www.lb.lt, žiūrėta 2009 m. kovo 15 d.
50. Lietuvos bankas, 2005: Lietuvos banko Valdybos nutarimas dėl Lietuvos banko Valdybos 1995 m. gruodžio 21 d. nutarimo Nr. 125 “Dėl paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklių patvirtinimo” pakeitimo. 2005 m. kovo 10 d. Nr. 32. Prieiga per internetą www.lb.lt, žiūrėta 2009 m. kovo 15 d.
51. Lietuvos bankas, 2006: Dėl patikimumo vertinimo ir jo tikrinimo nuostatų (2006 11 09, Nr. 140). Prieiga per internetą www.lb.lt, žiūrėta 2009 m. kovo 15 d.

52. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 1995: Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl paskolų komiteto sudarymo ir veiklos tvarkos patvirtinimo (1995 07 07 Nr. 61). – Valstybės žinios 62-1568.
53. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 1998: Dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimo (1998 12 17 Nr. 224). – Valstybės žinios 114-3221.
54. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2001a: Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklių (2000 12 21 Nr. 172). – Valstybės žinios 7-223.
55. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2001b: Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl 39 tarptautinio apskaitos standarto reikalavimų įdiegimo Lietuvos Respublikos komerciniuose bankuose (2001 04 19 Nr. 67). – Valstybės žinios 37-1281.
56. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2002a: Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas (2004 09 10 Nr. IX-1068). – Valstybės žinios 91-3891.
57. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2002b: Dėl minimalių visuomenei skelbiamos informacijos reikalavimų (2002 02 14 Nr. 22). – Valstybės žinios 18-747.
58. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2004: Bankų įstatymas (2004 03 30 Nr. IX-2085). – Valstybės žinios 54-1832.
59. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2005a: Dėl Lietuvos banko valdybos 1995 m. gruodžio 21 d. nutarimo Nr. 125 „Dėl Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo (2005 03 10 Nr. 32). – Valstybės žinios 38-1268.
60. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2005b: Dėl minimalių paskolų vertinimo reikalavimų patvirtinimo (2005 07 28, Nr. 114). – Valstybės žinios 96-3626.
61. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2006: Dėl kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrųjų nuostatų (2006 11 09, Nr. 138). – Valstybės žinios 142-5442.

1 priedas. Kredito rizikos valdymo principai.

A. Tinkamos kredito rizikos aplinkos nustatymo principai.

1 principas: Banko stebėtojų taryba turi būti atsakinga kredito rizikos strategijos ir banko kreditavimo politikos patvirtinimą ir periodinę (ne rečiau kaip kartą per metus) peržiūrą. Šioje strategijoje turėtų atsispindėti banko tolerancija rizikai ir pelningumo lygis, kurį bankas tikisi pasiekti patirdamas įvairias kreditines rizikas.

2 principas: Banko valdyba turi būti atsakinga už banko stebėtojų tarybos patvirtintos kredito rizikos strategijos įgyvendinimą ir politikos kryptį ir procedūrų plėtojimą, siekiant nustatyti, išmatuoti, stebėti ir kontroliuoti kredito riziką. Tokios kredito politikos ir procedūros turi nustatyti kredito rizikos lygio priimtinumą visoms banko veiklos sritims.

3 principas: Bankai turėtų nustatyti ir valdyti visų produktų ir veiklos sričių kredito riziką. Bankai turi užtikrinti, kad naujų produktų ar veiklos sričių prisiimama rizika yra adekvati rizikos valdymo procedūroms ir yra iš anksto patvirtinta atitinkamo lygio banko organo (stebėtojų tarybos ar jos paskirto atitinkamo komiteto).

B. Kredito suteikimo proceso principai.

4 principas: Bankai privalo veikti pagal aiškius, gerai apibrėžtus kredito suteikimo proceso kriterijus. Šie kriterijai turėtų apimti išsamų ir tinkamą supratimą apie kredito gavėją, kredito tikslą, struktūrą bei kredito grąžinimo šaltinius.

5 principas: Bankai turėtų nustatyti bendrus kredito limitus individualiems skolininkams, šalims, susijusių sandorio šalių grupėms, kas leistų sukurti ir palyginti skirtingų įsipareigojimo lygių rizikas.

6 principas: Bankai turi turėti aiškias procedūras tiek priimant sprendimus dėl naujų kreditų išdavimo, tiek dėl esamų kreditų pertvarkymo, atnaujinimo ar refinansavimo.

7 principas: Banke turėtų būti numatytos procedūros susijusiems skolininkams nustatyti, o paskolos jiems turėtų būti teikiamos pagal iš anksto nustatytą tvarką.

C Tinkamo kreditų administravimo, vertinimo ir monitoringo principai.

8 principas: Bankai turi turėti nuolat veikiančią sistemą, skirtą administruoti įvairius su kredito rizika susijusius portfelius.

9 principas: Bankai privalo turėti pavienių kreditų sąlygų monitoringo sistemą, apimančią apdraudimo ir rezervų lygį.

10 principas: Bankai kredito rizikos valdymo procese turėtų naudoti skolininkų (paskolų) reitingavimo sistemą. Reitingų sistema turi būti suderinama su banko aktyvų pobūdžiu, apimtimi ir sudėtingumu.

11 principas: Bankai turi turėti informacines sistemas ir analizės metodus, kurie leistų valdyti balansines ir nebalansines kredito rizikas. Valdymo informacinė sistema turėtų pateikti pakankamai informacijos apie paskolų portfelio sudėtį, įskaitant bet kokios rizikos koncentracijos identifikavimą.

12 principas: Bankai privalo turėti sistemą, skirtą stebėti bendrą paskolų portfelio sudėtį ir kokybę.

13 principas: Bankai, vertindami pavienių paskolų riziką, privalo atsižvelgti į galimus būsimus ekonominius pokyčius, ir turėtų įvertinti jų kredito rizikas pagal stresines ekonomikos sąlygas.

D. Kredito rizikos pakankamos kontrolės užtikrinimas.

14 principas: Bankai turėtų sukurti nepriklausomą nuolatinę kredito procesų peržiūrų sistemą, ir užtikrinti, kad tokių peržiūrų rezultatai tiesiogiai turėtų būti direktorių valdybai ir vyresniajai vadovybei.

15 principas: Bankai turi užtikrinti, kad kredito suteikimo funkcijos yra tinkamai valdomos ir kad visi suteikiami kreditai pagal dydį atitiktų riziką ribojančios standartus ir vidinius suteikiamų kreditų limitus. Bankai turėtų nustatyti ir taikyti vidaus kontrolę bei imtis kitų veiksmų, siekiant užtikrinti, kad informacija apie kredito politikos, procedūrų ir apribojimų nesilaikymo atvejus būtų laiku ir tinkamai pranešta atitinkamo lygio vadovybei.

16 principas: Bankuose turi būti įdiegta sistema, skirta valdyti stebėtinus ar probleminius kreditus.

E. Priežiūros institucijų vaidmuo

17 principas: Priežiūros institucijos turi reikalauti, kad bankai turėtų veiksmingą sistemą, kuri leistų nustatyti, įvertinti, stebėti ir kontroliuoti kredito riziką. Priežiūros institucijos turėtų atlikti nepriklausomą banko strategijų, politikos, praktikos ir procedūrų, susijusių su kreditų teikimu ir suteiktų kreditų portfelio valdymu, vertinimą. Priežiūros institucijos turėtų nustatyti rizikos apribojimus, kuriais būtų ribojami skolinimo vienam skolininkui ar susijusių asmenų grupei limitai.

**2 priedas. Lietuvos Respublikos įstatymai ir Lietuvos banko valdybos nutarimai,
reglamentuojantys kredito riziką**

Pavadinimas, leidėjas	Kredito riziką ir jos valdymą reglamentuojantys dalykai
Bankų įstatymas; Lietuvos Respublikos Seimas	Su kredito rizika susiję reikalavimai bankui: turėti nuolat veikiančius paskolų, vidaus audito ir rizikos valdymo komitetus; sudaryti atidėjinius savo veiklos rizikai sumažinti, vadovaujantis priežiūros institucijos teisės aktais ir atsižvelgiant į kiekvieno finansinių paslaugų teikimo sandorio rizikingumą, kliento finansinę ir ekonominę būklę, finansinių paslaugų teikimo sandoryje nustatytų prievolių vykdymą, šių prievolių įvykdymo užtikrinimo priemones bei kitas aplinkybes, turinčias įtakos banko turto vertei; veiklos riziką ribojantys normatyvai, skolinimo apribojimai: vidinio skolinimo, skolinimo su banku susijusiems asmenims, skolinimo juridinio asmens įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalims įsigyti.
Finansinių įstaigų įstatymas; Lietuvos Respublikos Seimas	Su kredito rizika susiję reikalavimai finansų įstaigai: turėti rašytines vidaus taisykles, kurios užtikrintų, kad finansų įstaiga, sudarydama sandorius dėl finansinių paslaugų teikimo ir investuodama lėšas, veiks saugiai bei patikimai, laiku pastebės iš sudaromų sandorių kylančią riziką, tinkamai ją įvertins ir sumažins, nuolat ją stebės ir valdys; finansų įstaiga, sudariusi sandorį, privalo nuolat stebėti ir dokumentuose fiksuoti, ar klientas vykdo sutartinius įsipareigojimus, ar jo finansinė ir ekonominė būklė nekelia grėsmės, kad nebus tinkamai vykdomi sutartiniai įsipareigojimai finansų įstaigai; finansų įstaiga privalo Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka sudaryti specialiuosius atidėjinius operacinei rizikai sumažinti, taip pat bendruosius atidėjinius galimiems nuostoliams, susijusiems su tikėtina rizika, padengti.
Abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrosios nuostatos; Lietuvos bankas	Banko turto ir nebalansinių straipsnių vertės nustatymas. Užtikrinimo priemonių vertinimas, šalies rizikos įvertinimas.
Banko vidaus audito organizavimo bendrosios nuostatos; Lietuvos bankas	Viena iš vidaus auditorių funkcijų yra tikrinti, ar priimta rizika neviršija banko nustatytų rizikos limitų, nagrinėti ir vertinti, ar banko rizikos valdymo priemonės ir rizikos vertinimo metodai tinkami ir veiksmingi, ar užtenka kapitalo prisiimtai rizikai padengti.
Banko veiklos riziką ribojantys normatyvai; Lietuvos bankas	Kapitalo pakankamumo normatyvas. Banko kapitalo ir viso banko turto bei nebalansinių straipsnių, įvertintų pagal riziką, santykis, išreikštas procentais. Šis santykis turi būti ne mažesnis kaip 10 procentų. Likvidumo normatyvas. Banko likvidaus turto santykis su banko einamaisiais įsipareigojimais. Šis santykis turi būti ne mažesnis kaip 30 procentų. Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas. Paskolų suma vienam skolininkui neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo. Didelių paskolų normatyvas. Banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo.
Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimas; Lietuvos bankas	Šiame norminiame akte reglamentuojami principai, taikomi komercinių bankų priežiūros institucijai. Atliekant bankų priežiūrą, daugiausiai dėmesio reikia skirti banko politikos, procedūrų ir praktikos teikiant paskolas, investuojant bei valdant paskolų ir investicijų portfelius vertinimui; bankų priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar banke veikia vadovybės informavimo sistema, leidžianti vadovybei nustatyti rizikos koncentraciją banko portfelyje. Bankų priežiūros institucija taip pat turi nustatyti riziką ribojančius normatyvus, apibrėžiančius paskolos vienam skolininkui arba susijusių skolininkų grupei dydį, kad būtų vengiama piktnaudžiavimo skolinant su banku susijusiems asmenims. Bankų priežiūros institucija taip pat privalo įsitikinti, ar bankų pasirinktos politikos, nustatytų procedūrų ir jų taikymo praktikos pakanka šalies bei tarptautinių atsiskaitymų rizikai nustatyti, stebėti ir vertinti, ar bankai turi pakankamai kapitalo atsargų tokiai rizikai prisiimti.
Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklės; Lietuvos bankas	Kapitalo poreikio nenumatytiems nuostoliams padengti skaičiavimo metodika. Šalies rizikos įvertinimas.
Maksimalios paskolos sumos vienam skolinin-	Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų apskaičiavimo tvarkos nustatymas.

kui ir didelių paskolų apskaičiavimo taisyklės; Lietuvos bankas	
Minimalūs visuomenei skelbiamos informacijos reikalavimai; Lietuvos bankas	Rinkos disciplinos skatinimas: įpareigojimas pateikti informaciją apie turto ir nebalansinių straipsnių pasiskirstymą pagal rizikos grupes, specialiųjų atidėjinių sumą.
Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės; Lietuvos bankas	Paskolų rizikos duomenų bazės naudojimo tikslas - užtikrinti veiksmingą kredito sistemos funkcionavimą ir Lietuvos banko teisę gauti priežiūros funkcijai atlikti reikalingą informaciją, bankams sudaryti prielaidas įvertinti paskolos gavėjų patikimumą ir nustatyti nemokumo tikimybę, centralizuotai į duomenų bazę tiekiant ir iš duomenų bazės gaunant duomenis apie paskolų gavėjų ir (ar) finansinių nuomininkų gautas paskolas ir (ar) finansinę išperkamąją nuomą ir jų grąžinimą. Galimybės įvertinti skolininko kredito riziką.
Paskolų komiteto sudarymo ir veiklos tvarka; Lietuvos bankas	Paskolų komiteto sudarymo, jo funkcijų ir veiklos reglamentavimas

Šaltiniai: Sudaryta darbo autorių pagal [52], [53], [54], [56], [57], [58], [59], [60], [61].

3 priedas. Finansinės veiklos santykiniai rodikliai

Rodiklio pavadinimas	Formulė	Aprašymas
1. Likvidumo rodikliai		
1. Bendrojo mokumo koeficientas	$\frac{\text{Trumpalaikis turtas}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$	Rodiklis rodo įmonės sugebėjimą trumpalaikėmis mokėjimo priemonėmis įvykdyti trumpalaikius įsipareigojimus
2. Likvidumo koeficientas	$\frac{\text{Trumpalaikis turtas} - \text{Atsargos}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$	Rodiklis rodo, kiek vienam litui trumpalaikių įsipareigojimų įmonė turi turto, kurį gali greitai parduoti
3. Padengimo gryniais pinigais koeficientas	$\frac{\text{Grynieji pinigai}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$	Rodiklis parodo įmonės trumpalaikių įsipareigojimų apmokėjimą gryniais pinigais
4. Apyvartinio kapitalo ir turto santykis	$\frac{\text{Apyvartinis kapitalas}}{\text{Turtas}}$	Rodiklis rodo, kokią viso turto dalį sudaro apyvartinis kapitalas
2. Finansų struktūros rodikliai		
1. Bendrasis skolos rodiklis	$\frac{\text{Visi įsipareigojimai}}{\text{Turtas}}$	Rodiklis rodo, kokia dalis skolintų lėšų panaudojama sudarant įmonės turtą
2. Sverto rodiklis	$\frac{\text{Skolintas kapitalas}}{\text{Nuosavas kapitalas}}$	Rodiklis rodo skolinto kapitalo naudojimo lygį įmonės veiklai garantuoti
3. Pastovaus mokumo koeficientas	$\frac{\text{Nuosavas kapitalas}}{\text{Skolintas kapitalas}}$	Rodiklis rodo, kiek kartų nuosavas kapitalas didesnis už skolintą kapitalą
4. Auksinės balanso taisyklės koeficientas	$\frac{\text{Ilgalaikis turtas}}{\text{Nuosavas kapitalas} + \text{Ilgalaikiai įsipareigojimai}}$	Rodiklis rodo, kokia dalimi ilgalaikis turtas finansuojamas pastoviu kapitalu
3. Pelningumo rodikliai		
1. Bendrojo pelno marža	$\frac{\text{Bendrasis pelnas}}{\text{Pardavimo pajamos}}$	Rodiklis rodo įmonės sugebėjimą parduoti savo pagamintą produkciją brangiau už jos savikainą
2. Veiklos pelno marža	$\frac{\text{Veiklos pelnas}}{\text{Pardavimo pajamos}}$	Rodiklis rodo įmonės sugebėjimą kontroliuoti veiklos sąnaudas
3. Grynojo pelno marža	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Pardavimo pajamos}}$	Rodiklis rodo pardavimo pelningumą įvertinus visas pajamas ir išlaidas
4. Turto pelningumo koeficientas (ROA – return on assets)	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Visas turtas}}$	Rodiklis rodo, kiek litų grynojo pelno tenka vienam turto litui
5. Nuosavo kapitalo pelningumo koeficientas (ROE – return on equity)	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Nuosavas kapitalas}}$	Rodiklis rodo nuosavo kapitalo sukurtą pelną ir vadovų darbo efektyvumą naudojant investuotą kapitalą
6. EBITDA marža	$\frac{\text{Veiklos pelnas} + \text{Nusidėvėjimas} + \text{Amortizacija}}{\text{Pardavimo pajamos}}$	Rodiklis rodo pardavimo pajamų pelningumą
4. Veiklos efektyvumo rodikliai		
1. Atsargų apyvartumo rodiklis, dienomis	$\frac{\text{Atsargų vidutinė vertė} * 365}{\text{Pardavimo savikaina}}$	Rodiklis rodo, kiek dienų atsargos būna įmonėje
2. Debitorinio išskolinimo apyvartumo rodiklis, dienomis	$\frac{\text{Debitorinio išskolinimo vidutinė vertė} * 365}{\text{Pardavimo pajamos}}$	Rodiklis rodo debitorinio išskolinimo trukmę dienomis
3. Prekybos skolų apyvartumo rodiklis, dienomis	$\frac{\text{Skolų tiekėjams vidutinė vertė} * 365}{\text{Pardavimo savikaina}}$	Rodiklis rodo įmonės skolų tiekėjams trukmę dienomis
4. Viso turto apyvartumo rodiklis, kartais	$\frac{\text{Pardavimo pajamos}}{\text{Turtas}}$	Rodiklis rodo, kaip tinkamai įmonė panaudoja turimą turtą pardavimo procesui garantuoti
5. Pinigų srautų rodikliai		
1. Grynojo pinigų srauto grąža iš pardavimo pajamų	$\frac{\text{Grynieji pagrindinės veiklos pinigų srautai}}{\text{Pardavimo pajamos}}$	Rodiklis rodo pardavimų „kokybę“. Padeda įmonių vadovams spręsti apie kreditavimosi galimybes

2. Grynojo pinigų srauto grąža iš turto	$\frac{\text{Grynieji pagrindinės veiklos pinigų srautai}}{\text{Vidutinė turto vertė}}$	Rodiklis rodo turto panaudojimo efektyvumą ir yra turto pelningumo rodiklio pakaitalas
3. Grynojo pinigų srauto grąža iš kapitalo	$\frac{\text{Grynieji pagrindinės veiklos pinigų srautai}}{\text{Nuosavas kapitalas}}$	Rodiklis rodo nuosavo kapitalo (nuosavybės) panaudojimą, t.y. investicijų veiksmingumą
4. Grynojo pinigų srauto ir pelno santykis	$\frac{\text{Grynieji pagrindinės veiklos pinigų srautai}}{\text{Grynasis pelnas}}$	Rodiklis rodo įmonės būklę pinigų srautų atžvilgiu. Kuo rodiklis didesnis, tuo geresnė įmonės finansinė padėtis
5. Visų įsipareigojimų apmokėjimo koeficientas	$\frac{\text{Grynieji pagrindinės veiklos pinigų srautai}}{\text{Visi įsipareigojimai}}$	Rodiklis labai aktualus kreditoriams, kadangi jis parodo, ar suėjus terminui įmonė galės grąžinti pasiskolintas lėšas

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Mackevičius (2007), Buškevičiūtė, Mačerinskienė (2008), Nacionalinė vertybinių popierių birža (www.nse.lt) ir AB „ATEITIES“ banko kredito rizikos vertinimo metodiką.

4 priedas. Orientacinis įmonės finansinės būklės rodiklių vertinimo lygis

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Vertinimo lygis					
		l.geras	geras	patenkinamas	nepatenkinamas	blogas	
1	Bendrojo mokumo koeficientas	>2,0	>1,5	>1,2	<1,2	<1,0	
2	Likvidumo koeficientas	1,5	>1,2	>1,0	<1,0	<0,5	
3	Padengimo grynais pinigais koeficientas	kuo didesnis					
4	Apyvartinio kapitalo ir turto santykis	kuo didesnis					
5	Bendrasis skolos rodiklis	<30	<50	<70	>70	>100	
6	Sverto rodiklis	<30	70	70	>70	100	
7	Pastovaus mokumo koeficientas	>2,0	>1,5	<1,0	<0,7	<0,5	
8	Auksinės balanso taisyklės koeficientas		<1,0	1,0	>1,0	0	
9	Bendrojo pelno marža	>35	>15	<15	<7	Neigiamas	
10	Veiklos pelno marža	Kuo didesnis, tuo geriau					Neigiamas
11	Grynojo pelno marža	>25	>10	<10	<5	Neigiamas	
12	Turto pelningumo koeficientas (ROA – return on assets)	>20	>15	<8	<8	Neigiamas	
13	Nuosavo kapitalo pelningumo koeficientas (ROE – return on equity)	>30	>20	>10	<10	Neigiamas	
14	EBITDA marža	Kuo didesnė, tuo geriau. Žiūrima dinamika					
15	Atsargų apyvartumo rodiklis, dienomis	Kuo mažesnis, tuo geriau					
16	Debitorinio išskolinimo apyvartumo rodiklis, dienomis	<30	<45	<60	>60	>90	
17	Prekybos skolų apyvartumo rodiklis, dienomis	Kuo mažesnis, tuo geriau					
18	Viso turto apyvartumo rodiklis, kartais	>2,0	>1,0	1,0	<1,0	<0,7	

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Įmonių finansinės būklės vertinimo rodikliai 2000-2003.

5 priedas. Moody's ir Standard & Poor's konversijas lentelē.

“ATEITIES” banko rizikos grupē	Moody's	S&P
1	Aaa Aa1	AAA AA+
2	Aa2 Aa3	AA AA-
3	A1 A2	A+ A
4	A3	A-
5	Baa1	BBB+
6	Baa2	BBB
7	Baa3	BBB-
8	Ba1	BB+
9	Ba2	BB
10	Ba3	BB-
11	B1	B+
12	B2	B
13	B3	B-
14	Caa1 Caa2	CCC+ CCC
15	Caa3 Ca	CCC-
16	C	CC, C, D

6 priedas. Trumpas įmonių rizikos grupių apibūdinimas.

Rizikos grupė	Didelės įmonės	Vidutinės įmonės	Komercinio nekilnojamojo turto įmonės
1	Stipriausios tarptautinės korporacijos ir monopolijos	Labai mažai tikėtina	Labai mažai tikėtina
2	Dominuojančios tarptautinės įmonės	Labai mažai tikėtina	Labai mažai tikėtina
3	Pirmaujančios tarptautinės įmonės	Labai mažai tikėtina	Labai mažai tikėtina
4	Pirmaujančios regioninės ir stiprios tarptautinės įmonės	Labai mažai tikėtina	Išimtinai stiprios sandorio šalys
5	Didelės stiprios įmonės, kurių finansinė būklė labai gera	Stipriausios vidutinio dydžio įmonės, kurių finansinė būklė labai gera	Išimtinai stiprios sandorio šalys, kurios pirmąją beveik visose kategorijose.
6	Didelės stiprios įmonės, kurių finansinė būklė gera	Stiprios vidutinio dydžio įmonės, kurių finansinė būklė labai gera	Labai stiprios sandorio šalys, kurių skolų aptarnavimo pajėgumas stiprus ir gera turto kokybė.
7	Didelės stiprios įmonės, kurių finansinė būklė gera	Stiprios vidutinio dydžio įmonės, kurių finansinė būklė gera	Stiprios sandorio šalys, kurių skolų aptarnavimo pajėgumas pakankamas.
8	Didelės stiprios įmonės, kurių finansinė būklė gera	Stiprios vidutinio dydžio įmonės, kurių finansinė būklė gera	Sandorio šalys, kurių skolų aptarnavimo pajėgumas pakankamas ir pakankama turto kokybė.
9	Didelės stiprios įmonės, kurių finansinė būklė silpnesnė	Stiprios vidutinio dydžio įmonės, kurių finansinė būklė gera	Sandorio šalys, kurių finansinis lankstumas kiek apribotas.
10	Didelės nepastovios finansinės rizikos įmonės, kurių finansinė būklė silpnesnė	Stiprios arba augančios vidutinio dydžio įmonės, kurių finansinė būklė silpnesnė	Sandorio šalys, kurių skolos padengimo galimybės kiek silpnos.
11	Didelės nepastovios finansinės rizikos įmonės, kurių finansinė būklė silpna	Stiprios arba augančios vidutinio dydžio įmonės, kurių finansinė būklė silpnesnė	Mažiau pastovi ir nepastovi finansinės rizikos būklė bei prognozės.
12	Didelės įmonės, kurių finansinė būklė nepastovi ar silpna; tikėtinas papildomų sąlygų nevykdymas	Vidutinio dydžio įmonės, kurių finansinė būklė nepastovi ar silpna; tikėtinas papildomų sąlygų nevykdymas	Sandorio šalys, kurių turto kokybė prasta ir nepastovi finansinės rizikos būklė.
13	Didelės įmonės, kurių finansinė būklė nepastovi ir silpna; tikėtinas papildomų sąlygų nevykdymas	Vidutinio dydžio įmonės, kurių finansinė būklė nepastovi ir silpna; tikėtinas papildomų sąlygų nevykdymas	Sandorio šalys, kurių būklė labai nepatikima ir mokėjimų bankui nevykdymas.

Rizikos grupė	Didelės Įmonės	Vidutinės Įmonės	Komercinio nekilnojamojo turto įmonės
14	Didelės įmonės, kurių finansinė būklė nepastovi ir silpna; tikėtinas papildomų sąlygų ar mokėjimų bankui nevykdymas	Vidutinio dydžio įmonės, kurių finansinė būklė nepastovi ir silpna; tikėtinas papildomų sąlygų ar mokėjimų bankui nevykdymas	Sandorio šalys, kurių skolos padengimo galimybės labai silpnos.
15	Didelės silpnos įmonės; papildomų sąlygų ir mokėjimų bankui nevykdymas	Vidutinio dydžio silpnos įmonės; papildomų sąlygų ir mokėjimų bankui nevykdymas	Prasta turto kokybė ir praktiškai visiškai apribotas finansinis lankstumas.
16	90 dienų pradelsti mokėjimai ar tikėtinas visiškas įsipareigojimų nevykdymas – žr. 3 priedą	90 dienų pradelsti mokėjimai ar tikėtinas visiškas įsipareigojimų nevykdymas – žr. 3 priedą	90 dienų pradelsti mokėjimai ar tikėtinas visiškas įsipareigojimų nevykdymas – žr. 3 priedą

7 priedas. AB „ATEITIES“ banko rizikos nustatymo lentelė.

Apskaičiuota rizikos grupė:		
------------------------------------	--	--

1. Verslo rizikos vertinimas

	Rizikos grupė	Rizikos grupės vidurkis		Rizikos grupės pagrindimo komentaras
KLIENTAS				
Kliento akcininkų struktūra				
Informacijos pateikimo kokybė				
Mokėjimų istorija				
VALDYMAS				
Sugebėjimai				
Vadovavimas				
VEIKLOS SEKTORIUS				
Sektorius				
Rinkos pozicija				
Diversifikacija				

2. Finansinės rizikos vertinimas

	Rizikos grupė	Rizikos grupės vidurkis		Rizikos grupės pagrindimo komentaras
PARDAVIMŲ PAJAMOS				
Pardavimų augimas				
Pelningumas				
BALANSAS				
Kapitalo struktūra				
Likvidumas				
PINIGŲ SRAUTAI				
Iš veiklos				
Skolų aptarnavimas				
Finansinis lankstumas				

**8 priedas. AB „Panevėžio statybos trestas“ balansų ir
pelno (nuostolio) ataskaitų duomenys už 2004-2008 metus.**

	Balansas	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
	Turtas					
A	Ilgalaikis turtas	20.050.176	21.211.945	31.945.724	48.083.577	59.691.985
A.I	Nematerialusis turtas	219.033	280.316	93.106	300.137	287.261
A.II	Materialusis turtas	19.683.468	20.630.046	18.340.237	22.355.648	34.786.471
A.II.1	Žemė	1.646.179	290.298	211.729	215.529	0
A.II.2	Pastatai ir statiniai	10.002.703	9.412.623	7.054.691	7.992.026	18.167.803
A.II.3	Mašinos ir įrengimai	5.924.346	0	6.440.771	9.270.680	12.497.654
A.II.5	Kitas materialusis turtas	2.039.296	10.807.147	4.633.046	4.171.780	4.121.014
A.II.4	Nebaigta statyba	70.944	119.978		705.633	0
A.III	Finansinis turtas	147.675	301.583	13.512.381	25.427.792	26.683.730
B	Trumpalaikis turtas	67.457.867	76.448.409	145.087.281	166.863.186	173.136.049
B.I	Atsargos, išankstiniai apmokėjimai ir nebaigtos vykdyti sutartys	29.433.270	21.254.392	43.231.008	13.728.464	11.797.498
B.I.1	Atsargos	6.384.200	2.688.741	2.476.636	633.420	8.385.119
B.I.2	Išankstiniai apmokėjimai	1.128.125	2.804.056	33.011.646	2.427.908	3.412.379
B.I.3	Nebaigtos vykdyti sutartys	21.920.945	15.761.595	8.981.044	10.983.846	0
B.II	Per vienerius metus gautinos sumos	31.993.418	22.154.541	70.022.989	114.094.004	103.871.477
B.II.1	Pirkėjų įsiskolinimas	27.776.066	288.728	58.194.192	113.179.101	103.871.477
B.II.2	Dukterinių ir asocijuotų įmonių skolos	22.203	0	11.717.671	211.992	0
B.II.3	Kitos gautinos sumos	4.195.149	21.865.813	111.126	702.911	0
B.III	Kitas trumpalaikis turtas	2.900.000	5.125.448	2.343	0	1.519.462
B.IV	Pinigai ir pinigų ekvivalentai	3.131.179	27.914.028	31.830.941	39.040.718	54.770.637
	Turtas iš viso	87.508.043	97.660.354	177.033.005	214.946.763	233.716.536
	Nuosavas kapitalas ir įsipareigojimai	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
C	Nuosavas kapitalas	27.702.580	37.902.919	47.411.909	69.572.222	120.638.784
C.I	Kapitalas	16.350.000	16.350.000	16.350.000	16.350.000	16.350.000
C.II	Perkainojimo rezervas (rezultatai)	5.029.438	4.671.344	3.396.761	3.296.761	9.705.028
C.III	Rezervai	1.287.090	1.435.029	1.619.155	1.635.030	1.635.030
C.III.1	Privalomasis	1.287.090	1.435.029	1.619.155	1.635.030	1.635.030
C.III.2	Savoms akcijoms įsigyti	0	0			0
C.III.3	Kiti rezervai	0	0			0
C.IV	Nepaskirstytasis pelnas (nuostolis)	5.036.052	15.446.546	26.045.786	48.290.431	93.372.055
C.IV.1	Ataskaitinių metų pelnas (nuostoliai)	5.036.052	14.707.636	18.477.190	25.040.020	48.615.444
C.IV.2	Ankstesnių metų pelnas (nuostoliai)	0	738.910	7.568.596	23.250.411	44.756.611
D	Dotacijos, subsidijos	0	0			0
E	Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	59.805.463	59.757.435	129.621.096	145.374.541	112.654.423
E.I	Po vienerių metų mokėtinos sumos ir ilgalaikiai įsipareigojimai	19.068.020	3.662.526	3.861.672	5.689.506	11.379.016
E.II	Per vienerius metus mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	40.737.443	56.094.909	125.759.424	139.685.035	101.275.407
E.II.1	Ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis	696.931	1.128.166	1.333.633	2.144.073	3.522.594
E.II.2	Finansinės skolos	2.302.000	2.407.985	11.975.347	506.732	0
E.II.2.1	Kredito įstaigoms	2.302.000	2.407.985			0
E.II.2.2	Kitos skolos	0	0			
E.II.3	Skolos tiekėjams	19.009.298	18.432.087	47.694.091	63.892.433	60.489.169
E.II.4	Gauti išankstiniai apmokėjimai	9.029.044	22.914.776	45.832.157	45.762.542	7.525.256
E.II.5	Pelno mokesčio įsipareigojimai	1.141.208	1.675.376	3.493.841	42.155	5.372.137

E.II.6	Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai	6.360.778	7.869.610	11.105.084	14.793.914	18.853.771
E.II.7	Atidėjimai	1.425.030	189.642	247.194	1.155.494	409.282
E.II.8	Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	773.154	1.477.267	4.078.077	7.214.328	5.103.198
	Nuosavo kapitalo ir įsipareigojimų iš viso	87.508.043	97.660.354	177.033.005	214.946.763	233.716.536

PELNO (NUOSTOLIO) ATASKAITA

	Straipsniai	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
I	Pardavimai	150.510.440	191.589.890	322.065.308	487.313.042	558.902.531
II	Parduotų prekių ir paslaugų savikaina	129.605.654	157.371.572	284.527.468	432.125.417	469.762.064
III	BENDRASIS PELNAS	20.904.786	34.218.318	37.537.840	55.187.625	89.140.467
IV	VEIKLOS ŠAŪAUDOS	16.397.809	20.214.681	17.412.160	23.220.070	31.174.105
IV.1	Pardavimo	0	0	873.375	486.021	614.888
IV.2	Bendrosios ir administracinės	16.397.809	20.214.681	16.538.785	22.734.049	30.559.217
V	VEIKLOS PELNAS	4.506.977	14.003.637	20.125.680	31.967.555	57.966.362
VI	KITA VEIKLA	-218.135	-552.852	1.793.242	270.463	272.522
VI.1	Pajamos	934.246	204.045	2.160.166	493.879	547.529
VI.2	Šaūaudos	1.152.381	756.897	366.924	223.416	275.007
VII	FINANSINĖ IR INVESTICINĖ VEIKLA	-477.513	-713.159	-174.346	-982.930	-24.093
VII.1	Pajamos	174.793	89.728	517.545	541.462	1.186.712
VII.2	Šaūaudos	652.306	802.887	691.891	1.524.392	1.210.805
VIII	IPRASTINĖS VEIKOS PELNAS	3.811.329	12.737.626	21.744.576	31.255.088	58.214.791
IX	Pagautė	0	0	0	0	0
X	Netekimai	0	0	0	0	0
XI	ATASKAITINIŲ METŲ PELNAS PRIĖŠ APMOKĖSTINIMĄ	3.811.329	12.737.626	21.744.576	31.255.088	58.214.791
XII	PELNO MOKESTIS	1.248.388	2.085.888	4.116.253	6.315.275	9.348.732
XIII	GRYNASIS ATASKAITINIŲ METŲ PELNAS PASKIRSTYMIUI	2.562.941	10.651.738	17.628.323	24.939.813	48.866.059
	Nusidėvėjimas ir amortizacija	2.200.000	2.347.276	3.059.607	4.319.579	5.673.904

**9 priedas. AB „Panevėžio statybos trestas“ balansų ir
pelno (nuostolio) ataskaitų 2004-2008 metų horizontali analizė**

Balansas	2004.12.31	2005.12.31	Pokytis, %	2006.12.31	Pokytis, %	2007.12.31	Pokytis, %	2008.12.31	Pokytis, %
Turtas									
A Ilgalaikis turtas	20.050.176	21.211.945	5,8%	31.945.724	50,6%	48.083.577	50,5%	59.691.985	24,1%
A.I Nematerialusis turtas	219.033	280.316	28,0%	93.106	-66,8%	300.137	222,4%	287.261	-4,3%
A.II Materialusis turtas	19.683.468	20.630.046	4,8%	18.340.237	-11,1%	22.355.648	21,9%	34.786.471	55,6%
A.II.1 Žemė	1.646.179	290.298	-82,4%	211.729	-27,1%	215.529	1,8%	0	-100,0%
A.II.2 Pastatai ir statiniai	10.002.703	9.412.623	-5,9%	7.054.691	-25,1%	7.992.026	13,3%	18.167.803	127,3%
A.II.3 Mašinos ir įrenginiai	5.924.346	0	-100,0%	6.440.771	0,0%	9.270.680	43,9%	12.497.654	34,8%
A.II.5 Kitas materialusis turtas	2.039.296	10.807.147	429,9%	4.633.046	-57,1%	4.171.780	-10,0%	4.121.014	-1,2%
A.II.4 Nebaigta statyba	70.944	119.978	69,1%		-100,0%	705.633	0,0%	0	-100,0%
A.III Finansinis turtas	147.675	301.583	104,2%	13.512.381	4380,5%	25.427.792	88,2%	26.683.730	4,9%
B Trumpalaikis turtas	67.457.867	76.448.409	13,3%	145.087.281	89,8%	166.863.186	15,0%	173.136.049	3,8%
B.I Atsargos, išankstiniai apmokėjimai ir nebaigtos vykdyti sutartys	29.433.270	21.254.392	-27,8%	43.231.008	103,4%	13.728.464	-68,2%	11.797.498	-14,1%
B.I.1 Atsargos	6.384.200	2.688.741	-57,9%	2.476.636	-7,9%	633.420	-74,4%	8.385.119	1223,8%
B.I.2 Išankstiniai apmokėjimai	1.128.125	2.804.056	148,6%	33.011.646	1077,3%	2.427.908	-92,6%	3.412.379	40,5%
B.I.3 Nebaigtos vykdyti sutartys	21.920.945	15.761.595	-28,1%	8.981.044	-43,0%	10.983.846	22,3%	0	-100,0%
B.II Per vienerius metus gautinos sumos	31.993.418	22.154.541	-30,8%	70.022.989	216,1%	114.094.004	62,9%	103.871.477	-9,0%
B.II.1 Pirkėjų įsiskolinimas	27.776.066	288.728	-99,0%	58.194.192	20055,4%	113.179.101	94,5%	103.871.477	-8,2%
B.II.2 Dukterinių ir asocijuotų įmonių skolos	22.203	0	-100,0%	11.717.671	0,0%	211.992	-98,2%	0	-100,0%
B.II.3 Kitos gautinos sumos	4.195.149	21.865.813	421,2%	111.126	-99,5%	702.911	532,5%	0	-100,0%
B.III Kitas trumpalaikis turtas	2.900.000	5.125.448	76,7%	2.343	-100,0%	0	-100,0%	1.519.462	#DIV/0!
B.IV Pinigai ir pinigų ekvivalentai	3.131.179	27.914.028	791,5%	31.830.941	14,0%	39.040.718	22,7%	54.770.637	40,3%
Turtas iš viso	87.508.043	97.660.354	11,6%	177.033.005	81,3%	214.946.763	21,4%	233.716.536	8,7%
Nuosavas kapitalas ir įsipareigojimai	2004.12.31	2005.12.31	1,0%	2006.12.31	0,9%	2007.12.31	0,9%	2008.12.31	0,9%
C Nuosavas kapitalas	27.702.580	37.902.919	36,8%	47.411.909	25,1%	69.572.222	46,7%	120.638.784	73,4%
C.I Kapitalas	16.350.000	16.350.000	0,0%	16.350.000	0,0%	16.350.000	0,0%	16.350.000	0,0%
C.II Perkaupimo rezervas (rezultatai)	5.029.438	4.671.344	-7,1%	3.396.761	-27,3%	3.296.761	-2,9%	9.705.028	194,4%
C.III Rezervai	1.287.090	1.435.029	11,5%	1.619.155	12,8%	1.635.030	1,0%	1.635.030	0,0%
C.III.1 Privalomasis	1.287.090	1.435.029	11,5%	1.619.155	12,8%	1.635.030	1,0%	1.635.030	0,0%
C.III.2 Savoms akcijoms išgyti	0	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
C.III.3 Kiti rezervai	0	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
C.IV Nepaskirstytasis pelnas (nuostolis)	5.036.052	15.446.546	206,7%	26.045.786	68,6%	48.290.431	85,4%	93.372.055	93,4%
C.IV.1 Ataskaitinių metų pelnas (nuostoliai)	5.036.052	14.707.636	192,0%	18.477.190	25,6%	25.040.020	35,5%	48.615.444	94,2%
C.IV.2 Ankstesnių metų pelnas (nuostoliai)	0	738.910	0,0%	7.568.596	924,3%	23.250.411	207,2%	44.756.611	92,5%
D Dotacijos, subsidijos	0	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
E Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	59.805.463	59.757.435	-0,1%	129.621.096	116,9%	145.374.541	12,2%	112.654.423	-22,5%
E.I Po vienerių metų mokėtinos sumos ir ilgalaikiai įsipareigojimai	19.068.020	3.662.526	-80,8%	3.861.672	5,4%	5.689.506	47,3%	11.379.016	100,0%
E.II Per vienerius metus mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	40.737.443	56.094.909	37,7%	125.759.424	124,2%	139.685.035	11,1%	101.275.407	-27,5%
E.II.1 Ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis	696.931	1.128.166	61,9%	1.333.633	18,2%	2.144.073	60,8%	3.522.594	64,3%
E.II.2 Finansinės skolos	2.302.000	2.407.985	4,6%	11.975.347	397,3%	506.732	-95,8%	0	-100,0%
E.II.2.1 Kredito įstaigoms	2.302.000	2.407.985	4,6%	0	-100,0%	0	0,0%	0	0,0%
E.II.2.2 Kitos skolos	0	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
E.II.3 Skolos tiekėjams	19.009.298	18.432.087	-3,0%	47.694.091	158,8%	63.892.433	34,0%	60.489.169	-5,3%
E.II.4 Gauti išankstiniai apmokėjimai	9.029.044	22.914.776	153,8%	45.832.157	100,0%	45.762.542	-0,2%	7.525.256	-83,6%
E.II.5 Pelno mokesčio įsipareigojimai	1.141.208	1.675.376	46,8%	3.493.841	108,5%	42.155	-98,8%	5.372.137	12643,8%
E.II.6 Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai	6.360.778	7.869.610	23,7%	11.105.084	41,1%	14.793.914	33,2%	18.853.771	27,4%
E.II.7 Atidėjimai	1.425.030	189.642	-86,7%	247.194	30,3%	1.155.494	367,4%	409.282	-64,6%
E.II.8 Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	773.154	1.477.267	91,1%	4.078.077	176,1%	7.214.328	76,9%	5.103.198	-29,3%
Nuosavo kapitalo ir įsipareigojimų iš viso	87.508.043	97.660.354	11,6%	177.033.005	81,3%	214.946.763	21,4%	233.716.536	8,7%

Pelno (nuostolio) ataskaita

	Straipsniai	2004.12.31	2005.12.31		2006.12.31	0,9%	2007.12.31	0,9%	2008.12.31	0,9%
I	Pardavimai	150.510.440	191.589.890	27,3%	322.065.308	68,1%	487.313.042	51,3%	558.902.531	14,7%
II	Parduotų prekių ir paslaugų savikaina	129.605.654	157.371.572	21,4%	284.527.468	80,8%	432.125.417	51,9%	469.762.064	8,7%
III	BENDRASIS PELNAS	20.904.786	34.218.318	63,7%	37.537.840	9,7%	55.187.625	47,0%	89.140.467	61,5%
IV	VEIKLOS SĄNAUDOS	16.397.809	20.214.681	23,3%	17.412.160	-13,9%	23.220.070	33,4%	31.174.105	34,3%
IV.1	Pardavimo	0	0	0,0%	873.375	0,0%	486.021	-44,4%	614.888	26,5%
IV.2	Bendrosios ir administracinės	16.397.809	20.214.681	23,3%	16.538.785	-18,2%	22.734.049	37,5%	30.559.217	34,4%
V	VEIKLOS PELNAS	4.506.977	14.003.637	210,7%	20.125.680	43,7%	31.967.555	58,8%	57.966.362	81,3%
VI	KITA VEIKLA	-218.135	-552.852	153,4%	1.793.242	-424,4%	270.463	-84,9%	272.522	0,8%
VI.1	Pajamos	934.246	204.045	-78,2%	2.160.166	958,7%	493.879	-77,1%	547.529	10,9%
VI.2	Sąnaudos	1.152.381	756.897	-34,3%	366.924	-51,5%	223.416	-39,1%	275.007	23,1%
VII	FINANSINĖ IR INVESTICINĖ VEIKLA	-477.513	-713.159	49,3%	-174.346	-75,6%	-982.930	463,8%	-24.093	-97,5%
VII.1	Pajamos	174.793	89.728	-48,7%	517.545	476,8%	541.462	4,6%	1.186.712	119,2%
VII.2	Sąnaudos	652.306	802.887	23,1%	691.891	-13,8%	1.524.392	120,3%	1.210.805	-20,6%
VIII	IPRASTINĖS VEIKOS PELNAS	3.811.329	12.737.626	234,2%	21.744.576	70,7%	31.255.088	43,7%	58.214.791	86,3%
IX	Pagautė	0	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
X	Netekimai	0	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
XI	ATASKAITINIŲ METŲ PELNAS PRIEŠ APMOKESTINIMĄ	3.811.329	12.737.626	234,2%	21.744.576	70,7%	31.255.088	43,7%	58.214.791	86,3%
XII	PELNO MOKESTIS	1.248.388	2.085.888	67,1%	4.116.253	97,3%	6.315.275	53,4%	9.348.732	48,0%
XIII	GRYNASIS ATASKAITINIŲ METŲ PELNAS PASKIRSTYMU	2.562.941	10.651.738	315,6%	17.628.323	65,5%	24.939.813	41,5%	48.866.059	95,9%
	Nusidėvėjimas ir amortizacija	2.200.000	2.347.276	6,7%	3.059.607	30,3%	4.319.579	41,2%	5.673.904	31,4%

**10 priedas. AB „Panevėžio statybos trestas“ 2005 – 2008 metų
grynųjų pinigų srautų ataskaitų duomenys**

Straipsniai	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Pagrindinės veiklos pinigų srautai				
Veiklos pelnas	3.682.519	17.628.323	24.845.318	48.615.444
Nusidėvėjimas ir amortizacija	2.347.276	3.063.959	4.319.578	5.628.530
Rezultatas iš ilgalaikio turto perleidimo	-10.949	-1.656.828	53.898	-71.758
Pelno mokesčio sąnaudos	-359.755	4.116.253	5.751.993	12.820.143
Po vienerių metų gautinų sumų pokytis	-153.908	81.614	89.567	58.236
Atsargų pokytis	3.325.219	173.523	-3.795.026	2.954.356
Pirkėjų įsiskolinimo pokytis	12.626.506	-44.311.355	-55.201.722	6.199.536
Išankstinių apmokėjimų pokytis	-1.747.977	-30.402.123	33.297.570	-984.471
Kito turto pokytis	2.340.691	3.135.665	-651.519	-751.474
Skolų tiekėjams pokytis	-4.520.659	34.886.245	17.044.278	-4.249.200
Gautų išankstinių apmokėjimų pokytis	15.928.706	23.261.216	-69.615	-38.237.286
Atidėjimų ir kitų išpareigojimų pokytis	-1.235.388	4.830.223	8.409.515	2.970.593
Sumokėtas pelno mokestis	294.577	-1.803.243	-5.977.415	-7.670.010
Grynieji pagrindinės veiklos pinigų srautai	32.516.858	13.003.472	28.116.420	27.282.639
Investicinės veiklos pinigų srautai				
Ilgalaikio turto įsigijimas	-1.441.480	-2.156.777	-3.148.638	-2.314.085
Ilgalaikio turto perleidimas	502.617	70.894	77.780	108.687
Investicijų įsigijimas	-55.100	-2.910.000	0	0
Paskolų suteikimas	-269.799	-11.103.000	-769.682	-9.000
Paskolų susigrąžinimas	751.781	0	679.670	117.450
Gauti dividendai ir palūkanos	23.656	497.033	0	
Grynieji investicinės veiklos pinigų srautai	-488.325	-15.601.850	-3.160.870	-2.096.948
Finansinės veiklos pinigų srautai				
Sumokėti dividendai	-542.990	-6.928	-2.964.131	-4.040.103
Paskolų ir kitų finansinių skolų gavimas	0	11.975.347	8.447.699	0
Paskolų ir kitų finansinių skolų grąžinimas	-6.251.939		-19.916.314	-506.732
Lizingo (finansinės nuomos) mokėjimai	-1.577.729	-2.143.400	-2.827.934	-4.070.786
Sumokėtos palūkanos	-142.975	-341.814	-485.093	-838.151
Grynieji finansinės veiklos pinigų srautai	-8.515.633	9.483.205	-17.745.773	-9.455.772
Grynasis pinigų ir pinigų ekvivalentų pokytis	23.512.900	6.884.827	7.209.777	15.729.919
Pinigai ir pinigų ekvivalentai sausio 1 d.	1.433.214	24.946.114	31.830.941	39.040.718
Pinigai ir pinigų ekvivalentai gruodžio 31 d.	24.946.114	31.830.941	39.040.718	54.770.637

Šaltinis: sudaryta autorių.

11 priedas. UAB „Baldynė“ balansų ir pelno (nuostolio) ataskaitų duomenys už 2004-2008 metus.

	Balansas	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
	Turtas					
A	Ilgalaikis turtas	127.706	233.328	1.050.532	1.141.446	1.392.563
A.I	Nematerialusis turtas	0	646	382	3.145	17.008
A.II	Materialusis turtas	127.706	232.682	1.050.150	1.138.301	1.375.555
A.II.1	Žemė	0	0	0	0	0
A.II.2	Pastatai ir statiniai	83.240	232.682	0	726.468	948.498
A.II.3	Mašinos ir įrengimai	28.041	0	0	129.943	389.231
A.II.5	Kitas materialusis turtas	16.425	0	1.050.150	281.890	37.826
A.II.4	Nebaigta statyba	0	0	0	0	0
A.III	Finansinis turtas	0	0	0	0	0
B	Trumpalaikis turtas	452.694	1.192.965	1.611.493	2.203.351	2.621.843
B.I	Atsargos, išankstiniai apmokėjimai ir nebaigtos vykdyti sutartys	75.857	566.284	493.780	427.585	689.497
B.I.1	Atsargos	73.718	566.284	493.780	425.018	688.242
B.I.2	Išankstiniai apmokėjimai	2.139	0	0	2.567	1.255
B.I.3	Nebaigtos vykdyti sutartys	0	0	0	0	0
B.II	Per vienerius metus gautinos sumos	337.592	597.787	996.666	1.638.799	1.801.126
B.II.1	Pirkėjų įsiskolinimas	337.592	597.787	996.666	1.638.799	1.801.126
B.II.2	Dukterinių ir asocijuotų įmonių skolos	0	0	0	0	0
B.II.3	Kitos gautinos sumos	0	0	0	0	0
B.III	Kitas trumpalaikis turtas	1.279	0	0	0	0
B.IV	Pinigai ir pinigų ekvivalentai	37.966	28.894	121.047	136.967	131.220
	Turtas iš viso	580.400	1.426.293	2.662.025	3.344.797	4.014.406
	Nuosavas kapitalas ir įsipareigojimai	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
C	Nuosavas kapitalas	152.454	778.296	1.031.536	1.633.192	2.257.392
C.I	Kapitalas	50.000	191.000	250.000	250.000	250.000
C.II	Perkainojimo rezervas (rezultatai)	0	0	0	0	0
C.III	Rezervai	10.246	58.730	78.154	1.383.192	1.383.192
C.III.1	Privalomasis	0	58.730	0	77.153	77.153
C.III.2	Savoms akcijoms įsigyti	0	0	0	0	0
C.III.3	Kiti rezervai	10.246	0	78.154	1.306.039	1.306.039
C.IV	Nepaskirstytasis pelnas (nuostolis)	92.208	528.566	703.382	0	624.200
C.IV.1	Ataskaitinių metų pelnas (nuostoliai)	92.208	310.372	703.382	0	624.200
C.IV.2	Ankstesnių metų pelnas (nuostoliai)	0	218.194	0	0	0
D	Dotacijos, subsidijos	0	0	0	0	0
E	Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	427.946	647.997	1.630.489	1.711.605	1.757.014
E.I	Po vienerių metų mokėtinos sumos ir ilgalaikiai įsipareigojimai	40.000	80.000	943.423	534.753	488.229
E.II	Per vienerius metus mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	387.946	567.997	687.066	1.176.852	1.268.785
E.II.1	Ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis	0	0	0	106.343	106.524
E.II.2	Finansinės skolos	60.000	60.000	120.000	11.633	100.000
E.II.2.1	Kredito įstaigoms	60.000	60.000	120.000	11.633	100.000
E.II.2.2	Kitos skolos	0	0	0	0	0
E.II.3	Skolos tiekėjams	280.236	507.997	567.066	888.179	986.413

E.II.4	Gauti išankstiniai apmokėjimai	0	0	0	0	0
E.II.5	Pelno mokesčio įsipareigojimai	0	0	0	57.919	0
E.II.6	Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai	16.808	0	0	-478	13.201
E.II.7	Atidėjimai	0	0	0	0	0
E.II.8	Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	30.902	0	0	113.256	62.647
	Nuosavo kapitalo ir įsipareigojimų iš viso	580.400	1.426.293	2.662.025	3.344.797	4.014.406
	Straipsniai	2004.12.31	2005.12.31	2006.12.31	2007.12.31	2008.12.31
I	Pardavimai	1.647.778	2.611.880	3.597.773	5.613.127	6.316.073
II	Parduotų prekių ir paslaugų savikaina	1.165.161	1.576.193	2.313.726	3.570.301	3.958.061
III	BENDRASIS PELNAS	482.617	1.035.687	1.284.047	2.042.826	2.358.012
IV	VEIKLOS SĄNAUDOS	393.673	581.104	998.430	1.233.827	1.502.703
IV.1	Pardavimo	393.673	0	0	0	0
IV.2	Bendrosios ir administracinės	0	581.104	998.430	1.233.827	1.502.703
V	VEIKLOS PELNAS	88.944	454.583	285.617	808.999	855.309
VI	KITA VEIKLA	200	-72.077	-16.725	-10.613	-76.949
VI.1	Pajamos	200	0	0	0	3.473
VI.2	Sąnaudos	0	72.077	16.725	10.613	80.422
VII	FINANSINĖ IR INVESTICINĖ VEIKLA	-987	-4.643	-37.398	-50.495	-66.057
VII.1	Pajamos	14	0	0	0	204
VII.2	Sąnaudos	1.001	4.643	37.398	50.495	66.261
VIII	IPRASTINĖS VEIKOS PELNAS	88.157	377.863	231.494	747.891	712.303
IX	Pagautė	0	0	0	0	0
X	Netekimai	2.008	0	0	0	0
XI	ATASKAITINIŲ METŲ PELNAS PRIEŠ APMOKESTINIMĄ	86.149	377.863	231.494	747.891	712.303
XII	PELNO MOKESTIS	13.224	67.491	47.162	136.230	88.103
XIII	GRYNASIS ATASKAITINIŲ METŲ PELNAS PASKIRSTYMIUI	72.925	310.372	184.332	611.661	624.200
	Nusidėvėjimas ir amortizacija	16.500	24.073	58.700	207.010	340.964
	EBITDA	105.644	406.579	327.592	1.005.396	1.119.324

**12 priedas. AB „Panevėžio statybos trestas“ prognozuojami balansai ir
pelno (nuostolio) ataskaitos 2009-2013 metams**

	Balansas	2008	2009P	2010P	2011P	2012P	2013P
	Turtas						
A	Ilgalaikis turtas	59.691.985	85.530.297	83.903.132	81.875.967	79.448.802	76.621.638
A.I	Nematerialusis turtas	287.261	287.261	287.261	287.261	287.261	287.261
A.II	Materialusis turtas	34.786.471	58.559.306	56.932.141	54.904.976	52.477.811	49.650.647
A.III	Finansinis turtas	26.683.730	26.683.730	26.683.730	26.683.730	26.683.730	26.683.730
B	Trumpalaikis turtas	173.136.049	147.111.039	113.098.084	95.066.786	96.056.353	104.867.290
B.I	Atsargos, išankstiniai apmokėjimai ir nebaigtos vykdyti sutartys	11.797.498	11.107.614	10.558.018	9.502.216	10.575.047	11.891.053
B.II	Per vienerius metus gautinos sumos	103.871.477	74.647.941	56.763.538	51.087.184	58.750.262	67.562.801
B.III	Kitas trumpalaikis turtas	1.519.462	4.976.529	3.784.236	3.405.812	3.916.684	4.504.187
B.IV	Pinigai ir pinigų ekvivalentai	54.770.637	56.378.955	41.992.292	31.071.574	22.814.360	20.909.249
	Turtas iš viso	233.716.536	232.641.336	197.001.216	176.942.753	175.505.155	181.488.928
	Nuosavas kapitalas ir įsipareigojimai	2008	2009P	2010P	2011P	2012P	2013P
C	Nuosavas kapitalas	120.638.784	127.339.928	119.672.700	111.873.829	112.340.414	119.321.053
C.I	Kapitalas	16.350.000	16.350.000	16.350.000	16.350.000	16.350.000	16.350.000
C.II	Perkainojimo rezervas (rezultatai)	9.705.028	11.340.058	11.340.058	11.340.058	11.340.058	11.340.058
C.III	Rezervai	1.635.030	7.324.328	7.324.328	7.324.328	7.324.328	7.324.328
C.IV	Nepaskirstytasis pelnas (nuostolis)	93.372.055	92.325.542	84.658.314	76.859.443	77.326.028	84.306.667
D	Dotacijos, subsidijos						
E	Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	112.654.423	105.301.408	77.328.518	65.068.926	63.164.743	62.167.875
E.I	Po vienerių metų mokėtinos sumos ir ilgalaikiai įsipareigojimai	11.379.016	24.538.426	17.557.845	10.289.507	2.712.610	2.712.610
E.II	Per vienerius metus mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	101.275.407	80.762.982	59.770.673	54.779.419	60.452.133	59.455.265
E.II.1	Ilgalaikių skolų einamųjų metų dalis	6.712.225	6.712.225	6.980.582	7.268.338	7.576.897	0
E.II.3	Skolos tiekėjams	60.489.169	41.653.551	28.154.715	25.339.243	28.200.126	31.709.475
E.II.8	Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	37.263.644	32.397.206	24.635.376	22.171.838	24.675.110	27.745.790
	Nuosavo kapitalo ir įsipareigojimų iš viso	233.716.536	232.641.336	197.001.218	176.942.755	175.505.157	181.488.928
Pelno (nuostolio) ataskaita							
	Straipsniai	2008	2009P	2010P	2011P	2012P	2013P
I	Pardavimai	558.902.531	363.286.645	272.464.984	245.218.485	282.001.258	324.301.447
II	Parduotų prekių ir paslaugų savikaina	469.762.064	337.856.580	256.117.085	225.901.007	253.801.132	285.385.273
III	BENDRASIS PELNAS	89.140.467	25.430.065	16.347.899	19.317.478	28.200.126	38.916.174
IV	VEIKLOS ŠAŪAUDOS	31.174.105	24.391.497	25.699.714	24.192.459	27.167.253	30.528.266
V	VEIKLOS PELNAS	57.966.362	1.038.568	-9.351.815	-4.874.981	1.032.873	8.387.908
VI	KITA VEIKLA	272.522	0	0	0	0	0
VII	FINANSINĖ IR INVESTICINĖ VEIKLA	-24.093	-2.085.081	-1.040.063	-771.706	-483.950	-175.391
VIII	IPRASTINĖS VEIKOS PELNAS	58.214.791	-1.046.513	-10.391.878	-5.646.687	548.923	8.212.517
IX	Pagautė	0					
X	Netekimai	0					
XI	ATASKAITINIŲ METŲ PELNAS PRIEŠ APMOKESTINIMĄ	58.214.791	-1.046.513	-10.391.878	-5.646.687	548.923	8.212.517

XII	PELNO MOKESTIS	9.348.732	0	0	0	82.338	1.231.878
XIII	GRYNASIS ATASKAITINIŲ METŲ PELNAS PASKIRSTYmui	48.866.059	-1.046.513	-10.391.878	-5.646.687	466.585	6.980.639
	Nusidėvėjimas ir amortizacija	5.673.904	6.227.165	6.627.165	7.027.165	7.427.165	7.827.165

Šaltinis: sudaryta autorių

**13 priedas. AB „Panevėžio statybos trestas“ prognozuojamos
grynųjų pinigų srautų ataskaitos 2009-2013 metams**

Straipsniai	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.
Pagrindinės veiklos pinigų srautai					
Grynasis pelnas	1.038.568	-6.627.165	-7.027.165	1.032.873	8.387.907
Nusidėvėjimas ir amortizacija	6.277.165	6.627.165	7.027.165	7.427.165	7.827.165
Atsargų pokytis	639.884	549.595	1.055.802	-1.072.831	-1.316.006
Pirkėjų išskolinimo pokytis	29.223.536	17.884.402	5.676.354	-7.663.078	-8.812.539
Išankstinių apmokėjimų pokytis	-3.457.067	1.192.293	378.424	-510.872	-587.503
Skolų tiekėjams pokytis	-18.835.618	-13.498.836	-2.815.471	2.860.882	3.509.349
Gautų išankstinių apmokėjimų pokytis	-4.866.438	-7.761.831	-2.463.538	2.503.272	3.070.680
Atidėjimų ir kitų išipareigojimų pokytis	0	0	0		
Sumokėtas pelno mokestis	0	0	0	-82.338	-1.231.877
Grynieji pagrindinės veiklos pinigų srautai	10.020.030	-1.634.377	1.831.571	4.495.073	10.847.176
Investicinės veiklos pinigų srautai					
Ilgalaikio turto įsigijimas	-30.000.000	-5.000.000	-5.000.000	-5.000.000	-5.000.000
Paskolų susigrąžinimas	0	0	0		
Grynieji investicinės veiklos pinigų srautai	-30.000.000	-5.000.000	-5.000.000	-5.000.000	-5.000.000
Finansinės veiklos pinigų srautai					
Sumokėti dividendai	0	0	0	0	
Paskolų ir kitų finansinių skolų gavimas	23.673.369	0	0		
Paskolų ir kitų finansinių skolų grąžinimas	0	-6.712.225	-6.980.282	-7.268.338	-7.576.897
Sumokėtos palūkanos	-2.085.081	-1.040.063	-771.706	-483.950	-175.391
Grynieji finansinės veiklos pinigų srautai	21.588.288	-7.752.288	-7.751.988	-7.752.288	-7.752.288
Grynasis pinigų ir pinigų ekvivalentų pokytis	1.608.318	-14.386.665	10.920.417	-8.257.215	-1.905.112
Pinigai ir pinigų ekvivalentai sausio 1 d.	54.770.637	56.378.955	41.992.290	31.071.873	22.814.658
Pinigai ir pinigų ekvivalentai gruodžio 31 d.	56.378.955	41.992.290	31.071.873	22.814.658	20.909.546

Šaltinis: sudaryta autorių

14 priedas. Darbe naudojamos sąvokos.

Šios sąvokos magistro darbe pateikiamos remiantis šaltiniais: Buračas, A., Svecevičius, B. (1994). *Biznio, bankų, biržos terminų žodynas – žinynas*. Vilnius: Žodynas, p. 312, Vainienė, R. (2008). *Ekonomikos terminų žodynas: apie 1400 terminų*. Vilnius: Tyto alba, p.326.

A

Akcija – akcinės bendrovės išleidžiamas nuosavybės vertybinis popierius, pažymintis akcijos turėtojo (savininko, akcininko) dalį akcinės bendrovės kapitale ir patvirtinantis jo teisę dalyvauti valdant įmonę ir gauti pelno dalį dividendais, taip pat likviduojamos įmonės dalį. Akcijos gali būti vardinės (suteikiančios teises jose nurodytam asmeniui) arba pareikštinės (suteikiančios teises akciją pateikusiam asmeniui), paprastosios arba privilegijuotosios (suteikiančios teisę į nustatyto dydžio dividendus), materialiosios arba nematerialiosios;

Akcijų paketas – vienam savininkui priklausanti bendrovės akcijų dalis;

Akcijų priedas – už išleidžiamas akcijas bendrovės gautų įplaukų suma, viršijanti akcijų nominaliąją vertę. Akcijų priedas yra akcininkų nuosavybės dalis;

Akcininkas – įmonės akcijų įsigijęs fizinis arba juridinis asmuo, turintis visas akcijų suteikiamas teises;

Akcininkų nuosavybė – akcininkams tenkanti įmonės turto vertė;

Akcinis kapitalas – akcininkų nuosavybės dalis, suformuota išleidžiant akcijas. Akcinis kapitalas įprastai skaičiuojamas kaip apmokėtų akcijų nominaliųjų verčių suma;

Aktyvas – tai turtas, priklausantis bankui; tai, kuo bankas disponuoja, arba lėšų panaudojimo būdas;

Amortizacija – *ekonomikoje* – laipsniškas ilgalaikio turto vertės perkėlimas į gaminamos produkcijos vertę. Šalia termino „amortizacija“ taip pat vartojamas terminas „nusidėvėjimas“, jis Lietuvoje taikomas materialiojo turto vertės praradimui ir perkėlimui apibūdinti; *finansinėje apskaitoje* – sąnaudų dalis, apskaičiuojama pagal nustatytus normatyvus, kurie paprastai rodo planuojamą turto naudojimo laiką;

Analizė – tyrimas, kruopštus aplinkinių bei priežasčių nustatymas;

Apyvarta – bendrosios įmonės įplaukos už parduotas prekes ir paslaugas per tam tikrą laikotarpį;

Apyvartinis kapitalas – finansiniai ištekliai, reikalingi vienam gamybos ciklui įvykti, visiškai sunaudojami to ciklo metu;

Apmokestinamosios pajamos – pajamos, nuo kurių skaičiuojamas pajamų mokestis;

Atidėtosios pajamos – pajamos, kurios už atliktus darbus ar suteiktas paslaugas bus gautos ateityje;

Atidėtosios sąnaudos – sąnaudos, kurios bus patirtos ateinančiais ataskaitiniais laikotarpiais. Sąnaudos gali būti patiriamos ateityje, nors pinigai jau gali būti sumokėti (sumokėtas avansas);

Atnaujinamasis kreditas – sutartis su banku dėl kredito, kuria bankas garantuoja klientui tam tikros sumos prieinamumą nustatytą laikotarpį;

Atsargos – įmonės turtas, skirtas sklandžiam nepertraukiamam gamybos procesui užtikrinti; neparduotos prekės, laikomos įmonėje ir parodomos įmonės balanse;

Atsiperkamumas – santykis tarp įplaukų ir pardavimų;

Atsiskaitymas – išmoka už veiklą, gautas prekes, vertybinius popierius, ar skolos visiškas grąžinimas, pagal iš anksto suderintas sąlygas;

Auditas – įmonės finansinės veiklos ar valdymo patikrinimas. Pagal tikrinimo objektą auditas gali būti finansinis, mokesčių ir valdymo. Pagal tikrintojo susijimą su tikrinamuoju auditas gali būti vidaus, išorės arba tarptautinis. Kai tikrinimą atlieka specialus įmonės vidaus padalinys, tai vadinama vidaus auditu. Kai audituoja nepriklausoma audito bendrovė, tai vadinama išorės auditu. Kai vietos kompaniją tikrina tarptautinė kompanija ir patikrinimas atliekamas vadovaujantis tarptautiniais apskaitos standartais, tai vadinama tarptautiniu auditu;

Auditorius – asmuo, atliekantis finansinės veiklos, mokesčių mokėjimo arba valdymo patikrinimą;

Avansas – sutartyje numatytos sumos ar jos dalies išankstinis sumokėjimas;

B

Balansas – įmonės finansinė ataskaita, kurioje parodomas įmonės turtas, įsipareigojimai ir kapitalas tam tikru momentu. Balansas padalintas į dvi dalis: kairėje pusėje apskaitomas įmonės turtas, dešinėje – įmonės turto šaltiniai: įsipareigojimai ir akcininkų nuosavybė;

Bankas – finansų įstaiga telkianti iš skolintojų jų laikinas laisvas lėšas ir santaupas, teikianti kreditus, tarpininkaujanti atliekant piniginius atsiskaitymu, leidžianti į apyvartą pinigus, vertybinius popierius, atlikinėjanti su jais susijusias operacijas ir kitas funkcijas.

Bankininkystė – bankų atliekama piniginių operacijų veikla, per kurią įgyvendinama monetarinė politika; **Auksinė bankininkystės taisyklė** – aktyvų ir pasyvų operacijų grynaisiais pinigais apimčių privalomasis balansavimas;

Bankrotas – įmonės, banko arba asmens finansinė padėtis, kuriai esant jie nepajėgia apmokėti skolų ir įvykdyti kitus turtinius įsipareigojimus.

Basel I, Basel II – Bazelio tarptautinio komercinių bankų priežiūros komiteto (vadinamo Bazelio komitetu) sukurta bankų rizikos valdymo sistema;

Bazinė palūkanų norma – palūkanų norma, kurią komerciniai bankai taiko kaip atskirties tašką apskaičiuodami konkrečios paskolos palūkanų normą. Lietuvoje komerciniai bankai dažniausiai remiasi LIBOR dydžiu. Žr. LIBOR;

Bendrasis pelnas – skirtumas tarp pardavimo pajamų ir savikainos;

Bendrasis pelningumas – įmonės veiklos efektyvumo vertinimo rodiklis, apskaičiuojamas kaip bendrojo pelno ir pardavimo pajamų santykis;

Bendrosios pajamos – įmonės pajamos, gautos iš bendrųjų įplaukų atskaičiavus parduotų produktų savikainą, dar vadinamos bendruoju pelnu;

Beviltiška skola – neįmanomos susigrąžinti lėšos, tai yra negauti mokėjimai pagal sutartis. Skola beviltiška gali būti pripažinta tada, kai praeina tam tikras laikas nuo skolos grąžinimo ar kito finansinio įsipareigojimo įvykdymo termino, kai skolininkas bankrutuoja ar miršta, kai visos pastangos susigrąžinti skolą bevaisės;

Birža – valiutos, vertybinių popierių, prekių pirkimo ir pardavimo vieta;

Bloga paskola – paskola, kurios gavėjas laiku ir tinkamai nevykdo savo įsipareigojimų grąžinti gautą paskolą;

C

CAMELS – bankų reitingavimo sistema, pagal kurią vertinamas kapitalo pakankamumas (capital adequacy), turto kokybė (assets quality), valdymas (management), pajamos (earnings), likvidumas (liquidity) ir jautrumas rizikai (sensitivity to market risk). Sistemos pavadinimas iš vertinamų objektų anglišku pavadinimų pirmųjų raidžių;

Centrinis bankas – valstybės bankas, turintis valstybės suteiktą išimtinę teisę vykdyti pinigų politiką, leisti pinigus, prižiūrėti kredito įstaigas ir reguliuoti palūkanų normas;

D

Dalinių rezervų sistema – sistema, kai komerciniai bankai privalo sudaryti dalines atsargas savo įsipareigojimų indėlininkams vykdymo rizikai užtikrinti. Atidedama dalis vadinama privalomosiomis atsargomis;

Debetas – deficitas, pasyvas; sąskaitos suma kairėje balanso pusėje, aktyvinėse sąskaitose žyminti apskaitomų sumų padidėjimą, o pasyvinėse – sumažėjimą;

Debitorinis įsiskolinimas – suma, kurią įmonė turi gauti už suteiktas paslaugas arba parduotas prekes iš savo debitorijų;

Debitorius – skolingas asmuo;

Delspinigiai – už neįvykdytą prievolę skaičiuojama sutartyje (ar teisės aktuose) numatyta suma, paprastai priklausanti nuo neįvykdytos prievolės apimčių ir vėlavimo įvykdyti prievolę terminų, nustatyta procentais;

Deponavimas – atidavimas saugoti;

Didmeninė prekyba – prekyba prekėmis tarp juridinių asmenų (įmonių). Paprastai didmeninėje prekyboje prekės parduodamos dideliais kiekiais, tačiau nebūtinai.

Dinamika – kitimas/ eiga;

Dinaminė eilutė – chronologinė skaičių seka (rodiklių reikšmių) seka;

Direktyva – privalomas vykdyti norminis dokumentas;

Diskonto norma – 1) nuolaidos, su kuria perkami skolos vertybiniai popieriai, dydis, išreikštas procentais; 2) palūkanų norma, už kurią centrinis bankas skolina lėšų komerciniams bankams; 3) palūkanų norma, taikoma apibūdinti ateities pinigų srautų dabartinę vertę;

Diversifikavimas – riziką mažinanti išteklių paskirstymo strategija; pajamų gavimas iš skirtingų šaltinių;

Dividendai – akcinės bendrovės pelno dalis, išmokama akcininkams proporcingai jų turimoms akcijoms. Privilegiuotų akcijų turėtojai gauna nustatytą pastovią sumą, nepriklausančią nuo įmonės veiklos rezultatų;

E

EBIT (earnings before interest and taxes) – įmonės veiklos vertinimo rodiklis, lygus įmonės pelnui prieš sumokant palūkanas ir mokesčius;

EBITDA (earnings before interest, taxes, depreciation and amortization) – įmonės veiklos vertinimo rodiklis, lygus įmonės pelnui prieš mokesčius, palūkanų mokėjimą, nusidėvėjimą ir amortizaciją;

Efektivumas – išteklių panaudojimo veiksmingumas, kai norimas rezultatas pasiekiamas mažiausiomis sąnaudomis arba naudojant turimus išteklius pasiekiamas maksimalus įmanomas rezultatas;

Europos centrinis bankas, ECB – institucija, atsakinga už Eurosistemos bendros pinigų politikos vykdymą;

F

Faktoringas – trumpalaikių skolų perleidimas, perduodant kredito riziką bei siekiant sparčiau atstatyti apyvartinio kapitalo dalį;

Finansavimas – įvairių lėšų teikimas (kreditai, vertybinių popierių išleidimas ir pan.).

Fiksuota palūkanų norma – tikslia skaitine išraiška pateikta palūkanų norma;

Finansinė nuoma – ilgalaikė nuomos sutartis, kurioje numatoma, kad nuomojamas turtas nuomos laikotarpio pabaigoje pereis nuomininko nuosavybėn. Tai prekinio kredito forma, kai pirkėjas gauna prekę ir gali ja naudotis, net jei nėra už ją atsiskaitęs. Finansinė nuoma dar vadinama išperkamąja nuoma, lizingu;

Finansiniai metai – įmonės ataskaitinis laikotarpis, dažniausiai sutampantis su kalendoriniais metais;

Finansinis svertas – įmonės veiklos rizikos vertinimo rodiklis, rodantis, kiek įmone naudoja skolintų lėšų, apskaičiuojamas kaip įmonės įsipareigojimų ir kapitalo santykis;

Finansinis turtas – gryniesi pinigai kasoje, pinigai banko ar kitų kredito įstaigų sąskaitose, nuosavybės vertybiniai popieriai, reikalavimo teisės į finansų įstaigai mokėtinas pinigų sumas arba kitokį turtą ir nebalansinės pretenzijos;

Force majeure – neįveikiamos, nenumatytos aplinkybės, turinčios reikšmingą poveikį sandorio įvykdymui, už kurias negalima imtis atsakomybės ir kurios gali neleisti jo įvykdyti;

G

Garantija – įsipareigojimo įvykdymo užtikrinimas;

Gautinos sumos – žr.debitorinis įsiskolinimas;

Greito likvidumo rodiklis – įmonės likvidumo vertinimo rodiklis, apskaičiuojamas kaip grynujų pinigų, gautinų pinigų ir turimų likvidžių vertybinių popierių sumos ir einamųjų įsipareigojimų santykis;

Grynasis pelnas – grynojo pelno santykis su pardavimų ir paslaugų apimtimi;

Grynasis pelningumas – įmonės veiklos efektyvumo vertinimo rodiklis, skaičiuojamas kaip grynojo pelno ir pardavimų santykis;

gryniesi pinigai – monetos ir popieriniai pinigai;

H

Hipotezė – neįrodytas ir patikrinimo reikalaujantis atskirų procesų ar įvykių bei jų galimos sekos aiškinimas;

I–I

Ilgalaikis turtas – turtas, kurio vertė į naująjį produktą perkeliama dalimis ir nesunaudojamas per vieną gamybos ciklą. Paprastai tai ilgiau kaip metus įmonės naudojamas turtas – pastatai, įrenginiai ir kt., kurie daugelį kartų naudojami gamybos ir aptarnavimo procesuose;

Įmoka – lėšų įnašas;

Indeksas – pokyčiui matuoti vartojamas statistinis rodiklis, apskaičiuojamas kaip santykis tarp duomens reikšmės esamu metu ir jo reikšmės praėjusiu arba baziniu laikotarpiu;

Infliacija – piniginio vieneto perkamosios galios kritimas ir bendrojo kainų lygio didėjimas;

Įplaukos – lyginamos su banko aktyvais, įplaukos iš suteiktų paskolų;

Įsipareigojimas – skola ar kitokia prievolė, atsirandanti dėl atliktų ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių, už kuriuos ūkio subjektas privalės ateityje atsiskaityti turtu;

Įsipareigojimų nevykdymas – nesugebėjimas įvykdyti skolinių įsipareigojimų;

Įsiskolinimo koeficientas – įmonės veiklos vertinimo rodiklis, apskaičiuojamas kaip įmonės įsipareigojimų ir nuosavo kapitalo santykis;

Įstatinis kapitalas – pasirašytų akcinės bendrovės akcijų nominaliųjų verčių suma;

Išlaidos – sunaudotos lėšos, piniginės sąnaudos arba sąnaudos, įvertintos pinigais;

Ištekliai – disponuojamos lėšos, naudojamos kreditavimui ir aktyvioms ūkinės veiklos rezultatams, operacijoms;

K

Kaina – prekės ar paslaugos piniginis įvertinimas;

Kapitalas – finansinis ir materialusis turtas, naudojamas pelno gavimo tikslais (piniginis kapitalas, pinigai, vertybiniai popieriai, akcinis kapitalas ir t.t.);

Kapitalizacija – bendroji vertybinių popierių vertė, skaičiuojama vertybinių popierių skaičių dauginant iš šių vertybinių popierių rinkos kainos;

Kapitalo formavimas – gamybos priemonių vertės didinimas;

Kapitalo imlumas – rodiklis, rodantis, kiek kapitalo sunaudojama vienam produkcijos vienetui pagaminti;

Kapitalo pelnas – turto vertės padidėjimas per tam tikrą laiką. Tai skirtumas tarp esamos turto rinkos kainos ir buvusios rinkos kainos;

Kaštai – žr. išlaidos;

Kiekybinė analizė – kiekybines charakteristikas įvertinantis tyrimas;

Kintamoji palūkanų norma – palūkanų norma, išreikšta formule, kurioje bent vienas iš dėmenų yra kintamasis dydis;

Kintamosios sąnaudos – sąnaudos, kurių dydis priklauso nuo gamybos apimties;

Klientas – įmonės gaminamų prekių ar paslaugų vartotojas;

Kokybinė analizė – kokybines reiškinių charakteristikas (priežastis, padarinius, prielaidas, paskatas, motyvaciją ir t.t.) įvertinantis tyrimas;

Koeficientas – dydžių santykio ar pokyčio rodiklis;

Komercinis bankas – įstaiga, atliekanti pinigines operacijas, tvarko indėlius, duoda ir ima paskolas, atlieka operacijas su vertybiniais popieriais bei užsienio valiuta, atsiskaitymus per klientų sąskaitas, saugo klientų vertybes ir teikia finansines konsultacijas;

Konkurencingumas – asmens, produkto, įmonės, šakos ar šalies pajėgumas konkuruoti rinkoje;

Kontraktas – žr. sutartis;

Kotiravimas – prekės ar vertybinio popieriaus biržos kainos nustatymas;

Kreditas – paskola, skolintieji aktyvai;

Kreditavimas – kredito teikimas pagal sutartą programą suderintiems ir kreditoriams remiamiems tikslams;

Kredito draudimas – nemokumo rizikos valdymo būdas, kai draudėjas moka draudimo įmokas, draudimo įmonė įsipareigoja visiškai arba iš dalies kompensuoti paskolos davėjo nuostolius, patirtus negražinus paskolos ar neįvykdžius kitų finansinių prievolių;

Kredito įstaiga – įmonė ar įstaiga, kuri verčiasi indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimu iš gyventojų ir įmonių ir piniginių paskolų teikimu;

Kredito reitingas – gebėjimo įvykdyti skolinius įsipareigojimus įvertinimas;

Kredito rizika – tai rizika, kad sandorio partneris (pirkėjas, pardavėjas, finansinio instrumento emitentas) negalės įvykdyti sutartų įsipareigojimų – mokėti palūkanų už paskolą, gražinti paskolos ar jos dalies;

L

LIBOR (London Interbank Offered Rate) – palūkanų norma, už kurią bankai skolinasi iškitų bankų Londono tarpbankinėje paskolų rinkoje;

Lėšos – piniginiai ištekliai, aktyvai, apyvartinės lėšos;

Likutinė vertė – suma, gauta iš nematerialinio turto įsigijimo (pasigaminimo) savikainos atėmus amortizacijos sumą, sukauptą per visą jo naudingumo laiką, pridėjus visus šio turto vertės padidėjimus ir atėmus visus jos sumažėjimus;

Likvidumas – 1) galimybė paversti grynaisiais pinigais; 2) rodiklis, rodantis įmonės likvidžiojo turto santykį su visu turimu turtu arba su trumpalaikiais įsipareigojimais, taip pat įmonės gebėjimą laiku vykdyti skolinius įsipareigojimus;

Likvidumo rizika – 1) rizika, atsirandanti dėl nepakankamo rinkos likvidumo ir dėl to kylančių apribojimų pageidaujama metu ir už rinkos kainai artimą kainą parduoti turimą turtą; 2) rizika, atsirandanti dėl mažo įmonės likvidumo ir galimo vėlavimo vykdyti įsipareigojimus;

Likvidusis turtas – turtas, kuris su minimalia vertės praradimo rizika nedelsiant gali būti parduotas rinkos arba jai artima kaina;

M

Marža – skirtumas tarp kainų, kursų, procentų;

Materialusis turtas – fizinis turtas (pastatai, įrengimai ir kt.);

Mažmeninė prekyba – kaina, už kurią prekė parduodama galutiniam pirkėjui;

Modelis – tikrovės dalies apibūdinimas, norint numatyti galimas pokyčių pasekmes.

Mokumas – galimybė ar pajėgumas padengti mokestinius reikalavimus/įsipareigojimus;

N

Nematerialusis turtas – piniginę vertę turintis fiziškai neapčiuopiamas turtas (prestižas, prekės ženklas, patentai);

Nemokumas – negalėjimas laiku ir visiškai atsiskaityti su kreditoriais;

Nepaskirstytasis pelnas – pelno dalis, likusi sumokėjus pelno mokestį ir neišmokėta dividendais;

Nuosavas kapitalas – įmonės turto dalis, likusi iš viso turto atėmus įsipareigojimus;

Nuosavybė – 1) materialiojo ir nematerialiojo turto priklausymas konkrečiam asmeniui; 2) privilegijuotų ir paprastųjų akcijų vertė akcinėje bendrovėje;

Nuosavybės graža (return on equity, ROE) – įmonės efektyvumo rodiklis, apskaičiuojamas kaip grynojo pelno ir nuosavybės (kapitalo) santykis;

Nuostolis – skirtumas, atsirandantis, kai įmonės sąnaudos viršija pajamas;

O

Oficialusis sąrašas – vienas iš Vilniaus vertybinių popierių biržoje sudaromų prekybos sąrašų;

P

Pagautė – neplanuotas pelnas, gautas ypač pasikeitus aplinkybėms rinkoje ir nepriklausantis nuo gaunančiojo valios;

Pajamingumas – galimybė gauti daugiau įplaukų negu investuota;

Pajamos – įplaukos, uždarbis;

Palūkanos – pinigų suma, mokama (gaunama) už suteiktą paskolą, indėlį, skolos vertybinius, perduotą naudoti turtą ar kitokį skolinį reikalavimą, tai yra sutartyje nustatytas procentas, skaičiuojamas nuo padėto indėlio, suteiktos paskolos dydžio, skolos vertybinių popierių nominaliosios vertės arba perduoto naudotis turto ar kito skolinio reikalavimo vertės;

Paskola – kreditas už palūkanas, laikinai skolinamos lėšos;

Pelnas – įmonės gaunamų pajamų ir patiriamų sąnaudų skirtumas;

Pelningumas – akcinių bendrovių bendrojo pelno santykis su pagrindinėmis pajamomis, rodo kiek pelno tenka vienam pardavimų piniginiam vienetui;

Pinigų srautai – įmonės piniginių lėšų judėjimas;

Pinigų srautų ataskaita – įmonės finansinės atskaitomybės dalis rodanti įmonės piniginių lėšų judėjimą;

Portfelis – subjekto turimas vertybinių popierių rinkinys;

Privalumų, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė, SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) – reiškinių, proceso, sprendimo, padėties ir strateginio analizavimo metodas;

Procentas – paskolinių palūkanų lygis, išreikštas %;

Prognozė – būsimos ar buvusios padėties nustatymas, remiantis prielaidomis apie galimą įvykių seką;

R

Refinansavimas – naujos paskolos ėmimas, kai naujoji paskola panaudojama anksčiau paimtai paskolai padengti;

Resursai – ištekliai, rezervai;

Rinkos kapitalizacija – visų kotiruojamų akcinių bendrovių bendroji akcijų vertė, apskaičiuojama kaip tų bendrovių išleistų akcijų skaičiaus ir tų akcijų rinkos kainos sandaugų suma;

Rinkos rizika – rizika, kylanti dėl kainų pokyčių rinkoje;

Rizika – galimas pavojus veiklai; dėl pralenkiančio kainų augimo ar vertės sumažėjimo, lyginant su pelnu, investavimo metu;

ROA (return on assets) – žr. turto grąža;

Rodiklis – veiklos rezultatų lygis/santykis;

ROE (return on equity) – žr. nuosavybės grąža;

S

Sąnaudos – žr. išlaidos;

Savikaina – prekės pagaminimo ar paslaugos suteikimo kaina;

Sektorius – tam tikra ekonominės veiklos sritis, segmentas;

Skola – tam tikras pinigų kiekis, kurį asmuo ar kompanija yra skolingi kitam asmeniui ar kompanijai;

Strategija– ilgalaikių, esminių veiklos nuostatų bei jos svarbiausių tikslų įgyvendinimo kelių visuma;

Sutartis – savanoriškas dviejų asmenų susitarimas dėl tam tikro veiksmo atlikimo;

SWOT analizė (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) – žr. privalumų, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė;

Š

Šalies rizika – rizika, kylanti dėl neprognozuojamų politinių ar ekonominių tam tikros šalies vyriausybės veiksmų;

T

Tarpbankinė rinka – tokia pinigų rinka, kai komerciniai bankai skolinasi vieni iš kitų;

Tendencija – tipiška, būdinga, kryptis;

Turtas – vertybių visuma; kapitalas; nuosavybė; ištekliai;

Turto grąža, ROA (return on assets) – įmonės turto naudojimo efektyvumo rodiklis, apskaičiuojamas kaip grynojo pelno ir viso turto santykis, rodantis, kiek grynojo pelno tenka vienam turto piniginiam vienetui;

U

Užstatas – įkeičiamas daiktas, piniginis užstatas, dokumentai, hipotekos;

V

Veikla – sąmoningai organizuoti veiksmai, siekiant nustatytų uždavinių ar tikslų įgyvendinimo;

Vertė – svarba, kurią individas teikia ekonominei vertybei;

Vertybinių popierių – nuosavybę, skolą, teisę ar įsipareigojimą patvirtinantys dokumentai: akcijos, obligacijos ir kt.;

Vertybinių popierių birža – prekybos vertybiniais popieriais vieta.